

1530

”KIUSAAMINEN TAPETILLA”

Tutkimus 11-15-vuotiaiden koulukiusaamisesta ja sen yhteydestä koettuun terveyteen.

Sari Pitkänen ja Päivi Rouvinen

Terveyskasvatuksen
pro gradu-tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Terveystieteiden laitos
Kevät 1999

TIIVISTELMÄ

Sari Pitkänen ja Päivi Rouvinen. ”Kiusaaminen tapetilla” Tutkimus 11-15-vuotiaiden koulukiusaamisesta ja sen yhteydestä koettuun terveyteen. Terveyskasvatuksen pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Terveystieteiden laitos. Kevät 1999. 90 sivua ja 29 liitesivua.

Tässä tutkimuksessa kuvataan 11-, 13- ja 15-vuotiaiden suomalaisten peruskoululaisten koulukiusaamisen yleisyyttä, ja sen yhteyksiä turvallisuuden tunteen kokemiseen, koettuun terveyteen sekä psykosomaattiseen oireiluun. Lisäksi tarkastellaan joidenkin taustatekijöiden ja kiusaamisen välisiä yhteyksiä. Tutkimme myös, eroavatko kiusattujen ja kiusaajien itsetunto toisistaan.

Koko maata edustavan tutkimuksen perusjoukkona olivat 5., 7., ja 9. luokkien oppilaat. Aineisto kerättiin WHO:n koululaistutkimuksen strukturoidulla kyselylomakkeella kevätlukukaudella 1998. Oppilaat vastasivat kyselyyn nimettöminä koulun oppitunnilla. Kyselyn vastausprosentiksi muodostui 92,5 % otoskoosta. Tutkimukseen osallistuneita oli viidennellä luokalla yhteensä 1691, seitsemännellä luokalla 1628 ja yhdeksännellä luokalla 1545 oppilasta (puhdistettu otos).

Säännöllinen koulukiusaaminen oli tutkimusajankohtana melko harvinaista. 11-15-vuotiaiden joukossa lukukauden aikana kiusatuksi joutui vähintään kerran viikossa 3-10 prosenttia oppilaista. Pojat tulivat kiusatuiksi yleisemmin kuin tytöt. Viikottainen kiusaaminen väheni iän myötä sekä tytöillä että pojilla. Viikottain kiusaavien poikien ja tyttöjen osuudet olivat erittäin pieniä. 11-15-vuotiaiden keskuudessa 1-7 prosenttia oppilaista ilmoittivat kiusaavansa muita viikottain. Pojat olivat kiusaajia tyttöjä yleisemmin. Iän myötä poikien kiusaajana toimiminen yleistyi hieman.

Säännöllisesti kiusatut oppilaat kokivat uusien ystävien saamisen hankalaksi. Tytöillä perheen huonompi taloudellinen tilanne oli jonkin verran yhteydessä kiusatuksi joutumiseen. Viikottain kiusaavia tyttöjä ja poikia oli eniten perheen taloudellisen tilanteen huonoksi kokevien oppilaiden keskuudessa. Viikottain kiusaavien oppilaiden koulumenestys oli yleisemmin keskitasoa tai sen alle. Sekä tytöt että pojat, jotka kokivat koulunkäynnin tylsäksi, kiusasivat yleisemmin. Parhaimmaksi itsetuntonsa kokivat ne oppilaat, jotka eivät olleet kiusaamisessa osallisena.

Turvallisuuden tunne kouluissa väheni kiusaamisen lisääntyessä erityisesti kiusatuiksi joutuneilla. Pojat kokivat itsensä terveemmiksi kuin tytöt kaikissa ikäryhmissä. Yleensä viikottain kiusatut kokivat terveytensä huonommaksi kuin ne oppilaat, joita ei lainkaan kiusattu. Myös oppilaiden psykosomaattinen oireilu oli yleisempää viikottain kiusatuilla. Kiusattuna oleminen oli yhteydessä oireiluun etenkin viidennellä luokalla sekä tytöillä että pojilla. Sitä vastoin kiusaajana toimiminen oli yhteydessä oireiluun pojilla kaikilla luokkatasoilla ja tytöillä eniten seitsemännellä luokalla.

Viikottain kiusatut oppilaat kokivat yleisemmin useita mielialaoireita viikottain verrattuna niihin oppilaisiin, joita ei kiusattu lainkaan. Viikottain kiusattujen oireilu yleistyi myös iän myötä. Kiusatuksi joutuminen oli pojilla yhteydessä kipuoireiluun kaikilla luokka-asteilla ja tytöillä ainostaan seitsemännellä luokalla. Kiusatuilla oli myös muita enemmän uni- ja syömisongelmia. Sellaisilla oppilailla, jotka olivat samanaikaisesti sekä kiusattuja että kiusaajia, esiintyi muita oppilaita yleisemmin monioireisuutta.

Kouluuyhteisössä toimivien henkilöiden, oppilaiden ja heidän perheidensä tulee yhdessä sitoutua luomaan terve ja turvallinen koulu, sillä kiusaamisessa osallisena olevien oppilaiden turvallisuuden tunne koulussa heikkenee huomattavasti. Kouluterveydenhuollolla on merkittävä rooli koulukiusaamisen havaitsemisessa, sillä yleensä säännöllisesti kiusattu oppilas reagoi moninaisin psykosomaattisin oirein kiusaamiseen. Tärkeää on myös puuttua kiusaajan toimintaan ja katkaista kiusaamiskierre, sillä epäsosiaalisella käyttäytymisellä on taipumus jatkua myöhemmin elämässä. Tutkimuksemme koulukiusaamisesta auttaa ymmärtämään ilmiötä syvällisemmin ja se tarjoaa uutta tutkimustietoa kaikille aiheesta kiinnostuneille.

SISÄLLYS

1 . JOHDANTO	1
2 . KOULUKIUSAAMISEN MÄÄRITELMIÄ	3
3 . KOULUKIUSAAMISEN ILMENEMINEN	6
3.1 Yleisyys	6
3.2 Pysyvyys	9
4 . KOULUKIUSAAMISEEN YHTEYDESSÄ OLEVIA TEKIJÖITÄ	11
4.1 Katoaako kasvatus?	11
4.2 Koulu ja nuorten elämäntyyli	14
4.3 Media- ja lumemaailma	17
5 . KOULUKIUSATUN MUOTOKUVA	18
5.1 Yleistä	18
5.2 Passiiviset ja provosoivat uhrin	19
6 . KOULUKIUSAAJAN MUOTOKUVA	21
6.1 Yleistä	21
6.2 "Kunnuksi keinoja kaihtamatta"	22
7 . KOULUKIUSAAMINEN RYHMÄILMIÖNÄ	23
8 . KOULUKIUSAAMINEN JA KOETTU TERVEYS	26
8.1 Kiusaamisen ja koetun terveyden välisen yhteyden tulkintaa stressiteorian avulla	26
8.2 "Pahan olon pakopaikka"	27
8.2.1 Koulukiusaamisen yhteys oppilaan itsetuntoon ja masentuneisuuteen	28
8.2.2 Koulukiusaamisen yhteys psykosomaattiseen oireiluun	29
9 . EMPIIRINEN VIITEKEHYS JA TUTKIMUSONGELMAT	33

10. TUTKIMUSMENETELMÄT	35
10.1 Who-koululaistutkimuksen tutkimusasetelma	35
10.2 Perusjoukko ja otanta	35
10.3 Aineiston keruu 1998	37
10.4 Tutkimuksen mittarit	38
10.5 Tilastolliset analyysimenetelmät	40
10.6 Tutkimuksen luotettavuus	42
10.6.1 Validiteetti	42
10.6.2 Reliabiliteetti	44
10.6.3 Tutkimuksen yleistettävyys	45
11. TULOKSET	46
11.1 Koulukiusaamisen yleisyys	46
11.2 Kiusaamisilmiön taustatekijöitä	48
11.3 Itsetunto	53
11.4 Turvallisuuden tunteen kokeminen koulussa	56
11.5 Koettu terveys	58
11.6 Kolottaako koululaista?	60
11.6.1 Kiusattujen oppilaiden viikottainen oireilu	60
11.6.2 Kiusaajana toimivien oppilaiden viikottainen oireilu	62
11.6.3 Kiusattujen oppilaiden mieliala-, kipuoireilu ja uni- ja syömisongelmat	64
11.6.4 Kuinka terveytensä kokevat ne oppilaat, jotka ovat samanaikaisesti sekä kiusattuja että kiusaajia?	68
12. POHDINTA	71
12.1 Tutkimuksen päätulosten tarkastelua	71
12.2 Haasteita terveyden edistämiseen	77
12.3 Mahdollisia jatkotutkimusaiheita	81
LÄHTEET	84
LIITTEET 1-8	

1. JOHDANTO

Viime aikoina koulukiusaamisilmiötä on käsitelty paljon lehdissä ja muissa tiedotusvälineissä. Julkiseen keskusteluun ovat osallistuneet mm. kiusatuiksi joutuneita ja heidän läheisiään sekä asiantuntijoita. Esille on noussut runsaasti ristiriitaista tietoa kiusaamisesta. Tämä on lisännyt omaa kiinnostustamme aihetta kohtaan, ja haluammekin perehtyä koulukiusaamisen taustalla oleviin tekijöihin syvällisemmin.

Koulukiusaaminen ilmiönä ei ole Suomessa laaja ongelma, mutta se on vakava asia kiusaamisen kohteeksi joutuvalla (Räsänen 1996). Vuoden 1994 WHO:n koululaistutkimuksen mukaan Suomen peruskouluissa kiusattiin 11-, 13- ja 15-vuotiaita tyttöjä noin kuutta ja poikia noin yhdeksää prosenttia säännöllisesti viikoittain. Koulukiusaamisen on todettu ilmenevän pääasiassa pilkkaamisena ja ivaamisena eli psyykkisenä väkivaltana. Vakavan koulukiusaamisen osuus on vähäistä. (Kannas, Välimaa, Liinamo, Tynjälä 1995.)

Koulukiusaamisesta on Suomessa tehty niukasti tutkimuksia. Lähinnä onkin tutkittu kiusaamisen yleisyyttä. Tuoreessa väitöskirjassaan Salmivalli (1998) korostaa erityisesti kiusaamisen luonnetta ryhmäilmiönä, jossa useimmilla luokan oppilaille on selkeästi määriteltävissä oleva roolinsa. Uhrien ja kiusaajien lisäksi luokissa on myös vahvistajia, apureita, puolustajia ja ulkopuolisia. Kiusaamista ja normi-ilmastoa sekä intervention vaikutusta Helsingin peruskouluissa tarkasteltiin puolestaan Tikkasen lisensiaattityössä (1997). Tämän tutkimuksen mukaan kiusaamista on mahdollista vähentää varsin nopeasti vaikuttamalla mm. koulujen normi-ilmastoon.

Koulukiusaamisesta on olemassa useita myyttejä. Yhtenä myyttinä pidetään sitä, että kiusaaminen on suurten kaupunkien ja isojen koulujen ongelma. Usein oletetaan lisäksi, että kiusattu on poikkeava yksilö sanan negatiivisessa merkityksessä. Toisaalta kiusaajan oletetaan olevan ns. sosioekonomisessa asemassa alhaalla olevasta perheestä. Monesti luullaan myös, että kiusaajan aggressiivisen käyttäytymisen takana saattaa olla huono koulumenestys tai heikko itsetunto. (Olweus 1992, 71.) Jotkut opettajat ja vanhemmat saattavat virheellisesti ajatella, että kiusaaminen ei ole mitenkään vaarallista ja se menee

aikanaan ohi.

Oletusten vastaisesti kiusaaminen on ala-asteella yleisempää kuin yläasteella. Kiusaaminen väheneekin ylemmille luokille siirryttäessä (Brunell, Kannas, Levälahti, Tynjälä, Välimaa 1996, 27). Sitä esiintyy eri koulumuodoissa asuinpaikasta ja koulun koosta riippumatta (Olweus 1992, 29.) Kiusaaminen koskettaa koko kouluyhteisöä ja sen kanssa tekemisissä olevia henkilöitä. Sillä on vaikutuksia sekä oppilaiden hyvinvointiin että kouluviihtyvyyteen. (Kannas ym. 1995.) Kiusaamiseen on tärkeää puuttua ajoissa, sillä se voi aiheuttaa myös psykosomaattisia oireita kiusatuille (Williams, Chambers, Logan, Robinson 1996).

Lasten ja nuorten aggressiivisen käyttäytymisen on todettu olevan melko pysyvä ominaisuus (Pulkkinen 1997). Peltosen (1996) mukaan koulukiusaaminen voi olla alku syrjäytymiskierteelle. Kiusaajan muotokuva koostuukin useista erilaisista syrjäytymistä edesauttavista tekijöistä. Tärkeimpinä tekijöinä mainitaan mm. häiriökäyttäytyminen, oppimisvaikeudet, huono koulumenestys, päihteiden käyttö tai koulupinnaus. Kiusattu voi puolestaan joutua syrjäytymiskierteeseen, koska hänelle saattaa kehittyä koulupelkoa, estyneisyyttä, sulkeutuneisuutta tai masentuneisuutta, jotka omalta osaltaan heikentävät oppimismahdollisuuksia. Pahimmissa kiusaamistapauksissa syrjäytymiskierre saattaa alkaa luokka- ja koulusiirroista tai oppivelvollisuuden loppuun saattamisesta kotiopetukseksi. Koulussa alkanut syrjäytymiskierre voi jatkua läpi elämän.

Tutkimuksemme koskee kouluissa ja kouluaikana tapahtuvaa oppilaiden välistä kiusaamista. Olweuksen (1992, 26) mukaan kiusaamista tapahtuu eniten koulussa, eikä esimerkiksi koulumatkoilla. Lähtökohtanamme työssä ovat peruskoulujen viidennen-, seitsemännen ja yhdeksännen luokan oppilaiden kokemukset koulukiusaamisesta, ja näitä kartoitamme WHO:n koululaistutkimuksen avulla.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää kiusaamisen ilmenemistä ja yleisyyttä peruskouluissa. Tarkastelemme keitä kiusatut ja kiusaajat ovat sosiodemografisten taustatekijöiden, koulukokemusten, uusien ystävien saamisen ja minäkuvaan liittyvien tekijöiden avulla. Tutkimme myös missä määrin kiusatuksi joutuminen on yhteydessä turvallisuuden tunteen kokemiseen koulussa, koettuun terveyteen ja psykosomaattiseen oirei-

luun. Tutkimuksen tulosten avulla voidaan arvioida kiusaamisen tämänhetkinen laajuutta ja tarjota lähtökohtia ehkäisytoimenpiteiden suunnitteluun.

2. KOULUKIUSAAMISEN MÄÄRITELMIÄ

Koulukiusaamisesta on olemassa erilaisia määritelmiä. Jotkut niistä korostavat kiusaamista ryhmäilmiönä, ja toisten määritelmien mukaan kiusaaminen voi olla yksittäisten oppilaiden harjoittamaa toimintaa koululuokissa. Eri tutkijat käyttävät erilaisia koulukiusaamismääritelmiä, joten esimerkiksi kiusaamisluvut voivat vaihdella. Tärkeää on erottaa vakavan kiusaamisen osuus leikinomaisesta kiusoittelestusta. Uhrien kokemukset kiusaamisesta vaihtelevat, joten sitä voidaan tarkastella myös subjektiivisesta näkökulmasta.

Käsite kiusaaminen liitetään usein laajaan kokonaisuuteen, jonka hierarkian ylimmällä tasolla ovat käsitteet koulun työrauha ja kouluväkivalta. Kuitenkaan ei ole voitu yksiselitteisesti kuvata tai selittää edellä mainittua yhteyttä. Yhteys ilmenee kiinteänä yleensä silloin, kun pohditaan toimenpiteitä, joilla työrauhaongelmia ja koulukiusaamista voitaisiin estää. Kiusaaminen käsitteenä on epäselvä ja varsin monilla tavoilla ymmärretty. Tulkinallinen käsitteen epämääräisyys ei kuitenkaan ole este sen tutkimiselle. (Merenheimo 1990, 144.)

Kansainvälisesti tunnetun norjalaisen tutkija Olweuksen (1992, 14-15) mukaan yksilöä kiusataan tai hän on kiusaamisen uhri, jos hän on toistuvasti tai pidempään alttiina yhden tai useamman muun henkilön negatiivisille teoille. Teko on negatiivinen, jos joku tahallisesti tuottaa tai yrittää tuottaa toiselle vammoja tai epämiellyttävän olon. Negatiivisia tekoja voidaan saada aikaan sanoin tai fyysistä kontaktia käyttäen. Niitä voidaan tuottaa myös ilman sanoja tai fyysistä kontaktia ilmehtimällä tai elein, sulkemalla joku ryhmästä tai kieltäytymällä noudattamasta toisen henkilön toiveita.

Kiusaamista eivät kuitenkaan ole ne satunnaiset ja harmittomat negatiiviset teot, jotka kohdistetaan yhdessä tilanteessa yhteen ja toisessa tilanteessa toiseen henkilöön. Koulu-

kiusaamistermiä ei käytetä myöskään silloin, kun kaksi (fyysisesti tai psyykkisesti) suunnilleen yhtä vahvaa oppilasta tappelee tai riitelee. Kiusaaminen edellyttää voimasuhteiden tasapainottomuutta, jolloin negatiivisille teoille alttiina olevan yksilön on vaikeaa puolustautua ja hän on jossain määrin avuton ahdistelijansa tai ahdistelijoidensa edessä. Kiusaajana voi olla yksilö tai joukko, ja kiusaamisen uhriksi tavallisimmin joutuu yksittäinen oppilas. Kuitenkin sen uhriksi voi joutua myös ryhmä. Suora kiusaaminen tarkoittaa suhteellisen avoimia hyökkäyksiä uhrin kimppuun ja epäsuora puolestaan sosiaalista eristämistä ja poissulkemista ryhmästä. (Olweus 1992, 15.)

Salmivalli (1994) ja Niemelä, Sipola sekä Vornanen, (1994, 67) jaottelevat kiusaamisen henkiseksi tai fyysiseksi. Kiusaamisen ilmenemismuotoja ovat sanallinen painostus (ivaaminen, nimittely tai halveksunta), pakottaminen (kiristäminen, uhkaaminen tai tavaroiden ottaminen), fyysinen väkivalta (lyöminen, potkiminen tai kamppaaminen), vahingonteko (tavaroiden rikkominen) ja välinpitämättömyys (syrjiminä tai eristäminen).

Pikasin (1990, 31-32, 57) mukaan kouluväkivalta on ryhmäväkivaltaa. Tällä tarkoitetaan sekä fyysistä että psyykkistä väkivaltaa, jota ryhmä käyttää yksilöä kohtaan. Kuitenkin koulukiusaamisen sanominen vain ryhmäväkivallaksi on liian epämääräistä. Ilmiön tulee kuitenkin täyttää tiettyjä ehtoja ja kriteerejä ennen kuin sitä voidaan pitää koulukiusaamisena. "Koulukiusaamisella tarkoitan tietoista, ei-laillistettua, fyysistä tai psyykkistä hyökkäystä ja/tai yhteisöstä poissulkemista. Sen kohdistaa huonossa asemassa olevaan yksilöön ryhmä, jonka jäsenet vahvistavat keskinäisessä vuorovaikutuksessaan toistensa käyttäytymistä." Myös Rolandin (1984, 17) määritelmään koulukiusaamisesta liittyy ryhmäväkivallan käsite.

Suomessa on tehty empiirisiä tutkimuksia koulukiusaamisesta (Merenheimo 1990, Salmivalli 1995, 1996, 1998, Tikkanen 1997). Merenheimon tutkimuksessa (1990, 61-62) on koottu yhteen ajatuksia useista erilaisista teoreettisista näkemyksistä. Niiden pohjalta Merenheimo esittää, että koulukiusaamista tulisi tarkastella lähinnä ryhmäkäyttäytymisen muotona, joka rakentuu sekä ryhmädynamiikasta että yksilöllisistä kokemuksista. Koulukiusaamista tutkittaessa tulisikin huomioida sekä tilanne että kouluorganisaatio. Myös Salmivallin tutkimukset vahvistavat käsityksiä kiusaamisesta ryhmäilmiönä ja antavat lisää tietoa kiusaamisen ryhmädynamiikasta.

Kysyttäessä 296:lta oppilaalta Englannissa, mitä koulukiusaaminen on, 58 prosenttia oppilaista koki kiusaamisen kiusoitteluksi (teasing). Kolmasosa tutkittavista sisällytti kiusaamiseen lyömisen ja potkimisen sekä noin 10 prosenttia oppilaista sanoi, että kiusaaminen esiintyi jossain muussa muodossa esim. tukistamisena. (Boulton, Underwood 1992.) Italialaisen tutkimuksen (Genta, Menesini, Fonta 1996) mukaan kulttuuri voi määrittää koulukiusaamiskäsitteen sisältöä; esimerkiksi Italiassa tietynlainen kiusoittelu ja naureskelu toisen ihmisen kustannuksella kuuluu kulttuuriin.

Tutkimuksessamme koulukiusaaminen tarkoittaa suoraa kiusaamista. “Kiusaamisella tarkoitetaan tässä sitä, kun toinen oppilas tai ryhmä oppilaita sanoo tai tekee rumia ja epämiellyttäviä asioita jollekin oppilaalle. Kiusaamista on myös se, kun oppilasta kiusoitellaan toistuvasti tavalla, josta hän ei pidä. Kiusaamista ei ole se, kun kaksi suunnilleen samanvahvuista oppilasta riitelevät tai tappelevat.” Tämä määritelmä on myös instruktiona oppilailla heidän vastatessaan WHO-koululaistutkimuksen kiusaamista koskeviin kysymyksiin.

3. KOULUKIUSAAMISEN ILMENEMINEN

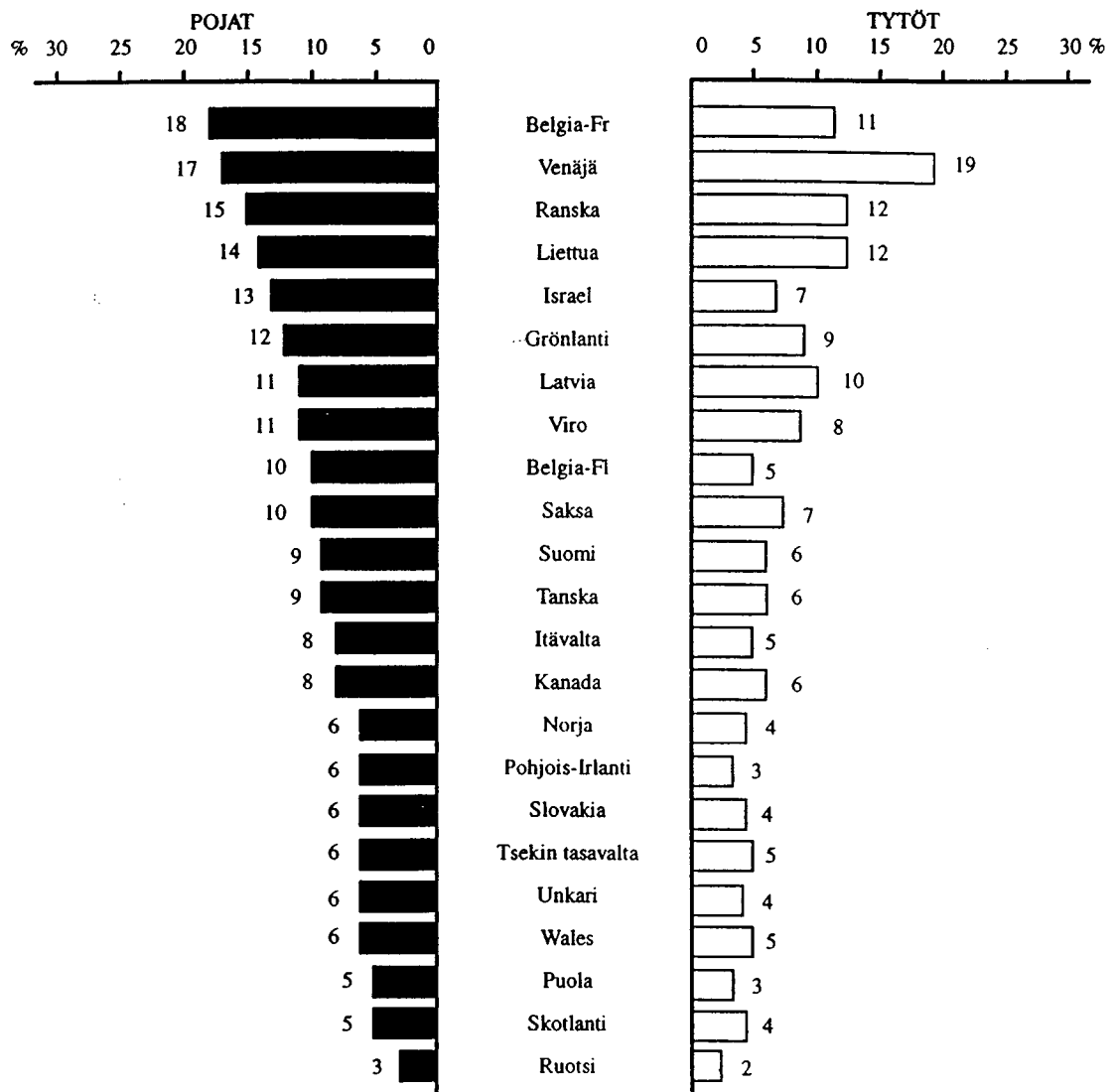
3.1 Yleisyys

Koulukiusaaminen aiheena on ollut runsaasti esillä julkisuudessa 1990-luvulla. Vuonna 1993 Suomessa opetushallitus keräsi tietoa koulukiusaamisesta palvelevan puhelimen avulla ajalla 21.9.1993-30.9.1993. Tarkoituksena oli kartoittaa koulukiusaamisen esiintymistä. Puheluita tuli 29.9.1993 mennessä yhteensä 334 kappaletta. Pääasiassa palvelemaan puhelimeen soittajat olivat äitejä (69%). Raportin mukaan kiusatuista oli poikia 67% ja tyttöjä 33%. Yleisimmin kiusaaminen oli keskittynyt ala-asteen kolmannelle ja yläasteen seitsemännelle luokalle. (Penttilä 1993a: liite 1.) Tärkeimpinä asioina puheluista nousi esille mm. seuraavat kolme seikkaa: syrjimistä ja kiusaamista ei tiedostettu, tietoon tullutta kiusaamista ei otettu todesta sekä tiedostettuun että näkyvään kiusaamiseen ei puututtu (Peltonen 1996). Lisäksi Penttilä (1993b, 84) mainitsee, että jotkut ala-asteen oppilaat tunsivat joutuvansa jopa opettajien kiusaamiksi.

Olweus on tehnyt laajoja kvantitatiivisia tutkimuksia koulukiusaamisesta sekä Norjassa että Ruotsissa, aineiston keruumenetelmänä on ollut kyselylomake. Esimerkiksi Norjassa Olweuksen tutkimukset kattoivat kaikki ala- ja keskiasteen oppilaitokset. Arviointien mukaan noin 85 prosenttia oppilaitoksista osallistui tutkimukseen. Otokset saatiin 715:sta koulusta ja kyselyyn osallistui 130 000 oppilasta. Samana vuonna tehtiin rinnakkaistutkimus samalla kyselylomakkeella Ruotsissa. (Olweus 1993.) Monet kansainväliset tutkimukset ja niiden käyttämät tutkimusmenetelmät pohjautuvat Olweuksen näkemykseen koulukiusaamisesta.

Ruotsalaiset, norjalaiset ja suomalaiset tutkimukset ovat osoittaneet, että noin 5 % yläasteen oppilaista joutuu koulukiusaamisen kohteeksi. Ongelma on kuitenkin huomattavasti laajempi ala-asteella olevien oppilaiden keskuudessa. (Roland 1994, 18-19, Brunell, ym. 1996, 27, Merenheimo 1990, 140.) Sihvolan (1997, 25) mukaan joka neljäs koulutulokas joutuu koulukiusaamisen kohteeksi ensimmäisellä luokalla.

WHO:n koululaistutkimuksessa (1994) on tutkittu suoraa koulukiusaamista. Tutkimuksen mukaan säännöllisen viikottaisen kiusaamisen kohteeksi joutuneiden osuus oli useimmissa maissa melko vähäinen (kts. kuvio 1). Erityisesti kiusattujen poikien osuissa ilmeni suurehkoja maiden välisiä eroja. Suomessa säännöllisen kiusaamisen kohteeksi joutui yhdeksän prosenttia pojista ja kuusi prosenttia tytöistä. Koulukiusaajina oli suurinpiirtein vastaava määrä oppilaita. Kiusaaminen väheni iän myötä. (Kannas ym. 1995.)

Kuvio 1. Vähintään kerran viikossa koulussa kuluneen lukukauden aikana kiusatuiksi joutuneiden 11-15-vuotiaiden oppilaiden ikävakioidut osuudet maan/alueen ja sukupuolen mukaan. Belgia-Fi = Belgian flaaminkielinen alue, Belgia-Fr = Belgian ranskankielinen alue, Venäjä = Pietarin alue. (Kannas ym. 1995, 140.)

Kansainvälisessä vertailussa (Kannas ym. 1995) Suomessa ei ole hälyttävän korkeat kiusaamisluvut, kuten on esimerkiksi Venäjällä (pojilla 17 % ja tytöillä 19 %). Italiassa löydettiin yllättävän korkeita kiusaamislukumääriä: 7000:sta 8-16-vuotiaasta oppilaasta neljäsosa koki tullessa kiusatuksi joskus ja 10 % sanoi, että kiusaamista on tapahtunut keran viikossa. Hämmästyttävää oli, että vastaavaa tutkimusmenetelmää käyttäen Englannissa saatiin kaksi kertaa pienemmät kiusaamisluvut. (Genta ym. 1996.)

Ruotsissa ”tappeleminen” oli yleisintä seitsemäsluokkalaisten poikien keskuudessa. Tutkimus tuki odotuksia, joiden mukaan ”tappelijoista” vähemmistö on tyttöjä ja tappeleminen vähenee iän myötä. (Grufman, Berg-Kelly 1997.) Boultonin ym. tutkimuksessa (1992) 41 prosenttia kiusaajista oli uhriaan vanhempi. Näyttäisi siltä, että nuoremmat oppilaat joutuvat kiusatuiksi vanhempien oppilaiden taholta. Sitä vastoin vanhempien oppilaiden keskuudessa kiusaajina ovat yleensä samanikäiset oppilaat. Yleensä kiusaaja on siis vanhempi kuin uhri ja toisaalta kiusattu oppilas on ehkä myös fyysisesti heikompi. Kiusaamisen vähenemistä iän myötä voisi selittää sillä, että siirtyessä ylemmille luokka-asteille, vanhempien ja vahvempien kiusaavien oppilaiden osuus pienenee.

Useiden tutkimusten (Kannas ym. 1995, Olweus 1992, Salmivalli 1995, Tikkanen 1996) mukaan pojille on ominaista suurempi taipumus kiusaamiseen kuin tytöille. Ongelmana tässä yleistyksessä on, että tytöt ja pojat kiusaavat eri tavoin. Tytöille on ominaisempaa epäsuora kiusaaminen, jota on vaikeampi havaita, kun taas pojat taas käyttävät suoria hyökkäyksiä uhrin kimppuun. Murrosiässä tytötkin saattavat turvautua fyysiseen väkivaltaan useammin. (Merenheimo 1990, 18, 140, Maccoby 1986). Aikaisempien havaintojen perusteella pojat ovat tyttöjä useammin myös kiusattuja. Toisaalta epäsuoran kiusaamisen kohteeksi joutumisessa ei ollut havaittavissa sukupuolieroja (Olweus 1992, 23-24). Myös Pulkkinen tutkimuksen (1982, 18) mukaan tyttöjen aggressiivisuutta ei huomata läheskään yhtä helposti kuin poikien.

3.2 Pysyvyys

Aggressiivinen käyttäytyminen voi olla melko vakiintunut yksilöllinen ominaisuus. Kiusaajana ja uhrina oleminen saattaa kestää pitkään, usein vuosikausia, koska kiusatun on usein vaikea kertoa kokemuksistaan. (Olweus 1992, 31) Myöhemmässä Olweuksen tutkimuksessa (1993) todetaan, että lapsuudessa ja nuoruudessa kiusatut eivät enää aikuisena joudu kiusatuiksi, vaan heillä on normaalit sosiaaliset suhteet. Kuitenkin ikävät muistot saattavat vaivata itsetuntoa ja aiheuttaa masennusta (Pulkkinen 1997).

Suomessa on tehty pitkittäistutkimus (Pulkkinen 1997) aggressiivisen käyttäytymisen pysyvyydestä vuonna 1959 syntyneille 369:lle oppilaalle. Tutkimus alkoi vuonna 1968 oppilaiden ollessa 8-9 vuotiaita. Tutkimus toteutettiin uudelleen oppilaiden ollessa 14-vuotiaita, sekä osittaisena tutkittavien ollessa 19-20-vuotiaita. Vuonna 1986 tutkittiin uudelleen koko otos, tutkittavien ollessa 26-27-vuotiaita, ja viimeinen raportissa mukana oleva haastattelu tehtiin tutkittavien ollessa 35-36-vuotiaita. Tutkimusraportissaan Pulkkinen toteaa sosiaalisen käyttäytymisen piirteiden jatkuvuudesta, että lapsen hyökkäävyys 8-vuotiaana toisia lapsia kohtaan ennusti väkivaltaista käyttäytymistä ympäristöä kohtaan sekä ristiriitoja tovereiden ja vanhempien kanssa myöhäisemmässäkin iässä muita enemmän. Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös ruotsalaisia nuoria koskevassa tutkimuksessa (Grufman, Berg-Kelly 1997).

Pulkkinen (1997) mukaan käyttäytymisstrategioiden omaksumisen perustana ovat seuraavat viisi tekijää: yksilön synnynnäinen temperamentti, vuorovaikutus ympäristön kanssa, tilannetekijät sekä hetkellinen mieliala että kypsyyttilanteiden arvioimiseen. Kouluikäisellä nämä käyttäytymisstrategiat ovat jo melko vakiintuneita, ja siten niillä on ennustearvoa käyttäytymisen jatkuvuuden arvioinnissa. Tutkimuksessa oli oletuksena, että lasten käyttäytymisessä ilmenee erityyppistä epäaggressiivista käyttäytymistä ongelmatilanteiden ratkaisukeinona. Kävi ilmi, että jotkut lapset ovat kärsivällisiä ja vetäytyvät hankalasta tilanteesta, eivätkä osallistu riitoihin toisten kanssa. He saattavat seurata asioita sivusta. Jos jotakin ikävää sattuu, mieluummin he jättävät tilanteen aktiivisimpien hoidettavaksi. Toinen passiivinen vaihtoehto on ahdistuva ja pelokas suhtautuminen, joka lamaannuttaa toimintakykyä ristiriitatilanteissa. Tällöin lapsi kokee itsensä kyvyttömäksi vaikuttamaan asioiden kulkuun. Hyökkäävä aggressiivisuus puolestaan sisältää riskin,

että oppilas joutuu sosiaalisen yhteisönsä torjumaksi ja hakeutuu epäsosiaalisesti käyttäytyvien nuorten seuraan. Pulkkinen mielestä olennaista on estää ongelmien kasaantuminen (aggressiivisuus, keskittymisvaikeudet, levottomuus tai hyvien käytöstapojen puute) samalle oppilaalle, sillä kasauduttuaan ne pyrkivät säilymään.

Monet vanhemmat voivat pitää hyökkäävää aggressiivisuutta parhaimpana vaihtoehtona ongelmatilanteissa ja kannustavat tällä tavoin lapsiansa pitämään puoliaan. Lapset kuitenkin ymmärtävät puolustautumisen aggressiivisuutena, ellei heitä opeteta pitämään puoliaan rakentavalla tavalla. Tähän sisältyy mm. pyrkimys sovittaa yhteen omia ja toisten toiveita. (Pulkkinen 1997.) Myös oppilaiden mielestä kiusaamisen jatkumiseen vaikuttaa uhrien käyttäytyminen. Heidän mielestään välinpitämättömyys olisi tehokkain keino lopettaa kiusaaminen. Sen sijaan kiusatun tytön avuttomuus ja pojan vasta-aggressio koettiin kiusaamiseen yllyttävänä. (Salmivalli 1996a.)

Olweus on laatinut yhteenvedon sekä omien että toisten tutkijoiden tekemistä tutkimuksista. Yhteenvedo koostuu 16 tutkimuksesta, jotka käsittelevät aggressiivisuutta. Olweus on todennut, että tutkittavista viiden vuoden mittausaikana 69% ja kymmenen vuoden aikana noin 60 % oli säilynyt aggressiotaipumuksiltaan muuttumattomina. Yhteenvedon perusteella Olweus havaitsi, että aggressiotaipumukset ovat melko pysyviä persoonallisuudenpiirteitä, ja ne voimistuvat iän myötä. Tutkimus oli tehty koskien miehiä ja poikia, mutta samantapainen pysyvyys on ominaista myös tytöille. (Olweus 1992, 36, Roland 1984, 26.) Salmivallin, Lappalaisen ja Lagerspetzin (1998b) kahden vuoden seurantatutkimuksessa havaittiin roolien olevan melko pysyviä silloin, kun sosiaalisessa kontekstissa ei tapahdu muutoksia.

Toisaalta Salmivalli (1998a, 15) kyseenalaistaa kuitenkin käyttäytymisen pysyvyyttä perustuen siihen, ettei tyttöjä tai poikia ole voitu tutkia heidän muuttaessaan uuteen sosiaaliseen kontekstiin ja siten mahdollisesti omaksuessaan uudenlaisia entisestä poikkeavia rooleja. Tilannetekijöillä ja sosiaalipsykologisilla tekijöillä onkin vaikutusta kiusaamisilmiön pysyvyyteen. Poikien kiusaamiskäyttäytyminen näyttää olevan pysyvämpää kuin tyttöjen. Salmivallin ym. (1996b) mukaan itsetunto ja sosiaalinen käyttäytyminen ovat enemmän yhteydessä toisiinsa pojilla kuin tytöillä. Tytöillä kiusaamiskäyttäytymiseen vaikuttavat enemmän nykyinen sosiaalinen tilanne ja läheiset ystävät.

4. KOULUKIUSAAMISEEN YHTEYDESSÄ OLEVIA TEKIJÖITÄ

Tikkanen (1997, 5-6) mainitsee lisensiaattityössään, että käsitykset tietyistä kiusaaja- ja uhrityypeistä ovat varsin voimakkaita sekä tutkimuksissa että koulujen opettajien keskuudessa. Esimerkiksi kiusaaja todennäköisesti piikittelee ja käyttää hyväkseen kiusaamistilanteessa mahdollisia ulkonäön poikkeavuuksia, mutta tämä ei merkitse ulkoisen poikkeavuuden olevan kiusaamisen aiheuttaja. Poikkeavat oppilaat joutuvatkin toisia enemmän tovereiden ”testauksen” kohteeksi. (Pikas 1990, 90.) On myös helppo olla huomaamatta niitä silmälasipäisiä, lihavia jne. lapsia, joita ei kiusata. (Olweus 1992, 33.) Väitettä, että ulkonäön poikkeavuudet eivät aiheuta kiusaamista, tukee viimeaikaiset sosiologiset tutkimukset, joiden mukaan nykyään nuoret muokkaavat omaa ulkonäköään yhä enemmän ja yksilöllisyys on suurempi vaatimus nuorten keskuudessa. (Aittola, Jokinen, Laine 1994.) Nyky-yhteiskunnassa nuoriso on monin tavoin erilainen kuin nuoriso aiemmin. Esimerkiksi miesten ja naisten keskinäisessä asemassa on tapahtunut tasa-arvoistumista, joka näkyy myös kouluissa. (Puuronen 1995.) Merenheimo (1990, 18) esittää ajatuksen, että kiusaamisen taustalla voisi olla esimerkiksi alakulttuurien odotukset.

4.1 Katoaako kasvatus?

Olweuksen mukaan harmonisia ja itsenäisiä lapsia syntyy lasta kasvattavan henkilön rakkaudesta ja omistautumisesta lapselle, hyvin määritellyistä rajoista sallitulle ja ei-sallitulle käyttäytymiselle ja henkisten kasvatusmenetelmien käytöstä. Tällaiset tekijät ovat tärkeitä sekä pojille että tytöille. Erityisesti lasten ollessa murrosiässä tulisi vanhempien valvoa lasten toimintaa koulun ulkopuolella suhteellisen hyvin ja selvittää, mitä hän tekee ja ketkä ovat hänen ystäviään. Monesti ei-toivottu käyttäytyminen (kuten koulukiusaaminen) ilmenee silloin, kun vanhemmat eivät tiedä, mitä lapsi tekee aikuisten poissa ollessa. (Olweus 1992, 42.) Pulkkinen (1997) on kiinnittänyt huomiota mm. koululaisten ”yksinäisiin iltapäiviin” ja vanhempien liialliseen sallivuuteen tai välinpitämättömyyteen.

Aggressiivinen reaktiomalli perustuu Olweuksen näkemykseen hänen omista ja muiden tutkijoiden tekemistä tutkimuksista lasten aggressiivisuuteen vaikuttavista tekijöistä. Aggressiivisella reaktiomallilla tarkoitetaan sitä, että yksilö käyttäytyy aggressiivisesti monissa eri tilanteissa. Erityisesti kasvatusta ja muut olot lapsuudessa vaikuttavat aggressiivisen reaktiomallin kehittymiseen. (Olweus 1992, 41.) Randallin (1996, 21-38) mukaan lapsesta voi tulla kiusaaja, jos lapsuuden aikana on tapahtunut häiriöitä aggressiivisuuteen liittyvässä normaalissa kehityksessä. Erityisesti lapsen ikävuodet 0-5-vuoteen ovat merkitseviä aggressiivisuuden häiriöiden syntymisen kannalta. Aggressiivisuus kehittyy vaiheittain; siihen vaikuttavat lapsen biologisen kehittymisen ja elinympäristönsä yhdistelmä (mm. ravitsemus, asuminen sekä lapsen ja hoivaajan vuorovaikutussuhde).

Neljä eri tekijää ovat erityisesti yhteydessä aggressiiviseen käyttäytymiseen. Ensinnäkin lapsen hoivaajan (tavallisesti äidin) negatiivinen emotionaalinen perusasenne lasta kohtaan hänen ensimmäisinä elinvuosinaan lisää selvästi riskiä, että lapsesta tulee myöhemmin aggressiivinen ja vihamielinen toisia kohtaan. Negatiivista perusasennetta luonnehtii lämmön ja omistautumisen puuttuminen. (Olweus 1992, 41.) Randall (1996, 24-28) näkee, että syntymän jälkeiset ensimmäiset kontaktit lapsen ja hoitajan (äidin) välillä sekä lapsen tarpeisiin vastaaminen ovat tärkeitä lapsen myöhemmälle kehitykselle. Vanhempien positiivinen elämänasenne ja suhde lapseen vaikuttavat lapsen kehittymiseen.

Toisena tekijä on se, missä määrin varhaishoivan antaja on ollut salliva ja sietänyt lapsen aggressiivista käyttäytymistä. Lapsen aggression taso todennäköisesti nousee, jos selviää rajoja aggressiiviselle käytökselle tovereita, sisaruksia ja aikuisia kohtaan ei ole asetettu. Kolmas tekijä on vanhempien "voimaa uhkuvat" lastenkasvatusmenetelmät (esimerkiksi fyysinen rankaisu ja rajut tunteenpurkaukset). Eli tiivistäen sanottuna "väkivalta luo väkivaltaa". Randall korostaa myös sitä, että vanhempien tulisi opettaa lapselle, kuinka negatiivisia ja voimakkaita tunteita ilmaistaan. Neljäs tekijä on lapsen temperamentti. Voidaan puhua aktiivisesta ja "tulisieluisella" temperamentilla varustetuista lapsista. Tällainen lapsi kehittyy todennäköisemmin aggressiiviseksi nuoreksi kuin tavanomaisen tai rauhallisemman temperamentin saanut lapsi. Kuitenkin tämän tekijän vaikutus on pienempi kuin kahden ensiksi mainitun. (Olweus 1992, 41, Randall 1996, 28-29.)

Edellä mainitut neljä aggressiiviseen reaktiomalliin vaikuttavat tekijät ovat riippuvaisia perheen aikuisten välisestä suhteesta. Vanhempien väliset lukuisat ristiriidat, epäsopeu tai avoin väittely luovat lapsille turvattomat suhteet. Turvallinen ilmapiiri kotona on tärkeä lapsen terveelle kehitykselle (Randall 1996, 28). Joidenkin tutkimusten mukaan vanhempien ristiriidoilla on vähemmän negatiivinen vaikutus lapseen, jos ne käsitellään yksityisesti vain vanhempien kesken, kuin jos ne käydään lapsen edessä. (Olweus 1992, 42.)

Pulkkisen (1985, 30-43) raportoidessa 1980-luvulla pitkittäistutkimuksen tuloksia lasten ja nuorten sosiaalisesta kehityksestä tutkittavat olivat 20-vuotiaita. Tulokset osoittivat, että kehitykseen olivat selvimmin yhteydessä kodin kasvatusilmapiiri ja perhe-elämän vakaisuus. Aggressiivisuus kasvoi, jos lapsen tarpeita ja näkökulmaa oli niukasti otettu huomioon. Säännöllinen perhe-elämä näyttääkin tukevan myönteistä kehitystä ja epävakaisuus puolestaan saattaisi aiheuttaa sopeutumispaineita, jotka heijastuvat lasten ahdistuneisuudessa.

Yhteenvetona kiusaajien kasvutaustoista voidaan sanoa, että erityisesti kiusaajan äidin emotionaalinen perusasenne lapseen varhaisvuosien aikana on ollut etäinen ja viileä. Usein perheen ihmissuhteita on leimannut vakiintumattomuus sekä lapsen ja vanhempien välillä on puuttunut avoin vuorovaikutus. Kasvatuskeinoina on käytetty enimmäkseen huutamista ja ruumiillista rankaisua, eikä lapselle ole asetettu selkeitä rajoja. Kiusatun perhetaustat voivat poiketa paljonkin toisistaan.

Olweuksen (1992, 43) mukaan oppilaan kiusaajana tai uhrina oloa ei voida selittää perheen huonojen sosioekonomisten olojen seuraukseksi. Kaikissa sosiaaliluokissa on aggressiivisia ja ei-aggressiivisiä oppilaita samassa suhteessa. Sama pätee myös uhreiksi joutuviin oppilaisiin. Perheen sosioekonomisten olojen ei ole todettu vaikuttavan myöskään lastenkasvatusmenetelmiin. Kaikilla sosioekonomisilla tasoilla oli hyviä vanhempia. Vastakkaiseen tulokseen on päädytty ruotsalaisessa tutkimuksessa. Sen mukaan "tappelijoiden" vanhemmat olivat useammin eronneet kuin "diplomaattien" vanhemmat sekä heidän perheensä asuivat useammin vuokra-asunnossa. Vanhempien työssäkäynnissä ei ollut eroavaisuuksia. Tutkijat arvelevat, että "tappelijoiden" sosiaalisella taustalla saattaa olla vahvistava vaikutus väkivaltaisuudelle. Samassa tutkimuksessa huomattiin, että tappeluihin usein osallistuvat oppilaat olivat kaksikielisiä

useammin kuin verrokkiryhmän oppilaat. (Grufman, Berg-Kelly 1997.) Tärkeää on kuitenkin huomata, että Suomessa on kaksi virallista kieltä päinvastoin kuin Ruotsissa, jossa kaksikieliset ovat pääasiassa muualta muuttaneita.

4.2 Koulu ja nuorten elämäntyyli

Tämän hetkinen nuorisosukupolvi on lapsuudessaan sosiaalistunut merkkijärjestelmään, jonka perustana ovat kulutus, kulttuuriteollisuus, kaupunki ja kansainvälisyys. Nykyisen koulutusjärjestelmän on yhä vaikeampi ottaa huomioon erilaisten sosiaalisten ja kulttuuristen muutosten seurausvaikutuksia. Monet merkittävät oppimisprosessit siirtyvät koulun ulkopuolelle, nuorten vapaa-aikaan, työssäoloon, medioiden seuraamiseen, harrastuksiin ja kuluttamiseen. Edellä mainituilla tekijöillä on merkitystä nuoren identiteetin muodostumiseen ja muuttumiseen. Aiemmin nuorten identiteettiä pystyttiin tarkastelemaan suhteessa kotitaustaan, yhteiskunnalliseen asemaan, koulutukseen ja ammattiin. Nykyään nuorten suhtautuminen perinteisiin auktoriteetteihin on muuttunut kriittisemmäksi. Kuitenkaan kulttuurinen muutos ei näy koulun arkipäivässä, sen vuoksi nuoren on hankala löytää "oma tilaa" ja mielekästä tekemistä koulun organisatorisissa rakenteissa ja säännöissä. (Aittola, Jokinen, Laine 1994.)

Kiusaamista ylläpitää kouluissa pyrkimys salata ja torjua sen olemassaolo kouluyhteisöissä. Lisäksi sekä kiusaaja että kiusattu ja ympärillä olevat eivät ehkä uskalla puhua asiasta. Tikkanen sai interventiotutkimuksessaan (1997, 23) hälyttäviä tuloksia, joiden mukaan noin puolet kiusatuista ei ollut kertonut kiusaamisesta kenellekkään. Myös opettajat saattavat vaieta kiusaamisesta pitäen sitä yksityisasianaan ja peläten ammattitaitonsa kyseenalaistamista. Koulukiusaamiskeskustelu julkisuudessa koetaan helposti syytöksinä:

“Opettaja sulkee silmänsä kiusaamiselta. Opettaja ei puutu välituntitappeluihin. Opettaja seisoo avuttomana, kun oppilasta henkisesti raiskataan. Miksi opettaja ei tee mitään?” (Karvonen 1998.)

Opettajien asenteet kiusaamisongelmiin ja heidän käyttäytymisensä kiusaamistilanteissa ovat melko merkityksellistä koulun tai luokan kiusaamisongelmien määrälle. (Olweus 1992, 30.) Toisaalta Aarø (1991) pohtii myös sitä, että opettajat ovat usein stressaantuneita kouluissa. Jyväskylässä toteutetun tutkimuksen perusteella Parkatti ja Kannas (1995, 7, 20) toteavat, että erityisesti ala-asteen naisopettajat kokivat stressin johtuvan koulutyöstä. Mahdollista on, että opettajien kokema stressi heijastuu oppilaisiin ja siten vaikuttaisi myös kiusaamisongelmaan. Aikuisten tulee olla kiinnostuneita ja valmiita puuttumaan alkaviin kiusaamisvälikohtauksiin. Esimerkiksi välituntivalvonta vaikuttaa kiusaamisen määrään koulussa.

Aarøn mukaan (1991) oppilaat saattavat kokea koulun mm. ei-kannustavana, yksitoikkoisena, sosiaalisesti eristävänä ja liian kontrolloituna. Laineen (1995) mukaan oppilaat kokevat koulun mm. "pakollisena aivojenkasvattamispaikkana", "säiliönä" ja "laitoksena". Mielestämme erilaiset oppilaiden esittämät metaforat koulusta viittaavat siihen, että kouluympäristöä ei koeta terveyttä edistäväksi. Ala- ja yläasteella koettiin haittoja työympäristössä, esimerkiksi ympäristön rauhattomuus, melu, väkivaltatilanteet ja kiireisyys haittasivat oppilaiden koulutyötä (Liinamo 1997, Parkatti, Kannas 1995, 18-19). Ederin (1988) tutkimustuloksissa tulee esille erityisesti, että negatiivinen suhtautuminen kouluun yhdessä sosiaalisen isolaation kanssa on vahvasti yhteydessä huonoon terveydentilaan.

Lahjakkaita 11-17-vuotiaita lapsia (14 oppilasta), joita on kiusattu yleensä nimittelelyllä ja syrjinnällä koulussa, ja heidän vanhempiaan tutkittiin Koiviston ja Tammisen tutkimuksessa (1996) haastatteleamalla. Pääasiallisena syynä lapsen kiusaamiselle oli heidän erilaisuus suhteessa ikätovereihin. Kiusaamista aiheutti myös lapsen kohdistuva kateus. Lahjakkaiden lapsien kohdalla kiusaaminen ryhmäilmiönä tuli selvästi esiin. Tutkimus osoitti, että lahjakkuus on yksi merkittävä syy koulukiusaamiselle. Tutkimuksessa on kuitenkin huomattava, että otos on varsin pieni. Yleensä kiusaamisen syinä olivat kuitenkin koulumenestykseen liittyvät muut tekijät, kuten lapsen uteliaisuus, innokkuus, aktiivisuus,

omien erilaisten mielipiteiden esittäminen ja opettajan opetuksen kyseenalaistaminen. Erilainen kielenkäyttö ja ajattelu, erilaiset kiinnostuksen kohteet ja harrastukset sekä vahvat luonteenpiirteet näyttävätkin altistavan kiusaamiselle.

Helsingin alueella tehdyn tutkimuksen (Tikkanen 1997, 25-26) johtopäätöksissä todettiin, että kiusaamista on mahdollista vähentää nopeasti vaikuttamalla koulu yhteisön normeihin, ilmapiiriin ja toimintatapoihin. Välttämätöntä on, että koulu yhteisössä väkivaltaa ja kiusaamista ei suvaita. Tutkimuksen päätavoitteena oli normi-ilmaston muutos kouluissa, opettajainhuoneissa ja luokissa. Jos kiusaamiseen ei puututa heti, siitä tulee helpposti normi (Karvonen 1998). Uutena ilmiönä koulumaailmassa on luokattomuuskokeilu; sen vaikutukset kiusaamiseen ovat vielä selvittämättä.

Peltonen (1996) ehdotti WHO:n koululaistutkimuksen tuloksien pohjalta, että koulun oppimisympäristön terveellisyyttä ja turvallisuutta tulisi säännöllisesti arvioida ja analysoida. Lisäksi hän kiinnitti huomiota oppilaiden osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseen koulun toiminnassa. Muita tekijöitä, joilla saattaisi olla vaikutusta myös koulukiusaamisen esiintymiseen ovat mm. toimintamallien kehittäminen ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi, oppilaiden itsetunnon tukeminen ja vahvistaminen sekä kotien osallistumisen lisääminen koulun kasvatustyöhön.

4.3 Media- ja lumemaailma

Televisioväkivallan katsomisella voi olla vaikutuksia lasten psyykkiselle kehitykselle. Riskien vakavuudesta ollaan sen sijaan erimieltä. Monet tutkimukset ovat johdonmukaisesti tukeneet väitettä, että väkivaltaohjelmat lisäävät aggressiivista käyttäytymistä. Yhteenvetona voidaan todeta, että lapset, jotka katselivat paljon aggressiivisia kohtauksia sisältäviä sarjafilmejä, käyttäytyivät koulun pihalla tovereitaan kohtaan aggressiivisesti. Huomattavaa oli se, että aggressiivinen käyttäytyminen saattoi ilmetä tutkimushetken lisäksi jopa viikkoja tai puolta vuotta myöhemminkin. (Keltinkangas-Järvinen 1985, 192-193.) Väitöskirjassaan (1998a) Mustonen toteaa, että esimerkiksi television väkivaltaohjelmien katselu aikuisten kohdalla ei ainakaan vähennä aggressiivisuutta ja sillä on psykisiä vaikutuksia.

Mustosen (1998b) mielestä perinteisen mediapsykologian tiedon mukaan tiedetään, että mitä tunneperäisempi ja vuorovaikutteisempi media on, sitä voimakkaammin se vaikuttaa lapseen. Käyttäjän aktiivinen osanotto on tärkeä vaikutusten välittäjä. Erityisesti nuorella, jolla aitoja ihmissuhteita on vähän, on suuri riski lumeriippuvuuteen (käytetään myös termiä virtuaali). Suurin osa nuorisosta ei kärsi lumeriippuvuudesta. Riski on suuri erityisesti niillä, jotka pakenevat pelaamiseen omia ongelmiaan ja rakentavat itselleen kuvitteellisia verkkoidentiteettejä. Erityisesti aggressiivisilla nuorilla on taipumusta hakea sekä televisiosta että tietokonepeleistä väkivaltaista käyttäytymistään vahvistavia ja aggressiivisuuteen oikeuttavia elementtejä.

Pikasin (1990, 83) mukaan ulkoiset mallit, esimerkiksi elokuvien antamat mallit eivät kuitenkaan ole niin tärkeitä kiusaamisen syytä, kuin yleensä on luultu. Suurin osa kiusaamisen oppimisesta tapahtuu ryhmässä. Kiusaamisen syinä toimivat esikuvat ovat sellaisia, joita kiusaajaryhmän jäsenet ovat kehittäneet itse ryhmässään. Siis ryhmän omasta dynamiikasta syntyy idea kiusaamisesta ja ryhmän toiminnan tiedostamattomasta yhdenmu-kaistamisesta. Toisaalta lapset voivat käyttäytyä aggressiivisemmin nähtyään jonkun toisen "mallin" toimivan aggressiivisesti. Vaikutus on vahvempi, jos tarkkailijalla on positiivinen käsitys mallista. Hän voi esimerkiksi nähdä mallin kovana, pelottomana tai vahvana. Mallin "palkitseminen" aggressiivisesta käyttäytymisestä vähentää tarkkailijan omia estoja ja kontrollia aggressiivisuutta kohtaan. (Olweus 1992, 44.)

Koulukiusaamisen takana voi siis olla useita erilaisia tekijöitä mm. vanhempien kasvatuskäytännöt (Olweus 1992, 41-42, Pulkkinen 1997, Randall 1996, 21-28) sekä koulukulttuuri ja normit (Salmivalli 1995, 1996, Tikkanen 1997). Taustalla voi olla myös yhteiskunnan muutoksien aiheuttamat vaikutukset esimerkiksi kiusaajiin. Nuorilta voi puuttua aiemmin itsestään selvänä pidetty sosiaalinen tukiverkosto: oma heikkous piilotetaan kohdistamalla se toisiin ja nostamalla näin omaa voimantunnetta (Siltala 1995, 23-29). Myös lapsen omalla persoonallisuudella voi olla merkitystä esimerkiksi silloin, kun lapsi on erityisen lahjakas jollakin elämänalueella (Koivisto ja Tamminen 1996, 78-89).

5. KOULUKIUSATUN MUOTOKUVA

5.1 Yleistä

Useat oppilaat joutuvat kouluaikanaan ainakin satunnaisen koulukiusaamisen kohteeksi. Vain osa heistä jää koulukiusaamisen uhriksi toistamiseen. Kiusaamisen uhriksi oppilas saattaa joutua monien eri tekijöiden vuoksi. Aina ei tiedetä tarkkaa syytä, miksi kiusaamista esiintyy. Olweuksen (1992, 33-34) mukaan tyypilliset uhrin ominaisuudet ovat ahdistuneempia ja turvattomampia kuin muut oppilaat. Heitä voidaan luonnehtia varovaisiksi, herkiksi ja hiljaisiksi. Kiusaamiseen he tavallisesti reagoivat itkemällä (yleensä ala-asteella) ja vetäytymällä. Uhreilla on heikko itsetunto ja negatiivinen kuva itsestään ja tilanteesta. He tuntevat olevansa usein epäonnistujia, tyhmiä tai epämiellyttäviä. Koulussa uhrin ovat yksinäisiä ja hylättyjä, ja monesti heillä ei ole luokassa yhtään hyvää ystävää.

Rolandin (1984, 24) mukaan kiusatuksi joutuvat koululaiset ovat sosiaalisesti epävarmoja, itsetuntonsa heikkoja ja heidän koulusuorituksensa ovat keskimääräistä huonompia. Hyväkin itsetunto voi vaihdella voimakkaasti erilaisten kokemusten jälkeen. Itsetuntonsa vahvat ja heikot voidaankin erottaa selvimmin toisistaan siinä, kuinka he pettymyksistä selviytyvät. Hetkelliset itsetunnon vaihtelut ovat tavallisia ja yksilöllisiä. Sen sijaan

pysyvä itsearvostuksen puute on haitallisempaa kuin hetkittäinen itseluottamuksen puute. (Keltinkangas-Järvinen 1994, 17, 30-48.) Nuoret, joilla oli epävarma käsitys itsestään, joutuivat useammin kiusatuiksi kuin muut oppilaat. On todettu, että ne nuoret, jotka kokivat pärjäävänsä kaikilla osa-alueilla, puolustivat eniten uhria. (Salmivalli 1998c.)

5.2 Passiiviset ja provosoivat uhrin

Olweus jaottelee kiusaamisen uhrin kahteen eri luokkaan. Yleisin tyyppi on passiiviset uhrin, ja harvinaisempia ovat puolestaan provokatiiviset uhrin. (Olweus 1992, 34-35.) Passiivinen uhri on kuvailtu oppilaaksi, joka kokee kiusaamisen ahdistavaksi, mahdollisesti tuntien itsensä yksinäiseksi ja hylätyksi. Tämän vuoksi hän ei kykene puolustautumaan. Passiivinen uhri ei tavallisesti ole itse väkivaltainen. Mikäli hän on poika, on hän yleensä myös fyysisesti heikompi kuin luokkatoverinsa. Tällainen passiiviseksi uhrin kuvailtu oppilas "houkuttelee" muita oppilaita kiusaamaan itseään. Kiusaamisen pitkittyessä uhri voi alkaa uskoa olevansa epäonnistuja, tyhmä tai epämiellyttävä. (Olweus 1991.)

Masentuneen lapsen olemus on apaattinen ja surullinen, ja tämän vuoksi hän voi joutua kiusaamisen uhrin. Usein hänellä on myös ongelmia sekä sosiaalisessa toiminnassa että opillisessa kehityksessä. Masentunut lapsi ei ehkä ole koulussa opettajankaan suosiossa, koska hän voi olla vetämätön, saamaton ja keskittymiskyvytön. Oireiden taustalla saattaa olla myös syyllisyudentunteita. (Räsänen 1996.)

Toisena kiusatun kuvauksena Olweus (1991) esittelee provosoivan uhrin, jolle on tyypillistä aggressiivisuus ja ahdistuneisuus. Provosoivalle uhrille on usein tyypillistä lisäksi lyhytjännittyneisyys ja keskittymisongelmat koulussa sekä mahdollisesti yliaktiivisuus. Käyttäytymisellään he saavat luokkatoverinsa hermostumaan ja siten provosoivat muita oppilaita kiusaamaan itseään. Provosoiva uhri voi olla samanaikaisesti sekä kiusaaja että kiusattu.

Boultonin ym. (1992) tutkimuksessa kysyttiin oppilailta, millainen heidän mielestään on kiusattu oppilas. Kiusaajilta kysyttäessä vastauksiksi saatiin, että noin puolessa kiusaamistapahtumista uhri provosoi kiusaajia. Neljäsosa kiusaajista ei pitänyt uhrista tai uhrin

kävi hänen hermoilleen, ja samoin neljäsosa kiusaamisesta tapahtui ilman syytä. Uhreista puolestaan kolmannes koki tulevansa kiusatuiksi, koska he olivat pienempiä ja heikompia kuin kiusaaja tai he eivät puolustaneet itseään. Neljäsosa kiusatuista oppilaista ajatteli, että kiusaajalla ei ole syytä kiusaamiseen. 12% uhreista ajatteli, että kiusaaja halusi jotain uhrilta ja yllättäen ainostaan 8 % koki uhrin provosoivan kiusaajaa. 80 % tutkituista oppilaista uskoi, että kiusaamisella on vaikutusta itsetuntoon. Kiusaamisen yhteys itsetuntoon oli melko voimakas myös japanilaisilla miesylioppilailta tehdyssä tutkimuksessa (Matsui, Tsuzuki, Kakuyama, Onglatco 1996).

Kiusaamisen uhriksi joutuneella on todennäköisesti yksi tai useampia tuntomerkkejä, joista voi kiusaamista arvella tapahtuvan. Olweus (1992, 54) korostaa, että uhrin tunnistamisessa ja tietyn tuntomerkin arvioimisessa on otettava huomioon sen esiintymistiheys. Lapsi voi olla esimerkiksi "fyysisesti ahdistunut" eli hän pelkää satuttamista, on fyysisesti heikko leikeissä, urheilussa ja tappeluissa sekä erityisesti pojilla on huono fyysinen koordinaatio. Lapsi saattaa kokea itsensä ahdistuneeksi, epävarmaksi, onnettomaksi tai stressaantuneeksi. Olemuksellaan hän viestittää toisille olevansa arvoton ja mitätön. Lapsella on ehkä vaikeuksia toverijoukossa fyysisesti, sanallisesti tai muille tavoin. Lisäksi provo-soivat uhrit voivat olla ylivilkkaita, levottomia, keskittymiskyvyttömiä, yleensä hyökkääviä ja jännitystä herättäviä, mahdollisesti kömpelöitä sekä kypsymättömiä että muita ärsyttäviä. Kiusaamistilanteissa kiusatut reagoivat kiusaamiseen yleensä avuttomuudella, välinpitämättömyydellä tai vasta-aggressiolla. Avuttomuus ja vasta-aggressio olivat tyyppisesti tyttöjen käyttämiä keinoja ja pojat reagoivat kiusaamiseen useammin välinpitämättömyydellä tai vasta-aggressiolla. (Salmivalli, Karhunen, Lagerspetz 1996a.)

Pikas tarkastelee kysymystä, ovatko uhrin tai hyökkääjän persoonallisuuden piirteet kiusaamisen syy vai seuraus. Elämästä tehdyt havainnot tukevat sitä, että lyödyksi tuleminen saa pelokkaaksi. Siis uhrien joidenkin persoonallisuuden piirteiden voidaan ajatella kehittyneen siksi, että heitä vastaan on hyökätty eri syistä. Tällaista syy-seuraus-ketjua voidaan tarkastella monesta eri suunnasta. Pikas korostaa kuitenkin sitä, että tiedot ryhmädynaamisista persoonallisuuksista olisivat arvokkaita, mutta toteaa samalla, että tärkeämpää on alkaa puhua heti itse kiusaajien kanssa siitä, miten kiusaamisprosessi on käynnistynyt. (Pikas 1990, 64-68.)

6. KOULUKIUSAAJAN MUOTOKUVA

6.1 Yleistä

Useasti kiusaajat ovat myös itse tulleet kiusatuiksi. He ovat kasvaneet tuntien itsensä turvattomiksi, puutteellisiksi tai nöyryytyiksi. Lapsena heidän ei ole sallittu näyttää heikkouden tunteita, vaan heidän on ollut onnistuttava elämässään. (Elliott 1989.) Yhteistä kiusaajille on aggressiivinen käyttäytyminen sosiaalisessa yhteisössä. Kiusaamisen kohteena voi koulutovereiden lisäksi olla myös vanhemmat tai opettajat. Yleensä kiusaaja asennoituu väkivaltaan ja väkivaltaisten keinojen käyttämiseen muita myönteisemmin. Heille on luonteenomaista impulsiivisuus ja voimakas muiden dominoimisen tarve. Kiusaajilla on vähän empatiaa kiusaamisen uhreja kohtaan. Kiusaaja toimii aina ryhmänsä ja yhteisönsä jäsenenä. Kiusaajan lisäksi tulee puuttua myös ryhmän käyttäytymisnormistoon, jos halutaan vaikuttaa kiusaamisen esiintymiseen. (Olweus 1992, 35.)

Olweuksen (1993) tutkimuksessa koulukiusaajien koulumenestys on ollut keskinkertaista tai muita heikompaa erityisesti yläasteella. Tutkitut ovat olleet pääasiassa poikia ja erittäin väkivaltaisia muita oppilaita kohtaan. Myös Rolandin tutkimuksen (1984, 20) mukaan kiusaajien ryhmä menestyy koulussa erityisesti äidinkielessä ja matematiikassa muita oppilaita huonommin. Keskimääräistä huonompaan koulumenestykseen on Pulkkinen tutkimuksessa (1997) ollut lisäksi yhteydessä mm. alhainen kiinnostus opiskelua kohtaan sekä runsas alkoholin käyttö ja tupakoiminen.

Aikaisemmin Hallmannin, Kannaksen ja Tynjälän (1992, 1-2) tutkimuksessa on todettu, että säännöllisesti tupakoivat ja viikottain alkoholia käyttävät oppilaat kiusaavat useammin koulutovereitaan kuin muut oppilaat. Alkoholin ja tupakan käyttö ei sen sijaan vaikuttanut riskiin joutua kiusatuksi. Ruotsissa tehdyn tutkimuksen mukaan “taistelijoille” (tappeluihin viimeisen kahden vuoden aikana, kolme kertaa tai useammin osallistuneille oppilaille) tarjottiin alkoholia kotona useammin kuin “diplomaateille”, jotka eivät olleet mukana tappeluissa. Tutkijat eivät olleet rajanneet termiä “fighting” tutkittaville, joten voidaan olettaa siihen sisältyvän myös kiusaamisen. Kuitenkin kiusatuksi joutuneet ja tappeluihin yksi tai kaksi kertaa osallistuneet oli rajattu aineistosta pois. Kyselylomakkeet

lähettiin seitsemään kouluun (7., 9. ja 11. luokat) eri puolille Ruotsia. Vastauksia saatiin 4516 kappaletta ja vastausprosentti oli melko korkea. (Grufman, Berg-Kelly 1997.)

6.2 "Kunkuksi keinoja kaihtamatta"

Luonteenomaista koulukiusaajalle on kontrolloimaton käytös ja voimakas muiden alistamisen tarve. Kiusaaja on yleensä impulsiivinen, epäempaattinen ja helposti ärsyyntyvä oppilas, joka haluaa käyttää valtaa luokassa. Kaveripiirissä kiusaaja on yleensä suosittu kuin uhri ja kiusaaja toimiikin vain harvoin yksin. Kiusaajan suosio ei perustu tasaveroiseen kaveruuteen ja sen vuoksi hänen asemansa heikkeneekin ylemmille koululuokille siirryttäessä. (Salmivalli 1995.) Randall (1996, 40-41) havaitsi tutkimuksessaan, että kiusaajalla oli usein puutteita pitkäaikaisten ystävyysuhteiden solmimisessa. Grufmanin ja Berg-Kellyn (1997) tutkimuksen mukaan usein tappeluihin osallistuvat sekä tytöt että pojat olivat keskimääräistä pitempiä ja hieman painavampia samoin heillä oli varhaisempi puberteetti, mutta erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Salmivallin (1994) tutkimuksen mukaan myös sekä kiusaajien että kiusattujen on todettu olevan statukseltaan torjuttuja lapsia (Peltonen 1996).

Usein kiusaaja kokee itsensä myönteisesti eli hänellä on myönteinen minäkuva, johon kuuluu läheisesti aggressiivisuus. Toimiessaan aggressiivisesti kiusaaja toimii hyväksytyllä tavalla eli hän on kova ja hyvä tyyppi. (Olweus 1992, 35-36.) Keltinkangas-Järvinen (1994, 43) tuo esille yllättävän yhteyden koulumenestyksen ja itsetunnon välillä; erityisesti pojilla hyvä ns. suoritusitsetunto vaikuttaa koulumenestykseen voimakkaammin kuin tytöillä. Kuitenkaan väite ei saa tukea koulukiusaamistutkimuksista. Kiusaajilla on yleensä hyvä itsetunto, vaikka koulumenestys olisi keskimääräistä huonompaa. Näkemys, että kovapintaisuuden alla olisi ahdistunut ja turvaton lapsi, ei saa tukea tutkimuksista. Koulukiusaajan mielestä kiusaamisen syy on uhrin, ei kiusaajan. Koska kiusaajalta puuttuu myötäelämisenkyky, hän ei pysty kuvittelemaan uhrin tunteita. (Olweus 1992, 35-36.)

Tyypillinen kiusaaja (erityisesti poika) käyttää aggressiivista reaktiomallia yhdistettynä fyysiseen voimaan. Toisaalta kiusaaminen voidaan nähdä myös yleisemmän epäsosiaalisen ja sääntöjä rikkovan käyttäytymismallin osatekijänä. Tästä näkökulmasta voi ennustaa, että aggressiivisten toisia kiusaavien nuorten riski päätyä myöhemmin muuhun on-

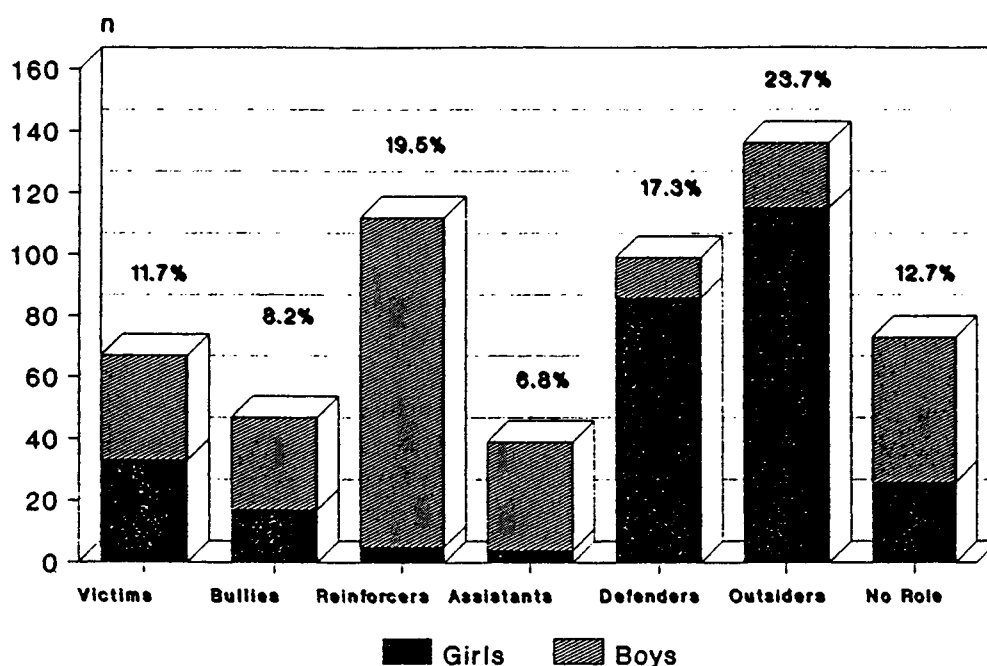
gelmakäyttäytymiseen, kuten rikollisuuteen ja alkoholin väärinkäyttöön, on selvästi suurempi kuin muiden. Olweuksen seurantatutkimus tukee tätä ajatusta. Tulosten mukaan nuorina aikuisina entiset kiusaajat olivat neljä kertaa useammin suhteellisen vakavan rikoksen uusijoita. Sen sijaan entiset uhrit olivat keskimääräisiä tai sitä harvemmin rikoksen tehneitä varhaisaikuisuudessa. (Olweus 1992, 36, Maccoby 1986.)

7. KOULUKIUSAAMINEN RYHMÄILMIÖNÄ

Viime aikoina on suomalaisessa koulukiusaamistutkimuksessa noussut esille voimakkaasti eri roolien merkitys kiusaamisessa (Merenheimo 1990, Salmivalli 1995, 1998). Salmivallin mukaan lapsen rooliin kiusaamisprosessissa vaikuttavat sekä persoonalliset että olosuhdetekijät, esimerkiksi lapsen asema luokkayhteisössä. Myös Tikkasen (1997, 23-25) interventiotutkimus Helsingin peruskouluissa vuosina 1993-1995 antaa viitteitä siitä, että osa kiusaamisesta ja siinä esiintyvistä eroista on yhteydessä koulujen ja luokkien erilaisiin normeihin, ilmapiiriin sekä toimintatapoihin.

Salmivallin tarkastelee väitöskirjassaan (1998a) koulukiusaamista ryhmäilmiönä ja erityisesti kiusaamisen sosiaalisia ja persoonallisia tekijöitä. Yhdessä osatutkimuksessa (1995) tarkasteltiin koulukiusaamisprosessiin liittyviä erilaisia "osallistumisrooleja" koululuokassa. Tutkimukseen osallistui 573 kuudensien luokkien oppilasta, jotka vastasivat kyselylomakkeisiin. Saadut tutkimustulokset tukevat näkemystä kiusaamisesta ryhmäilmiönä, jossa luokan oppilailla on usein selkeästi määriteltävissä oleva roolinsa. Kaikkein tavallisin oli ulkopuolisen rooli (24 %). Kuitenkin juuri ulkopuolisista muodostuu se merkittävä hiljaisten joukko, joka ei millään tavoin puutu kiusaamiseen ja näin mahdollistaa osaltaan sen jatkumisen. Suurempi vaikutus kiusaamisen jatkumiselle on vahvistajilla, joita oli viidesosa aineistosta. Kiusaamisprosessissa aktiivisimmin mukana olivat pojat vahvistajan ja apurin rooleissa. Tytöt olivat usein miten ulkopuolisia ja puolustajia. Kiusaajan roolissa pojat olivat tyttöjä useammin. (Kts. kuvio 2.)

Kuvio 2. Sukupuolen mukaan eri kiusaamisrooleihin osallistumisen prosentuaaliset eroavaisuudet. (Salmivalli 1996b, 13.)

Oppilaat olivat melko hyvin tietoisia omista rooleistaan, mutta he vähätelivät mm. aggressiivista käyttäytymistään. Myös kiusaajat olivat tietoisia keskeisestä roolistaan prosessissa. Kuitenkin he kuvasivat käyttäytymistään mieluummin mukaan tulemisena tai kiusaajan toiminnan vahvistamisena kuin aktiivisena ja aloitteellisena kiusaamisena. Sekä tyttö- että poikauhreilla oli muita ryhmiä alhaisempi status. Puolustajilla oli korkein status. Tämä saattoi johtua siitä, että uhrin puolustaminen on arvostettua toverien silmissä tai suosituksen lapsen ei tarvitse pelätä itse joutuvansa uhrin asemaan, vaikka hän asettuisikin uhrin puolelle. Poikakiusaajilla oli alhainen status, ja tyttökiusaajat muodostivat erikokoisen ryhmän. Tytöt saivat korkeat arvot sekä hyväksytyksi tulemisessa että torjutuksi tulemisessa. Eroja voivat selittää kenties erilaiset kiusaamistavat. On mahdollista, että jotkut kiusaajatytöt ovat luokkayhteisössä sekä pelättyjä että ihailtuja. (Salmivalli 1995.)

Huttunen ja Salmivalli (1996) ovat tutkineet ystävyyssuhteita ja koulukiusaamista koululuokkien sisäisinä ilmiöinä. Kiusaamistilanteissa oppilaiden käyttäytymisen voidaan ajatella olevan yhteydessä ystävyyssuhteiden ja ryhmien muodostumiseen. Yleensä kiusaajat ja uhrin kuuluivat eri verkostoihin. Ne oppilaat, jotka kiusaamistilanteissa käyttäytyivät samankaltaisesti tai heidän toiminnalla oli luultavasti yhteinen päämäärä, olivat myös ystäviä keskenään. Oppilaiden tapa osallistua kiusaamiseen kiusaajina, vahvistajina tai apureina saattaa kertoa toveriryhmän yhdenmukaisuuden paineesta. Kiusaamisesta saattaa tulla jopa ystävyksiä yhdistävää toimintaa. Työille kiusaaminen voi olla myös keino lujittaa ystävyysuhdetta eristämällä esimerkiksi kolmas osapuoli suhteen ulkopuolelle. Useimmiten uhrin ovat kokonaan ilman ystäviä. Uhrien ystävyys saatetaankin kokea riskinä, sillä siihen liittyy mahdollisuus tulla itse kiusatuksi.

Pikas (1990, 70-80.) käsittelee kiusaamista prosessina, jolla on kolme päätekijää. Näitä ovat dissonanssi, viholliskuva ja vahvistaminen. Jos nämä kaikki esiintyvät yhdessä, niin voidaan olla varmoja kiusaamisen alkamisesta. Dissonanssi tarkoittaa kognitiivista epäkohdonmukaisuutta eli sitä, että kaksi vaikutelmaa ei sovi yhteen. Epäkohdonmukaisia merkkejä lähettävä oppilas joutuu riskialueelle kiusaamisen suhteen. (Esim. "Kokeillaan, onko joku niin kova jätkä kuin miltä se näyttää...") Viholliskuva on voimakkain tekijä aikaansaamaan ryhmän hyökkäyksen jotakuta vastaan. Henkilöstä voi tulla ryhmän halveksunnan kohde siksi, että hänessä itsessään on tiettyä syytä ryhmän hyökkäykseen (kantelu jne.). Vahvistamisella tarkoitetaan sitä, kun ryhmän jäsenet vahvistavat toistensa käyttäytymistä.

On havaittu, että ympäristötekijät eivät pysty neutraloimaan nähdyn aggressiivisuuden vaikutusta siinä määrin kuin on haluttu uskoa (Keltinkangas-Järvinen 1985, 192-193.) Pikasin (1989, 1986) tutkimusten mukaan jotkut ympäristön aiheuttamat frustraatiot saattaisivat osaltaan laukaista aggressiivisia reaktioita. Jos uhri lähettää ristiriitaisia viestejä ja viholliskuva on riittävän voimakas kiusaajissa sekä toverit vahvistavat toistensa kiusaamiskäyttäytymistä, lisääntyvä frustraatio voi aiheuttaa väkivaltaa.

8. KOULUKIUSAAMINEN JA KOETTU TERVEYS

8.1 Kiusaamisen ja koetun terveyden välisen yhteyden tulkintaa stressiteorian avulla

Nupponen (1994, 146, 172) soveltaa työpsykologian ja stressitutkimuksien tuloksia terveyskysymyksiin. Pitkäaikainen ja toistuva stressi voi altistaa yksilöä, esimerkiksi kiusattua, monenlaisille sairauksille. Herkkyys kokea stressiä riippuu tilanteen persoonallisesta merkityksestä ja yksilöllisestä herkkyydestä kokea stressiä. Keltinkangas-Järvinen (1994, 44) toteaa, että itsetunnon vahvat ja heikot selittävät onnistumisiaan tai epäonnistumisiaan eri tavoin esimerkiksi omasta käyttäytymisestään tai ulkoisista tekijöistä johtuvaksi.

Raitasalon (1995, 63-64) mukaan vaikeus sopeutua tunnistettavaan stressitekijään voi ilmetä esimerkiksi seuraavanlaisina häiriöinä: masentuneisuus, ahdistuneisuus, emotionaaliset oireet, eroahdistus, koulufobia, opintojen estyminen, käytöshäiriöt, sosiaalinen eristäytyminen ja traumaperäinen stressireaktio. Oppilaan uupumusta saattavat lisätä myös yksilölliset tekijät, kuten vaativuus suhteessa itseensä ja kyvyttömyys elää ja toimia omien ideaalien mukaisella tavalla.

Kiusaamisen aiheuttamista terveysvaikutuksista on olemassa niukasti tutkimustietoa; erityisesti siitä, miten kiusaaminen vaikuttaa koululaiseen ja hänen terveyteensä. Kuviossa kolme tulkitsemme kiusaamisen ja terveyden välistä yhteyttä stressiteorian avulla. Vakavan uupumisen ja rasittuneisuuden ilmaantuminen kestää usein pitkään. Alkuvaiheessa oppilaan itsetunto on yleensä hyvä. Koulussa koetut paineet ja muutokset alkavat vähitellen ilmetä lievänä tyytymättömyytenä ja rutiininomaisena suhtautumisena koulutyöhön. Kiusaamisen jatkuessa ilmaantuu alakuloisuutta ja ehkä myös koulunkäynti alkaa tuntua turhalta. Negatiivisessa suojautumisvaiheessa uupumus ja rasittuneisuus voimistuvat sekä koulumotivaatio heikkenee jatkuvasti. Luopumisvaiheessa oppilaan psyykkiset ja psysomaattiset oireet voimistuvat ja koulutyö alkaa tuntua ylivoimaiselta. (Soveltaen Raitasaloa 1995, 63-64.)

Oppilas	Itsetunto	Oireet	Koulutyö	Itsetiedustus
Alkuvaihe ⇓	Hyvä luottamus itsen, omiin kykyihin ja voimavaroihin	Ei juurikaan, ”tavalliset oireet”	Koetaan työiloa ja tyytyväisyyttä	Koetaan hyvänolon tuntemuksia
Häilytysvaihe ⇓	Luottamuksen tunteet horjuvat	Huolestuneisuutta, tyytymättömyyttä ja lievää väsymystä	Työ koetaan rutiininomaisena	Osittaista tiedostamista
Vastustusvaihe ⇓	Epäilee itseä, omia kykyjä ja tavoitteita	Riittämättömyyden, uupumuksen ja alakuloisuuden tunteita	Tuntuu turhalta	Kielletään
Negatiivinen suojausvaihe ⇓	Ei pidä itseä riittävän hyvänä, kykenemättömyyden ja turvattomuuden tunteita	Voimakasta väsymystä, tyhjyyttä, keskittymisvaikeuksia ja psykosomaattisia oireita	Koulumotivaatio heikkenee selvästi, etäiset sosiaaliset suhteet	Tiedostetaan paha olo
Luopumisvaihe ⇓	Itsetunto katoaa	Monioireisuutta, ahdistuneisuutta, depressiivisyyttä, turvautumista päihteisiin	Välinpitämättömyyttä, ihmissuhteiden välttämistä ja pakenemista	Koetaan tilanne ylivoimaiseksi

Kuvio 3. Stressireaktion eteneminen kiusatulla oppilaalla ja kiusaamisen yhteydet koettuun terveyteen (soveltaen Raitasaloa 1995, 64.)

8.2 ”Pahan olon pakopaikka”

Koulukiusaaminen on yhteydessä psykosomaattisten oireiden esiintymiseen useiden tutkimusten mukaan (esim. Mynard, Joseph 1997, Williams, Chambers, Logan, Robinson 1996, Randall 1996). Yleisesti myönnetään, että kiusaaminen aiheuttaa eriasteista stressiä sekä lyhyen että pitkän aikavälin terveyshaittoja kiusatuille (Williams, ym. 1996). Salmivalli (1994) mainitsee kiusaamisen seurauksiksi seuraavat asiat: ahdistuneisuus, univaikeudet, vatsakivut, päänsärky, eristäytyminen, koulupelko, koulupinnaus ja itsetunnon menetys. Lasten vointia tuleekin seurata, sillä lisääntyneet sairaudet, rahan käyttö, naarmut ja mustelmat sekä mielialan muutokset saattavat olla merkkejä kiusaamisesta. Kiusatuksi joutuneella oppilaalla sosiaaliset taidot ja itsensä puolustautumiskyvyt ovat usein myös heikentyneet. (Olweus 1993.)

8.2.1 Koulukiusaamisen yhteys oppilaan itsetuntoon ja masentuneisuuteen

Kiusaaminen heikentää kiusatun itsetuntoa sekä synnyttää pelkoa ja ahdistusta (Pulkkinen 1997, Salmivalli 1998a, 27). Mielenkiintoista on se, että erityisesti niitä oppilaita kiusaamisilmiö järkytti voimakkaimmin, jotka eivät itse koskaan olleet mukana kiusaamisessa (Boulton, Underwood 1992). Kiusatulle voi muodostua kielteinen kuva itsestään, ja hän saattaa tuntea häpeää kiusaamisen vuoksi. Usein kiusaaminen vaikuttaa uhrin psykososiaaliseen kehitykseen, koska hänet jätetään yleensä ryhmän ulkopuolelle. (Olweus 1991, 71-72.) Nurmen tutkimuksissa (1995) on havaittu, että kielteinen suhtautuminen sosiaalisiin tilanteisiin ja sosiaalinen vetäytyminen näyttävät selittävän nuorten myöhempiä yksinäisyyttä ja tovereiden kielteisiä asenteita heitä kohtaan. Taustalla voi olla peritty taipumus sosiaaliseen arkuuteen tai huonot kokemukset sosiaalisissa suhteissa.

Salmivalli (1995) tiivistää useiden tutkijoiden tulokset esittämällä, että lapsen sosiaalinen torjutuksi tuleminen (kielteinen status kouluyhteisössä) voi liittyä myös aggressioon ja tuhoisaan käyttäytymiseen. Sen sijaan lapsen sosiaalisesti hyväksytyksi tuleminen on yleensä yhteydessä avuliaisuuteen, sääntöjen noudattamiseen, ystävällisyyteen ja sosiaalisuutta edistävään vuorovaikutukseen. Kielteinen suhtautuminen sosiaalisiin tilanteisiin näyttää olevan yhteydessä myös masentuneisuuteen (Nurmi 1995). Kouluikäiset ovat masentuneina ikävystyneitä, rauhattomia tai väsyneitä. Heillä on runsaasti epämääräistä psykosomaattista oireilua, vatsakipuja ja päänsärkyä. Koulussa esiintyy keskittymisvaikeuksia, levottomuutta tai hajamielisyyttä. Jotkut lapset muuttuvat hitaiksi ja ympäristöön reagoimattomiksi. Jotkut saattavat ottaa "pellen roolin" saadakseen pinnallista hyväksyntää, jolloin masennus voi naamioitua käyttäytymishäiriöksi. (Arajärvi 1989, 145-147.)

Suomessa keväällä 1998 julkisuudessa on paljon huomiota herättänyt 12-vuotiaan kiusaamisen kohteeksi joutuneen pojan itsemurha. Salmivalli (1998d) kirjoituksessaan toteaa, että kiusattujen itsemurhat ovat kuitenkin harvinaisia. Vaikka itsemurhat ovatkin onneksi harvinaisia, kiusaaminen ennakoii selvästi tulevaa mielenterveyttä, ja kiusatuksi joutuminen on riski lapsen ja nuoren kehitykselle. Miehillä tehdyssä tutkimuksessa (Gilmartin 1987) on todettu, että säännöllisen ja pitkäaikaisen koulukiusaamisen kohteeksi joutumisen ja itsemurhien välillä on yhteys erityisesti murrosiässä. Epäsuoria todisteita on

olemassa myös heikentyneestä itsetunnosta, joka myöhemmässä vaiheessa johtaa ihmishuuhdevaikeuksiin eli ns. ihmisfobiaan. Olweus (1978) totesi, että kiusatuilla pojilla oli heikommat suhteet vastakkaisen sukupuolen edustajiin kuin aggressiivisilla kiusaajilla. Tutkimuksista on huomattava, että ne ovat jo melko vanhoja, ja Gilmartinin tutkimuksessa ei ole käytetty tilastollisia testejä, eikä otos ollut edustava.

Kouluterveystudkimuksessa (Kaltiala-Heino, Rimpelä, M., Rantanen, Rimpelä, A. 1998) on havaittu voimakas yhteys koulukiusaamisen, masentuneisuuden ja itsetuhoisuuden välillä. Myös kiusaajilla oli yhtä paljon masentuneisuutta kuin uhreilla. Hämmästyttävä havainto oli se, että kiusaajilla oli eniten itsetuhoajatuksia ja -suunnitelmia riippumatta siitä, olivatko he masentuneita. Huomattavaa on, että yhteys voi olla molemminsuuntaista. On mahdollista, että masentuneet nuoret joutuvat useammin kiusaamisen uhreiksi. Masentuneisuus voi olla myös seurausta kiusaamisesta. Tutkimuksen aineistona oli yläasteiden 8. ja 9. luokkien oppilasta (n = 17 643) Pirkanmaan ja Vaasan lääneistä. Kyselyssä käytettiin samoja koulukiusaamiskysymyksiä kuin WHO:n koululaistutkimuksessa.

Aiemmin Australiassa tehdyssä kyselytutkimuksessa (Slee 1995), jossa tutkittiin 220:tä 8-12 -vuotiaasta oppilasta, havaittiin kiusatuksi tulemisen olevan yhteydessä paitsi huomommaksi koettuun terveydentilaan myös vakavaan masentuneisuuteen sekä tytöillä että pojilla. Tutkimuksessa ei tarkasteltu erikseen oppilaita, jotka olivat samanaikaisesti sekä uhreja että kiusaajia.

8.2.2 Koulukiusaamisen yhteys psykosomaattiseen oireiluun

Williams ym. (1996) tutki Itä-Lontoossa yhteyksiä kiusatuksi tulemisen ja terveysindikaattorien välillä. Tutkimus suoritettiin kouluterveydenhoitajien toteuttamana haastatteluna osana koulun terveydenhoito-ohjelmaa. Haastattelututkimuksena toteutettuna saatiin pienemmät kiusaamisluvut kuin aikaisemmissa tutkimuksissa, jotka oli suoritettu itsetäytettävien kyselylomakkeiden avulla Englannissa. Tutkimuksessa havaittiin että 2962:sta, 7.6-10-vuotiaasta tutkittavasta 22,4 % ilmoitti tulleensa kiusatuiksi. Niillä oppilailla, jotka ilmoittivat tulleensa kiusatuiksi joskus tai usein, oli psykosomaattisia oireita useammin kuin muilla tutkittavilla. Tutkimuksessa ilmeni voimakas yhteys terveydentilan ja kiusaamisen välillä. Kiusatuilla oppilailla oli unihäiriöitä 3.6 kertaa useammin kuin op-

pilailla joita ei kiusattu, yökastelua 1.7 kertaa useammin, surullisuuden tunnetta 3.6 kertaa useammin, toistuvaa päänsärkyä 2.4 kertaa useammin ja toistuvaa mahakipua 2.4 kertaa useammin kuin oppilailla, joita ei kiusattu lainkaan. Tutkijat mainitsevat kuitenkin, että oireet voivat johtua myös muista olemassaolevista ongelmista.

Randall (1996, 40-41) on tutkimuksessaan löytänyt vastaavia oireita. Tutkimuksessa tulee esille unihäiriöt, mutta niiden lisäksi hän myös yhdistää syömishäiriöstä kärsimisen mahdolliseksi kiusaamisen aiheuttamaksi oireeksi. Sharp ja Thompson (1992, 229-242) tekemässään tutkimukseen havaitsi, että 723 oppilaasta, joista 40 % ilmoitti tulleen kiusatuksi ja 22 % koki psyykkisiä oireita sekä 20 %:lla oli nukkumisvaikeuksia.

Metsähonkalan (1997, 60) väitöstutkimuksen mukaan päänsärystä ja migreenistä kärsivillä lapsilla esiintyy muita yleisemmin koulukiusaamista, koulujännitystä ja ongelmia kaverisuhteissa. Seurantatutkimuksessa on selvitetty 8-9-vuotiaiden lapsien kokemuksia uudelleen heidän ollessa 11-12-vuotiaita. Tutkimuksen otos on varsin laaja: 3580 lasta. Aineisto perustuu lasten ja heidän vanhempiensa subjektiivisille mielipiteille, joita kartoitettiin postikyselyllä. Tutkija tuo esille, että tutkimuksesta poisjääneet koostuvat pääasiassa ”rikkoutuneista perheistä” sekä heikommista taloudellisista ja muista elinolosuhteista. Niillä tytöillä jotka kärsivät migreenistä, oli useammin koulusta aiheutuvaa jännitystä; koulustressi vaivasi tyttöjä selvästi enemmän kuin poikia. Ongelmat suhteessa muihin lapsiin ja kiusaaminen tulivat pojilla enemmän näkyviin. Monella pojalla oli myös vaikeuksia eri oppiaineiden kohdalla. Migreenikohtauksien laukaisevana tekijänä saattaa siis olla koulukiusaaminen, kaveriongelmat tai stressi. Kolmasosa 8-9-vuotiaista oli potanut päänsärkyä ja vajaa kolme prosenttia kärsinyt migreenistä.

Kouluterveystutkimuksessa tarkasteltiin mm. oppilaiden terveyden ja perhetaustan yhteyttä kiusaamiseen. Kyselyaineistona oli kahdeksannen ja yhdeksännen luokan oppilaiden mielipiteet vuosilta 1996-97. Vikat ym. (1998) on havainnut, että oppilaiden perhetaustalla ja terveysongelmilla oli yhteyttä kiusaamiseen. Kiusaajilla ja uhreilla oli selkeästi enemmän terveys- ja perheongelmia. Terveysmuuttujina käytettiin pitkäaikaissairauksien esiintymistä, flunssan sairastamista ja kahdeksan psykosomaattisen oireen viikottaisen esiintymisen summaindeksiä sekä vähintään kuukausittaisia astma- ja allergiaoireita. Uhreille oli tyypillisempää pitkäaikaissairaudet ja oireista jännittyneisyys ja hermostuneisuus.

Kiusaajilla oli yleisemmin flunssaa, ärtyneisyyttä ja kiukunpurkauksia. Perheongelmia olivat esimerkiksi työttömyys, huonot suhteet vanhempien kanssa ja se, että vanhemmat eivät asu yhdessä. Kuitenkin perhetaustaltaan samanlaisetkin oppilaat, jotka olivat osallisena kiusaamisprosessissa, erottuivat korkeammalla oireisuudella. Tulokset sekä pojilla että tytöillä olivat samansuuntaiset, mutta pojilla yhteydet esiintyivät ehkä hieman voimakkaampia.

Mynard ja Joseph (1997) tutkittuaan 179:ää lasta, joista oli kiusaajia 11 %, uhreja 20 %, tai molempia samanaikaisesti 18 %, toteavat sekä kiusaajilla että kiusatuilla oli taipumusta neuroottisuuteen ($p < .05$) ja psykoottisuuteen ($p < .01$). Tutkimuksessaan he käyttivät kiusaamiskäyttäytymisasteikkoa, lasten itsetuntoprofiilia ja nuorten Eysenck-persoonallisuuskyselyä. Voimakkaimmin oireilivat ne oppilaat, jotka olivat samanaikaisesti sekä kiusaajia että kiusattuja. Neuroottisuutta esiintyi noin kolme kertaa enemmän kuin psykoottisuutta verrattuna niihin, jotka eivät olleet mukana kiusaamisessa. Oppilaat, jotka olivat sekä kiusaajia että kiusattuja, erosivat muista ryhmistä eniten. Tutkimus on poikkileikkaustutkimus, joten sen perusteella on vaikea arvioida onko neuroottisuus ja psykoottisuus aiheutuneet kiusaamisesta, vai ovatko ne olleet pysyviä persoonallisuuden piirteitä.

Terveyskäyttäytymisellä ja fyysiseen väkivaltaan turvautumisella on havaittu olevan yhteyttä. Tyypillinen usein tappeluun osallistuva oppilas oli aktiivinen urheilussa ja vaikutti nauttivan elämästä täysin rinnoin. Loukkaantumiseriski oli heillä suurempi sekä koulussa että koulun ulkopuolella kuin verrokkiryhmällä. "Tappelijat" suhtautuivat koulunkäyntiin negatiivisemmin kuin "diplomaatit". Ei lainkaan tappeluihin osallistuvat oppilaat olivat terveempiä ja heillä oli havaittavissa vähemmän riskikäyttäytymistä. "Tappelijoilla" raportoitiin olevan enemmän psykosomaattisia ongelmia, kuten väsymystä (33 % vs 28 %), päänsärkyä (23 % vs 19 %) ja unihäiriöitä (13 % vs 7 %). Allergioita esiintyi molemmilla ryhmillä yhtä paljon. (Grufman, Berg-Kelly 1997.) Drumson ja Hewson-Bower (1997) osoittavat tutkimuksessaan, että psykososiaalinen stressi lapsilla voi altistaa hengitysteiden tulehduksille ja sitä kautta on yhteydessä lisääntyneeseen allergiaherkkyyteen.

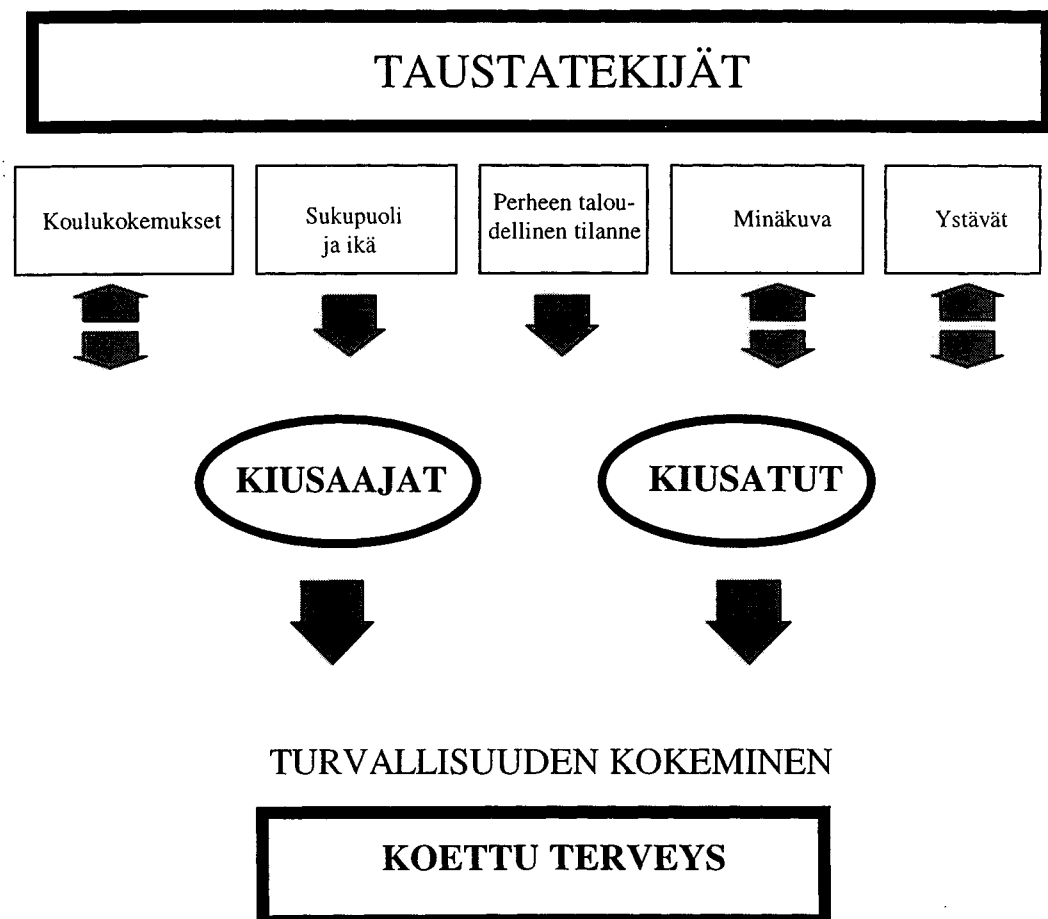
Kiusaaminen voi aiheuttaa koulupelkoa, jolloin lapsi ei halua tai uskalla jäädä kouluun. Varsinainen koulupelko alkaa usein 9-10-vuotiaana. Oireita koulupelossa ovat yleensä

ns. aamuoireet: päänsärky, vatsakipu, unettomuus, oksentaminen, pahoinvointi ja väsymys. Apua pitäisi lähteä ennakkoluulottomasti hakemaan silloin, jos lapsen käytös muuttuu pysyvänluonteisesti tai se ei selvästikään vastaa ikäkehitystä. Jos iloisesta, aktiivisesta, lämpimästi ja hellästi suhtautuvasta lapsesta tulee surullinen, pelokas, levoton tai aggressiivinen ja muutos pysyy 2-3 kuukautta, tulisi selvittää, mistä muutos saattaisi johtua. (Arajärvi 1989, 137-138, 174.)

9. EMPIIRINEN VIITEKEHYS JA TUTKIMUSONGELMAT

Tarkastelemme työssämme koulukiusaamisen yhteyksiä koettuun terveyteen ja oireiluun sekä turvallisuuden tunteen kokemiseen koulussa. Tutkimme myös joidenkin taustatekijöiden sekä kiusatuksi joutumisen että kiusaajana toimimisen välisiä yhteyksiä. (Kts. kaavio 1).

Kaavio 1. Empiirinen viitekehys taustatekijöiden, turvallisuuden tunteen kokemisen, koetun terveyden ja koulukiusaamisen välisestä yhteydestä.

Tutkimusongelmat:

1. Mitkä ovat kiusattujen ja kiusaavien oppilaiden osuudet Suomen peruskoulujen 5., 7. ja 9. luokilla tytöillä ja pojilla kevätlukukaudella 1998?
2. Onko kiusaaminen (oppilas kiusattuna tai kiusaajana) yhteydessä koulumenestyksen, koulunkäyntiasenteen, perheen taloudellisen tilanteen ja uusien ystävien saamisen kanssa?
3. Eroavatko kiusattujen, kiusaavien ja samanaikaisesti kiusattujen ja kiusaavien oppilaiden itsetunto toisistaan?
4. Onko pojilla ja tytöillä kiusaaminen (oppilas kiusattuna tai kiusaajana) yhteydessä turvallisuuden tunteen kokemiseen koulussa?
5. Onko pojilla ja tytöillä kiusaaminen (oppilas kiusattuna tai kiusaajana) yhteydessä koettuun terveyteen ja oireiluun 5., 7. ja 9. luokilla?
6. Onko pojilla ja tytöillä kiusaaminen (oppilas kiusattuna) yhteydessä mielialaoireisiin, kipuoireisiin sekä uni- ja syömisongelmiin 5., 7. ja 9. luokilla?
7. Onko kiusaaminen silloin, kun oppilas on samanaikaisesti kiusattuna ja kiusaajana, yhteydessä mielialaoireisiin, kipuoireisiin sekä uni- ja syömisongelmiin koko aineistossa?

10. TUTKIMUSMENETELMÄT

10.1 Who-koululaistutkimuksen tutkimusasetelma

Kansainvälinen koululaistutkimus on käynnistynyt vuonna 1982 suomalaisten, norjalaisten ja englantilaisten tutkijoiden toimesta. Aineistoa on kerätty vuosina 1983/84, 1985/86, 1989/90, 1993/94, ja viimeisin kysely toteutettiin 1997/98.

10.2 Perusjoukko ja otanta

Tämä työ on osa WHO-koululaistutkimusta. Tutkimuksen perusjoukko koostui keväällä 1998 normaaliopetuksessa olevista koko Suomen peruskoulujen ala-asteiden 5. luokkien ja yläasteiden 7. sekä 9. luokkien oppilaista. Tutkimukseen osallistui yhteensä 219 koulua, ja tämä oli otoskoulujen määrästä 97 prosenttia (Kts. taulukko 1.)

Taulukko 1. Koulujen lukumäärät: perusotos, lisäotos, lopullinen otos (perus- ja lisäotos), puuttuvat koulut ja vastausprosentti.

	Perus- otos n	Lisä- otos *) n	Lopullinen otos n	Osallistunut tutkimukseen, yhteensä n	Puuttuvat koulut n	Vastaus- prosentti %
11-vuotiaat	88	4	92	88	4	95,6
13- vuotiaat	65	19	84	83	1	98,7
15- vuotiaat	66	21	87	85	2	97,7
Yhteensä N	219	44	263	256	7	97,0

*) Lisäotos jouduttiin tekemään, koska perusotosta tehtäessä ei ollut tarkkaa tietoa luokkien oppilasmääristä.

Tässä tutkimuksessa käytetty perusjoukko koostui suomenkielisistä viides- (keski-ikä 11,5 vuotta), seitsemäs- (keski-ikä 13,5 vuotta) ja yhdeksäsluokkalaisista (keski-ikä 15,5 vuotta) oppilaista. Otoksen koko oli kaikenkaikkiaan 5376 oppilasta, joista kyselyyn vastasi 5030 oppilasta. Ns. puhdistetussa otoksessa oli viidesluokkalaisia oppilaita yhteensä 1691, seitsemäsluokkalaisia 1628 ja yhdeksäsluokkalaisia 1545. (Kts. taulukot 2-3.)

Taulukko 2. Oppilaiden lukumäärät lopullisessa otoksessa (perus- ja lisäotos), vastausprosentit ja puuttuvat vastaukset (vastauspäivänä koulusta poissa olleet oppilaat) sukupuolen ja ikätason mukaan.

Ikäryhmä	POJAT			TYTÖT			KAIKKI			Ei ilmoitt. sukup. n	Vastaukset (mukana ei sukup. ilmoittaneet) n	Vastaus % pojat/työt/kaikki
	Otos n	Vast. n	Puutt. n	Otos n	Vast. n	Puutt. n	Otos n	Vast. n	Puutt. n			
11-v	922	861	61	922	885	37	1844	1746	98	31	1777	93.4/96.0/94.7
13-v	893	828	65	879	832	47	1772	1660	112	8	1668	92.7/94.7/93.7
15-v	882	783	99	878	781	97	1760	1564	196	29	1593	88.8/89.0/88.9
Yht.N	2697	2472	225	2679	2498	181	5376	4970	406	68	5038	91.7/93.2/92.5

Taulukko 3. Vastanneiden määrät, puhdistetun aineiston koko ja puhdistusvaiheessa poistettujen määrä sukupuolen ja ikätason mukaan.

Ikäryhmä	POJAT			TYTÖT			KAIKKI			Puhdistettu aineisto/ otos x 100: p/t/kaikki
	Vastanneet n	Puhdistettu aineisto n	Aineiston puhdistusvaiheessa poistettu n	Vastanneet n	Puhdistettu aineisto n	Aineiston puhdistusvaiheessa poistettu n	Vastanneet n	Puhdistettu aineisto n	Aineiston puhdistusvaiheessa poistettu n	
11-v	861	822	39	885	869	16	1746	1691	55	89.2/94.3/91.7
13-v	828	805	23	832	823	9	1660	1628	32	90.1/93.6/91.9
15-v	783	770	13	781	775	6	1564	1545	19	87.3/88.3/87.8
Yht. N	2472	2397	75	2498	2467	31	4970	4864	174	88.9/92.1/90.4

Oppilaat poimittiin Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen otantaohjelmalla vuoden 1996 oppilaitosrekisteriä käyttäen (tilanne 20.9.1996). Otantayksikkönä oli opetusryhmä, ja otantamenetelmänä käytettiin ositettua ryväsotantaa. Ohjelma poimi opetusryhmät siten, että koulun koko huomioitiin käyttämällä luokkatason kokonaisoppilasmäärään suhteutettua todennäköisyyttä (PPS). Mikäli koulussa opetusryhmiä oli useita, niistä poimittiin yksi satunnaisotantaa käyttäen.

Ositteina käytettiin vanhaan (31.8.1997 lakkautettuun) läänijakoon perustuvaa aluejakoa ja kuntamuotoa. Pääkaupunkiseutu (Helsinki, Espoo, Vantaa ja Kauniainen) muodostavat oman ositteensa. Läänijaon perusteella muu Suomi on jaettu kolmeen ositteeseen: Eteläinen Suomi (Uudenmaan, Turun ja Porin, Hämeen ja Kymen läänit), Väli-Suomi (Mikkelin, Pohjois-Karjalan, Kuopion, Keski-Suomen ja Vaasan läänit) ja Pohjoinen Suomi (Oulun ja Lapin läänit). Toisena ositusperusteena oli kuntien jako Tilastokeskuksen kuntaluokitusrekisterin 1996 mukaan kaupunkimaisiin kuntiin ja maaseutukuntiin.

Poisjääneet koulut korvattiin alkuperäisen otoksen suuruisella varaotoksella. Varaotoksia oli otettu kustakin ikäryhmästä joko korvaamaan poisjääneet tai täydentämään liian pieniä oppilasmääriä. Molemmissa tapauksissa otos perustui läänijakoon ja kunnan tyyppiin (maaseutu/kaupunki). (Kts. taulukko 1.)

10.3 Aineiston keruu 1998

Kysymyslomakkeet lähetettiin kouluille maaliskuun puoliväliin mennessä, ja viimeiset kyselyn vastaukset saapuivat toukokuun loppuun mennessä. 13- ja 15-vuotiailla oppilailta oli aikaa kaksi oppituntia vastata kyselylomakkeeseen. 11-vuotiailla vastausaika oli yksi oppitunti, koska heidän kyselylomakeensa oli huomattavasti lyhyempi. Opettajille oli annettu lyhyet ja selkeät kirjalliset ohjeet kyselylomakkeen täyttöön ja jatkokäsittelyyn liittyen. Oppilaat vastasivat kyselyyn nimettöminä. Vastaamisen jälkeen oppilaat sulkiivat lomakkeen kirjekuoreen. Nämä kirjekuoret puolestaan suljettiin opettajan toimesta kirjepussiin, jonka opettaja postitti edelleen tutkijoille. Kouluille ei aiheutunut kuluja pussin lähettämisestä, sillä postimaksu oli maksettu.

10.4 Tutkimuksen mittarit

Tutkimuksessa käytetyt kysymykset ovat liitteessä 1. Kiusaamisen yleisyyden tarkastelemissa käytimme kiusaamismuuttujia neliluokkaisina. Kiusaamisen ja taustatekijöiden välisiä yhteyksiä tarkastelimme kolmiluokkaisen kiusaamismuuttujan avulla, kuten myös kiusaamisen yhteyksiä koettuun terveyteen ja oireiluun.

Tarkastelemme analyyseissä pääasiassa kiusaamismuuttujien ääripäitä (viikottain ja ei lainkaan ryhmät). (Kts. liite 2: f14-15.) Kiusaamisilmiön tarkasteluissa kiusattuja ja kiusaavia oppilaita kuvaavat muuttujat olemme uudelleenluokitelleet kolmeen vertailuryhmään:

Ei juuri lainkaan kiusaajien luokka sisältää ”ei lainkaan kiusaaja” ja ”kerran pari lukukaudessa kiusaaja” ryhmät.

Ei juuri lainkaan kiusattujen luokka sisältää ”ei lainkaan kiusattu” ja ”kerran pari lukukaudessa kiusattu” ryhmät.

Muutamia kertoja (2-3) kuukaudessa kiusaavien ja kiusattujen muuttujien luokat ovat pysyneet ennallaan.

Viikottain kiusaajien luokka sisältää ”kerran viikossa kiusaaja” ja ”useita kertoja viikossa kiusaaja” ryhmät.

Viikottain kiusattujen luokka sisältää ”kerran viikossa kiusattu” ja ”useita kertoja viikossa kiusattu” ryhmät.

Neliluokkaisissa kiusaamismuuttujissa on yhdistetty ”kerran viikossa” ja ”useita kertoja viikossa” ryhmät. Kaksiluokkaisessa muuttujassa viikottain ryhmä on samanlainen kuin edellä ja toisena tasona on kaikki muut ryhmät. Tätä muuttujaa olemme käyttäneet kiusaamisen ja oireilun tilastollisessa testauksessa.

Kiusaamismuuttujista muodostimme myös kombinaatioita:

Ei lainkaan = ei kiusaajana, eikä kiusattuna olevat oppilaat.

Väliryhmä = oppilaat, jotka ovat kiusattuja ja kiusaajia samanaikaisesti tai oppilaat, jotka ovat joko kiusattuja tai kiusaajia.

Usein kiusattu ja kiusaaja = oppilaat, jotka ovat 2-3 kertaa kuukaudessa tai viikottain sekä kiusattuja että kiusaajia. (Kts. liite 2: kiusattu ja/tai kiusaaja.)

Koulukiusaamiseen liittyvät taustamuuttajat olemme luokitelleet kolmi- ja neliluokkaiseksi. Koulunkäyntiasennetta mittaava muuttuja (koulunkäynti on tylsää) sisältää kolme luokkaa: harvoin tai ei koskaan (sisältää harvoin ja ei koskaan ryhmät), joskus (= silloin tällöin ryhmä) ja usein (sisältää usein ja hyvin usein ryhmät). Perheen taloudellista tilannetta mittaava muuttuja on neliluokkainen, luokka taloudellinen tilanne ei ole kovin hyvä sisältää ei kovin hyvä ja ei ollenkaan hyvä ryhmät. Turvallisuuden tunnetta koulussa mittaava muuttuja on myös luokiteltu uudelleen neliluokkaiseksi. (Kts. liite 2: c73, f13, f21, f27, c10-11.)

Itsetuntoindeksi pohjautuu Rosenbergin (1965, 16-36) kehittämään itsetuntomittariin. Itsetuntoindeksiä mittaavat kysymykset sisältyvät kyselylomakkeen kysymykseen 65 (kts. liite 1 ja liite 2: itsetuntoindeksi). Kysymyspatteristosta on mahdollisuus saada pisteitä yhteensä 0-24. Mitä vähemmän oppilas saa pisteitä, sitä huonompi itsetunto hänellä on. Itsetuntoa mittaavat kysymykset olivat seuraavat:

Tunnen olevani ainakin yhtä pystyvä ja taitava ihminen kuin muutkin.

Minusta tuntuu, että minulla on useita hyviä ominaisuuksia.

Pystyn suoriutumaan asioista yhtä hyvin kuin useimmat muutkin ihmiset.

Tunnen, että kelpaan.

Olen tyytyväinen itseeni.

Edellä mainituista kysymyksistä sai pisteitä seuraavasti:

Täysin samaa mieltä = 3

Osittain samaa mieltä = 2

Osittain eri mieltä = 1

Täysin eri mieltä = 0

Tunnen itseni usein epäonnistuneeksi.

Tunnen itseni toisinaan kerta kaikkiaan hyödyttömäksi.

Toisinaan ajattelen, että minusta ei ole mihinkään.

Viimeksi mainituista kysymyksistä sai pisteitä seuraavasti:

Täysin samaa mieltä = 0

Osittain samaa mieltä =1

Osittain eri mieltä =2

Täysin eri mieltä =3

Psykosomaattisia oireita kuvaavat muuttujat olivat alussa 5-luokkaisia (lähes päivittäin, useammin kuin kerran viikossa, noin kerran viikossa, noin kerran kuukaudessa ja harvemmin tai ei koskaan). Luokittelimme muuttujat uudelleen, jolloin kolme ensimmäistä luokkaa yhdistettiin yhdeksi luokaksi, joka sai arvon kaksi eli viikottain oireita. Neljäs luokka kuvaa kuukausittaista oireilua ja sai arvon yksi. Viides luokka sai arvon nolla ja kuvaa oireilua harvoin tai ei koskaan. (Kts. liite 2: c43-50, fin 16-17, fin 52-54.)

10.5 Tilastolliset analyysimenetelmät

Koulukiusaamisen yleisyyttä tarkastelimme sukupuolen ja iän mukaan. Kiusaamista, taustatekijöitä, turvallisuuden tunnetta koulussa, koettua terveyttä ja psykosomaattista oireilua tarkasteltiin ristiintaulukoituina prosentti- ja frekvenssijakaumina. Muuttujien välisiä yhteyksiä testattiin khiin-neliötestillä (χ^2). Tilastollinen merkitsevyys on ilmoitettu taulukoissa ja kuvioissa p-arvoina (ns. = ei merkitsevä, *p < .05 = melkein merkitsevä, **p < .01 = merkitsevä ja ***p < .001 = erittäin merkitsevä).

Taustatekijöiden (uusien ystävien saaminen, koulunkäyntiasenne, koulumenestys ja perheen taloudellinen tilanne) yhteyksiä kiusaamiseen tarkastelimme myös Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimien avulla, kuten myös kiusaamisen yhteyksiä oireiluun (kts. liite 7). Itsetuntoindeksin keskiarvojen eroja eri kiusaamisryhmillä tarkastelimme yksisuuntaisella varianssianalyysillä ja siihen liitettyjen monivertailutestien avulla (Bonferroni ja Scheffe).

Psykosomaattisia oireita koskevat summamuuttujat on laadittu exploratiivisen faktori-analyysin pohjalta (kts. liite 8). Tarkoituksemme oli etsiä faktorianalyysin avulla psykosomaattisia oireita kuvaavien oiremuuttujien taustalta latenteja muuttujia eli fakto-

reita. Muuttujia oli aluksi analyysissä yhteensä 16 kappaletta. Poistimme muuttujajoukosta kolme muuttujaa: allerginen nuha, astma ja huimaus. Allergiseen oireiluun viittaavat muuttujat poistimme sen vuoksi, että niiden katsotaan olevan jo pysyvä sairaus ja huimauksen poistimme sen vuoksi, että sen faktorilataus oli erittäin pieni (noin .269).

Suoritimme faktorianalyysin vinokulmaista rotaatiomenetelmää käyttäen, joka sallii faktoreiden korreloivan keskenään. Aluksi tarkastelimme faktoreiden lukumäärää ominaisarvojen avulla. Tämän perusteella olisimme saaneet aluksi kaksi faktoria. Sisällöllisen tarkastelun perusteella päätimme kokeilla kolmen faktorin mallia, jonka valitsimme työhömmme. Scree plot-kuvion avulla arvioimme mahdollisten faktoreiden lukumäärää; kuvio tukee tekemiämme valintoja faktoreiden määrästä (kts. liite 8). Faktorianalyysin seuraavassa vaiheessa suoritettiin faktorointi. Menetelmänä käytimme pääakselimenetelmää (principal axis factoring), ja saimme selville havaittujen / oire-muuttujien kyvyn mitata faktoreita (esim. korkein arvo selkäkivulla, .559). Suoritimme faktorien rotatoinnin direct-oblimin menetelmällä. Kolmen faktorin ratkaisussa mallin selitysaste on noin 53 %:ia.

Faktorit nimesimme seuraavasti: faktori 1 = **mielialaoireet**, faktori 2 = **kipuoireet**, faktori 3 = **uni- ja syömisongelmat**. Tämän perusteella faktori 1 sisältää seuraavat muuttujat: hermostuneisuus, ärtyneisyys, masentuneisuus, alakuloisuus, jännittyneisyys ja väsymys. Faktori 2 sisältää muuttujat: selkäkipu, niska-hartiasärky, päänsärky ja vatsakipu. Faktori 3 sisältää muuttujat: yöheräily, nukahtamisvaikeudet ja ruokahaluttomuus. Yksittäiset oireisiin liittyvät muuttujat saivat arvot 1 (viikottain oireita) ja 0 (harvoin oireita). Faktorimallin avulla muodostimme kolme uutta summamuuttujaa, jotka kuvaavat viikottaisten oireiden lukumäärää. Tämän perusteella yksittäisiä oireita kuvaavia muuttujia yhdistämällä muodostettu mielialaoireiden summamuuttuja sisältää luokat 0-6. Kipuoireiden summamuuttuja sisältää luokat 0-4 ja uni- ja syömisongelmien luokat 0-3. Kukin oiresummamuuttaja myös uudelleenluokiteltiin kolmiluokkaisiksi. Mielialaoire summamuuttuja sisältää luokat 0 (harvoin oireita), 1 (1-4 viikottaista oiretta) ja 2 (5-6 viikottaista oiretta). Vastaavasti kipuoiremuuttuja sisältää luokat 0 (harvoin oireita), 1 (1-2 viikottaista oiretta) ja 2 (3-4 viikottaista oiretta) ja uni- ja syömisongelmamuuttujan luokka 0 sisältää (harvoin oireita), 1 (1-2 viikottaista oiretta) ja 2 (3 viikottaista oiretta). (Kts. liite 2.) (Nummenmaa, Kontinen, Kuusinen, Leskinen 1997, 241-248.)

10.6 Tutkimuksen luotettavuus

10.6.1 Validiteetti

Tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan sitä, että mittari mittaa mitä sen on tarkoituskin mitata. Validiteetti voidaan karkeasti jakaa sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin. Ulkoinen validiteetti korostaa käytännön puolta eli mittaako mittari mitattavaa asiaa yhtä pätevästi kuin joku toinen mittari tai näyttääkö mittari antavan hyödyllisiä tuloksia. Sisäinen validiteetti on paljolti sopimuksen luontoista, koska sille ei voida laskea tilastollisia tunnuslukuja. (Nummenmaa, ym. 1997, 203-205.)

Sisäisessä validiteetissa voidaan erottaa kolme tyyppiä: sisältö- ja konstruktiovaliditeetti sekä kriteerisuuntautunut validiteetti. Sisältövaliditeetilla tarkoitetaan mittausvälineen riittävyttä eli missä määrin mittarit edustavat sitä sisältöaluetta, jota oli tarkoitus mitata. Kriteerisuuntautuneessa validiteetissa voidaan erottaa tieto mittarin ennustavuudesta (yhteyksistä myöhempiin ilmiöihin) ja tieto mittarin yhteyksistä samanaikaisiin ilmiöihin. Konstruktiovaliditeetti liittyy mitattavaan käsitteeseen. (Nummenmaa, ym. 1997, 203-205.)

WHO-kouluterveystutkimusta voidaan yleisesti ottaen pitää melko luotettavana, koska tutkimus on toistunut useita kertoja melko samankaltaisena ja tulokset ovat esimerkiksi koulukiusaamisen yleisyyden osalta melko vakioita tutkimusajankohdasta riippumatta. Kansainväliset koulukiusaamistutkimukset (vrt. Olweus) ovat antaneet hyvin samansuuntaisia tuloksia kiusaamisen yleisyydestä. Tutkimuksen luotettavuutta lisää korkea vastausprosentti. (Alkula, Pöntinen, Ylöstalo 1995, 87-94, Berger, Patchner 1988, 15-20.)

Koulukiusaamiskysymyksen validiteettia pyrittiin parantamaan siten, että kysymyksen instruktiossa koulukiusaamisen käsite määriteltiin mahdollisimman hyvin. Koulukiusaamista käsittelevä mittausasteikko on järjestysasteikollinen ja mittaustarcoitukseen sopiva. Ymmärtävätkö lapset käsitteen koettu terveys? Koettua terveyttä olisi voitu mitata useammalla kysymyksellä, esimerkiksi tunteeko olonsa hyväksi. Jos vastaus olisi tukenut käyttämäämme kysymystä koetussa terveydestä, tulosta voisi pitää luotettavana.

Todennäköisesti yksittäisenä kysymyksenä koettu terveys on melko abstrakti, erityisesti viidesluokkalaisille oppilaille se on saattanut olla vaikea ymmärtää. Oppilas ei ehkä vastaa koettuun terveyteen erinomaisesti vaihtoehdolla, jos hänellä on jokin sairaus tai vamma, joka ei kuitenkaan haittaa jokapäiväistä elämää eikä terveyden hyväksi kokemista. Sitä vastoin oireilua kuvaavat kysymykset ovat konkreettisia ja siten sekä valideja että reliaabeleita. (Berger, Patchner 1988, 15-20.)

Lomakkeeseen oli helppo vastata. Kuitenkin se saattoi olla liian pitkä joillekin oppilaille, esim. kiusaajista moni voi kärsiä keskittymisvaikeuksista, jolloin he eivät jaksa täyttää koko lomaketta. Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että oppilaat saivat vastata nimettöminä ja opettajien tietämättä heidän vastauksiaan. Kyselylomake sopiikin henkilökohtaisesti arkojen aiheiden käsittelyyn (esim. kiusaaminen) ja tällöin haastattelijan vaikutus eliminoituu. (Berger, Patchner 1988, 15-35.)

Kyselylomakkeen käytön heikkoutena koulukiusaamiseen liittyen on se, että osa kiusaamisesta jää toteamatta, koska kiusaamisilmiölle on ominaista peittely ja salaaminen. Erityisesti pojat tunnustavat olevansa kiusaajia tyttöjä avoimemmin ja se saattaa vaikuttaa tutkimustuloksiin (Genta, ym. 1996). Lisäksi kyselylomakkeiden avulla ei pystytä kartoittamaan yksilöiden subjektiivisia kokemuksia kiusaamisesta yhtä hyvin kuin haastattelututkimuksissa on mahdollista. Kiusaamista on tutkittu myös opettajien arviointien avulla ja tovereiden ilmoituksiin perustuen (Olweus 1993).

10.6.2 Reliabiliteetti

Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen mittausvirheettömyyttä ja toistettavuutta samoissa olosuhteissa. Sisäisellä reliabiliteetilla tarkoitetaan, että mitattaessa useampaan kertaan, saadaan samat mittaustulokset eli mittaus on reliabeeli. Ulkoinen reliabiliteetti merkitsee sitä, että mittaus on toistettavissa myös muissa tutkimuksissa ja tilanteissa. Reliabiliteettia arvioidaan mm. rinnakkais- ja uusintamittausten avulla. Reliabiliteetti ei edellytä mittausten validiteettia. (Nummenmaa, ym.1997, 202-203.)

Yleisesti ottaen tutkimuskysymykset ovat melko selkeitä, vastausvaihtoehtoja ei ole liikaa, joten kysymysten hahmottaminen ei ole vaikeaa. Kuitenkin oppilaan on saattanut olla vaikea valita joissain kysymyksissä eri vastausvaihtoehtojen väliltä (vrt. liite 1: kysymys 73). Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös se, että kyselylomake sisältää samantyyppisiä kysymyksiä (ns. rinnakkaismittarit). Voidaan myös tarkastella, korreloivatko muuttujat hyvin keskenään. Esimerkiksi kysymykset onko koulussa tylsää ja pidätkö koulunkäynnistä tuottivat samanlaiset tutkimustulokset, joten niitä voidaan pitää luotettavana. Toisaalta luotettavuutta lisää kysymyspatteristot, joissa on sekä positiivisia että negatiivisia kysymyksiä vaihtelevasti, jolloin vastaajan huomiokyky ei herpaannu. Tällaisia olivat mm. itsetuntoon ja koulunkäyntiin liittyvät kysymykset. Käytettäessä liikaa eri vastausvaihtoehtoja (yli 7), se saattaa hämmentää vastaajaa. (Berger, Patchner 1988, 15-20.)

Otantamenetelmä on melko luotettava, koska koulut on valittu ryväotannalla edustavasti kaikista Suomen kouluista, ja kyselyyn liitettiin mukaan selkeät ohjeet siitä, kuinka toimia kouluissa. Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös se, että oppilaat saivat vastata nimettöminä ja opettajien tietämättä heidän vastauksiaan. Kyselylomakkeen etuina ovat kontrolloitu tilanne (opettajat valvovat tutkimustilannetta) ja se, että saadaan suhteellisen nopeasti paljon tietoa.

Psykosomaattisiin oireisiin liittyvien summamuuttujien reliabiliteettia tutkimme Cronbachin alfa (α) kertoimien avulla, koska se sopii summamuuttujien sisäisen konsistenssin tutkimiseen. Ei ole olemassa yksiselitteistä sääntöä, joka ilmaisi, millainen reliabe-

lius on hyvä. Kuitenkin luku saisi olla mielellään suurempi kuin 0.7, mutta käytännössä joudutaan tyytymään alhaisempiin kertoimiin. (Alkula, ym. 1995, 97-99, Nummenmaa, ym.1997, 191-193.)

Summamuuttuja, joka on muodostettu mielialaa koskevista muuttujista, sai Crohnbachin alfa-kertoimen arvoksi 0.84. Kipuoireita käsittelevä summamuuttuja sai arvoksi 0.72 ja uni- ja syömisiongelmiä koskeva summamuuttuja 0.60. Mieliala- ja kipuoireita koskevat kertoimet ovat hyviä. Uni- ja syömisiongelmiä koskeva kerroin jäi oletetusti hieman alhaisemmaksi, koska ne kuvaavat eri tyyppistä oireilua. Verrattaessa niitä sisällöllisesti muihin oireyhdistelmiin, ne muodostivat kuitenkin oman kokonaisuutensa. Itsetuntoa kuvaavista muuttujista koostuva itsetuntoindeksi sai puolestaan Crohnbachin alfa-kertoimeksi 0.83, joten reliabelius on hyvä.

Nähtäväksi jää, miten julkinen keskustelu vaikuttaa kiusaamisen yleisyyslukuihin. Moni oppilas on saattanut seurata julkisuudessa käytyä koulukiusaamiskeskustelua. On mahdollista, että oppilaat tietoisesti vähättelevät kiusaamistaan, koska se on yleisesti paheksuttua tai kiusaajiksi ilmoittautuvien osuudet todellisuudessa vähenevät. (Alkula, ym. 1995, 96.)

10.6.3 Tutkimuksen yleistettävyys

Tutkimustulokset ovat yleistettävissä perusjoukkoon, koska otoksen koko oli huomattava (yhteensä 5376 oppilasta). Tutkimuksesta poisjääneitä kouluja oli erittäin vähän, ja poisjääneet koulut korvattiin alkuperäisen otoksen suuruisella varaotoksella. Oppilaat poimittiin erityisellä otantaohjelmalla, ja otantamenetelmänä käytettiin ositettua ryväsotantaa. Koska otanta on suoritettu tutkittavasta perusjoukosta otantamenetelmien edellyttämällä tavalla, voidaan otoksen perusteella saadut tulokset yleistää koskemaan koko perusjoukkoa (Nummenmaa, ym. 1996, 32). Kaikissa ikäryhmissä tutkimukseen vastanneiden osuudet olivat suuret (yli 88 prosenttia). Kaikenkaikkiaan oppilaista vastasi 92.5 prosenttia otoksesta. (Kts. taulukot 1-3.)

11. TULOKSET

11.1 Koulukiusaamisen yleisyys

Säännöllinen kiusaaminen oli Suomen peruskouluissa lukuvuonna 1998 melko harvinaista. 11-15-vuotiaiden joukossa lukukauden aikana kiusatuksi joutuu vähintään kerran viikossa 3-10 prosenttia oppilaista. Poikia kiusataan tyttöjä yleisemmin. Viidesluokkalaisista pojista kiusatuksi joutuu kymmenesosa (noin 6000) oppilaista viikottain. Viikottainen kiusaaminen vähenee iän myötä sekä tytöillä että pojilla. Viikottain kiusattujen määrä on kaksinkertainen viidensillä luokilla verrattuna yläasteen yhdeksäsluokkalaisiin. Huomattavaa on, että noin 90 prosenttia tutkituista nuorista ei joudu kiusatuksi lainkaan tai vain harvoin. Sekä tyttöjen että poikien eri ikäryhmät eroavat toisistaan tilastollisesti erittäin merkitsevästi. (Kts. taulukko 4.)

Taulukko 4. Lukukauden aikana kiusattujen oppilaiden osuudet iän ja sukupuolen mukaan.

KIUSATTU	POJAT			TYTÖT		
	5. LK %	7. LK %	9. LK %	5. LK %	7. LK %	9. LK %
EI LAINKAAN	52	50	70	64	61	77
KERRAN TAI PARI	34	36	20	26	27	17
2-3 KRT/ KK	5	7	5	4	5	4
VIIKOTTAIN	10	7	4	6	7	3
YHTEENSÄ (N)	100 (802)	100 (766)	100 (744)	100 (848)	100 (793)	100 (742)
		p < .001			p < .001	

Kevätlukukauden 1998 aikana viikottain kiusaavien poikien ja tyttöjen osuudet olivat erittäin pieniä. 11-15-vuotiaiden keskuudessa 1-7 prosenttia oppilaista ilmoitti kiusaavansa muita viikottain. Pojat ovat kiusaajia tyttöjä yleisemmin. Yleisemmin kiusaavat yhdeksäsluokkalaiset pojat, sillä heistä muutaman kerran kuukaudessa tai viikottain kiusaa 17 prosenttia. Iän myötä pojilla säännöllinen kiusaaminen yleistyy hieman. Kiusaavien tyttöjen osuudet ovat kaikissa ikäryhmissä erittäin pienet. Harvinaisinta kiusaaminen on viidesluokkalaisten tytöillä. Pojilla eri ikäryhmät eroavat toisistaan tilastollisesti melkein merkitsevästi, ja tytöillä vastaavat erot ovat erittäin merkitseviä. (Kts. taulukko 5.)

Taulukko 5. Lukukauden aikana kiusanneiden oppilaiden osuudet iän ja sukupuolen mukaan.

KIUSAAJA	POJAT			TYTÖT		
	5. LK %	7. LK %	9. LK %	5. LK %	7. LK %	9. LK %
EI LAINKAAN	56	54	49	82	71	75
KERRAN TAI PARI	33	34	35	15	23	20
2-3 KRT/ KK	6	6	10	2	3	3
VIIKOTTAIN	5	5	7	1	3	2
YHTEENSÄ (N)	100 (793)	100 (779)	100 (740)	100 (847)	100 (798)	100 (741)
		$p = .012$			$p < .001$	

Kiusatuksi joutuminen ja kiusaajana toimiminen korreloivat keskenään melko voimakkaasti (.261). Usein (2-3 kertaa kuukaudessa tai viikottain) sekä kiusattuja että kiusaavia oppilaita on koko aineistosta 2,4 prosenttia. Joskus lukukauden aikana joko kiusattuja ja/tai kiusaavia oppilaita on yhteensä 53,6 prosenttia. Oppilaita, jotka eivät kiusaa lainkaan tai joita ei kiusata, on yhteensä 43,9 prosenttia aineistosta. Luvut sisältyvät myös taulukoissa 4 ja 5 mainittuihin osuuksiin. (Kts. liite 2: kiusattu ja/tai kiusaaja.)

11.2 Kiusaamisilmiön taustatekijöitä

UUSIEN YSTÄVIEN SAAMINEN

Taulukosta kuusi ilmenee, että mitä hankalampaa oppilaan on saada uusia ystäviä, sitä yleisemmin hän on kiusattu koulussa. Uusien ystävien saamisen ja kiusatuksi joutumisen keskinäinen korrelaatio on .188 (kts. liite 7). Lähes puolet niistä pojista ja neljäsosa niistä tytöistä, jotka kokevat ystävien saamisen hyvin vaikeaksi, kiusataan viikottain. Hyvin vaikeaksi uusien ystävien saamisen kokevia oppilaita oli aineistossa vähän (n = 25-28). Noin 60 prosenttia pojista ja 46 prosenttia tytöistä, joille ystävien saaminen on vaikeaa, kiusataan muutamia kertoja kuukaudessa tai viikottain. Ryhmien väliset erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä sekä tytöillä että pojilla.

Taulukko 6. Kiusattujen oppilaiden osuudet uusien ystävien saamisen ja sukupuolen mukaan (koko aineisto).

UUSIEN YSTÄVIEN SAAMINEN								
KIUSATTU	POJAT			TYTÖT				
	HYVIN HELPPOA %	HELP- POA %	VAI- KEAA %	HYVIN VAIKEAA %	HYVIN HELPPOA %	HELP- POA %	VAI- KEAA %	HYVIN VAIKEAA %
EI JUURI LAINKAAN	73	59	39	25	74	69	54	44
2-3 KRT/ KK	24	36	45	29	21	27	37	32
VIKOTTAI N	3	5	16	46	5	4	9	24
YHTEENSÄ (N)	100 (293)	100 (1584)	100 (369)	100 (28)	100 (363)	100 (1546)	100 (409)	100 (25)

p < .001

Kiusaaminen ja uusien ystävien saaminen eivät korreloi keskenään (-.033) (kts. liite 7). Ystävien saamisen vaikeaksi tai hyvin vaikeaksi kokevista pojista 43-55 prosenttia ja tytöistä 21-24 prosenttia kiusaa muutamia kertoja tai viikottain muita oppilaita. Tytöistä, jotka arvioivat uusien ystävien saamisen hyvin helpoksi tai helpoksi, 73-76 %:ia ei kiusaa lainkaan muita. Niistä tytöistä, jotka kokevat ystävien saamisen vaikeaksi tai hyvin vaikeaksi, 76-80 prosenttia ei kiusaa lainkaan muita. Vaikka tyttöjen ryhmissä erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä, kuitenkin prosentiosuuksien erot ovat hyvin pieniä. (Kts. taulukko 7.)

Taulukko 7. Kiusaavien oppilaiden osuudet uusien ystävien saamisen ja sukupuolen mukaan (koko aineisto).

UUSIEN YSTÄVIEN SAAMINEN								
KIUSAAJA	POJAT			TYTÖT				
	HYVIN HELPPOA %	HELP- POA %	VAI- KEAA %	HYVIN VAIKEAA %	HYVIN HELPPOA %	HELP- POA %	VAI- KEAA %	HYVIN VAIKEAA %
EI JUURI LAINKAAN	53	52	57	44	73	76	80	76
2-3 KRT/ KK	39	43	38	44	23	23	18	16
VIKOTTAI N	8	5	5	11	4	1	3	8
YHTEENSÄ (N)	100 (297)	100 (1590) ns.	100 (361)	100 (27)	100 (365)	100 (1550) p < .001	100 (407)	100 (25)

PERHEEN TALOUDELLINEN TILANNE OPPILAAN KOKEMANA

Taulukossa kahdeksan tarkastellaan oppilaiden arvioiman perheen taloudellisen tilanteen yhteyttä kiusatuksi joutumiseen. Korrelaatiokertoimen perusteella perheen taloudellisella tilanteella ja kiusaamisella ei ole kovin voimakasta yhteyttä keskenään (kts. liite 7). Erittäin hyvin toimeentulevasta perheestä olevia tyttöjä ja poikia kiusataan viikottain noin viittä prosenttia, kun taas ei kovin hyvin toimeentulevista perheistä olevia oppilaita kiusataan viikottain noin 12 prosenttia. Tyttöillä ryhmien väliset erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Taulukko 8. Kiusattujen oppilaiden osuudet perheen taloudellisen tilanteen ja sukupuolen mukaan (koko aineisto).

PERHEEN TALOUDELLINEN TILANNE								
KIUSATTU	POJAT				TYTÖT			
	ERIT- TÄIN HYVÄ	HYVÄ	KESKI- TASOA	EI KOVIN HYVÄ	ERIT- TÄIN HYVÄ	HYVÄ	KESKI- TASOA	EI KOVIN HYVÄ
	%	%	%	%	%	%	%	%
EI JUURI LAINKAAN	60	57	56	53	74	67	65	56
2-3 KRT/ KK	34	37	36	35	21	28	31	31
VIIKOTTAIN	6	7	8	12	5	5	4	13
YHTEENSÄ (N)	100 (469)	100 (804)	100 (815)	100 (138)	100 (386)	100 (812)	100 (954)	100 (163)
		ns.				p < .001		

Oppilaiden arvioimalla perheen taloudellisella tilanteella ei ole kovin voimakasta yhteyttä viikottaiseen kiusaamiseen (vrt. liite 7). Perheen taloudellisen tilanteen erittäin hyväksi kokevista tytöistä yli 80 prosenttia ja pojista noin 60 prosenttia eivät kiusaa lainkaan tai vain harvoin. Viikoittain ja muutaman kerran kuukaudessa kiusaavat yleisemmin ne tytöt, jotka eivät koe perheen taloudellista tilannetta kovin hyväksi. Hyväksi, keskitasoiseksi ja ei kovin hyväksi perheen taloudellisen tilanteen kokevista pojista, kiusaa muutaman kerran kuukaudessa 43-44 prosenttia ja tytöistä, 22-29 prosenttia. Viikottain kiusaavia poikia ja tyttöjä on eniten niiden keskuudessa jotka eivät arvioi perheen taloudellista tilannetta kovin hyväksi (9 % vs. 4 %). Ryhmien väliset erot ovat tilastollisesti merkitseviä molemmilla sukupuolilla. (Kts. taulukko 9.)

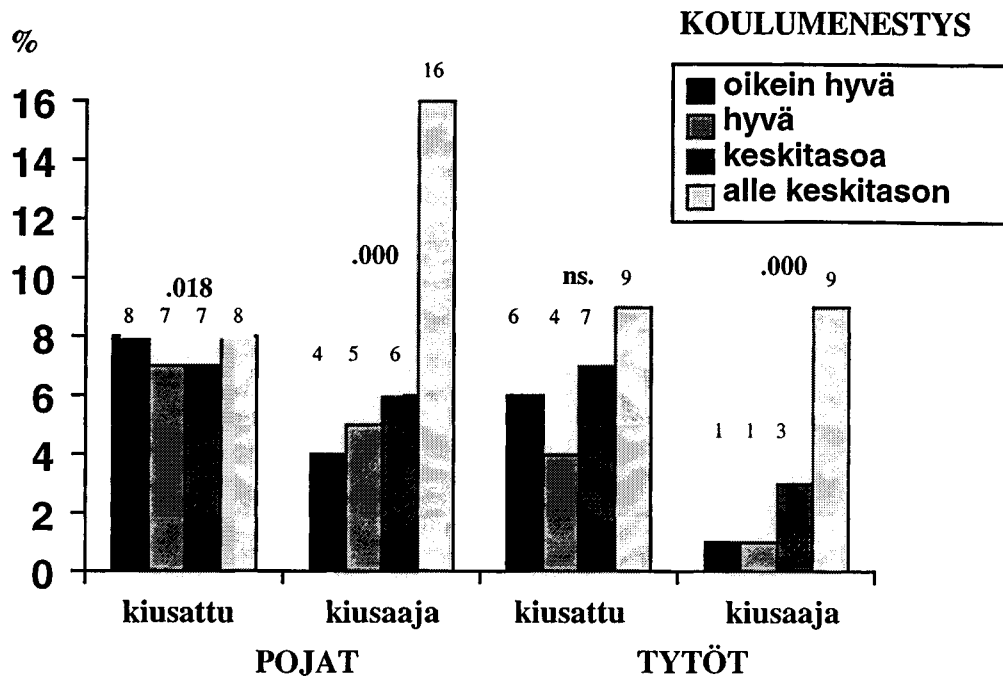
Taulukko 9. Kiusaavien oppilaiden osuudet perheen taloudellisen tilanteen ja sukupuolen mukaan (koko aineisto).

PERHEEN TALOUDELLINEN TILANNE								
KIUSAAJA	POJAT				TYTÖT			
	ERIT- TÄIN HYVÄ %	HYVÄ %	KESKI- TASOA %	EI KOVIN HYVÄ %	ERIT- TÄIN HYVÄ %	HYVÄ %	KESKI- TASOA %	EI KOVIN HYVÄ %
EI JUURI LAINKAAN	59	52	51	48	81	76	76	67
2-3 KRT/ KK	34	44	43	43	16	22	23	29
VIIKOTTAIN	7	5	6	9	2	2	2	4
YHTEENSÄ (N)	100 (469)	100 (801)	100 (820)	100 (138)	100 (242)	100 (1285)	100 (751)	100 (86)
		p = .007				p = .007		

KOULUMENESTYS

Koulumenestys ja kiusaaminen korreloivat siten, että mitä huonompi koulumenestys on, sitä yleisemmin oppilas kiusaa (.122). Viikottain kiusaavien oppilaiden koulumenestys on yleisemmin keskitasoa tai sen alle. Viikottain kiusatut pojat menestyvät koulussa hieman paremmin verrattuna viikottain kiusaaviin poikiin. Viikottain kiusaavat tytöt eroavat viikottain kiusaavista pojista siten, että koulumenestys on pojilla yleisemmin alle keskitason kuin tytöillä (16 % vs. 9 %). (Kts. kuvio 4 ja liite 3: taulukot 20 ja 21.)

Koulumenestys ei ole yhteydessä kiusatuksi joutumiseen tytöillä. Sekä hyvin että huonosti menestyviä tyttöjä kiusataan yhtä paljon. Viikottain kiusattujen tyttöjen koulumenestys on hieman useammin alle keskitason tai keskitasoa kuin hyvä. Oikein hyvin koulussa menestyvistä pojista 58 prosenttia ei kiusata lainkaan, kun taas alle keskitason menestyvistä ei kiusata lainkaan 70 prosenttia. Pojilla koulumenestysryhmien väliset erot ovat tilastollisesti merkitseviä. (Kts. kuvio 4 ja liite 3: taulukot 20 ja 21.)

Kuvio 4. Viikottain kiusattujen ja kiusaajien osuudet koulumenestyksen ja sukupuolen mukaan (koko aineisto). P-arvot mittaavat eroja eri koulumenestysryhmissä.

KOULUNKÄYNTIASENNE

Kaikista oppilaista koulun tylsäksi kokee joskus tai usein noin 80 prosenttia. Viikottain kiusatuista pojista yli puolet, ja tytöistä kolmannes kokee koulun usein tylsäksi. Sitä vastoin viikottain kiusatut tytöt kokevat koulun yleisemmin tylsäksi joskus kuin pojat. Ryhmien väliset erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä. (Kts. liite 3: taulukko 25.) Myöskään koulunkäyntiasenteilla ei ole yhteyttä kiusatuksi joutumiseen (kts. liite 3: taulukot 22 ja 24).

Koulunkäynnin tylsäksi kokeminen ja kiusaaminen korreloivat keskenään voimakkaasti siten, että mitä useammin oppilas kokee koulunkäynnin tylsäksi, sitä yleisemmin hän kiusaa muita. Koulunkäynnistä pitäminen antaa saman tuloksen (kts. liite 3: taulukko 23). Pojista, jotka kokevat koulun usein tylsäksi, osallistuu viikottain kiusaamiseen 11 prosenttia, sitä vastoin tytöistä vain kolme prosenttia. Harvoin tai ei koskaan koulun tylsäksi kokevista oppilaista muutaman kerran kuukaudessa kiusaavia poikia on noin kolmasosa ja tyttöjä kymmenesosa. Usein koulunkäynnin tylsäksi kokevista pojista kiusaa joskus tai viikottain 56 % ja tytöistä 32 %. (Kts. taulukko 10.)

Taulukko 10. Kiusaavien oppilaiden osuudet koulunkäyntiasenteen ja sukupuolen mukaan (koko aineisto).

KIUSAAJA	KOULUNKÄYNTI ON TYLSÄÄ					
	POJAT			TYTÖT		
	HARVOIN TAI EI KOSKAAN %	JOSKUS TYLSÄÄ %	USEIN TYLSÄÄ %	HARVOIN TAI EI KOSKAAN %	JOSKUS TYLSÄÄ %	USEIN TYLSÄÄ %
EI JUURI LAINKAAN	69	55	45	89	77	68
2-3 KRT/ KK	29	42	45	11	22	29
VIIKOT- TAIN	2	2	11	1	1	3
YHTEENSÄ (N)	100 (341)	100 (973)	100 (976)	100 (465)	100 (1148)	100 (757)
		p < .001			p < .001	

11.3 Itsetunto

Kiusaaminen ja itsetuntoindeksi korreloivat heikosti keskenään siten, että mitä yleisemmin oppilas kiusaa muita oppilaita, sitä heikommaksi hän kokee itsetuntonsa (-.035, $p < .05$). Samansuuntainen, mutta voimakkaampi korrelaatio esiintyy kiusatuksi joutumisen ja itsetuntoindeksin välillä (-0.169, $p < .001$). Itsetuntoindeksissä puuttuvia havaintoja oli 21 prosenttia (1011 kappaletta) (kts. liite 2: itsetuntoindeksi).

Itsetuntoindeksin keskiarvoja tarkasteltiin kolmessa kiusaajaryhmässä (ei lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusaavat). Keskiarvot eroavat kolmessa ryhmässä toisistaan ($p = .02$). Monivertailutestien (Bonferroni ja Scheffe) mukaan (ei lainkaan vs. viikottain ja 2-3 krt/kk vs. viikottain) ryhmien välillä esiintyy vaihtelua itsetunnossa tasolla $p < .05$. Viikottain kiusaavien oppilaiden itsetunnon pisteiden keskiarvo on alhaisempi kuin muiden ryhmien. Parhaimmaksi itsetunnon kokevat oppilaat, jotka eivät kiusaa lainkaan. Ei lainkaan ja 2-3 krt/kk ryhmien välinen ero ei tule ilmi monivertailutestien tuloksissa. (Kts. taulukko 11.)

Taulukko 11. Itsetuntoindeksin keskiarvojen vaihtelu kolmessa kiusaajaryhmässä.

Kiusaaja-ryhmät	N	Keskiarvo	Keskihajonta	Tilastollinen merkitsevyys
1. Ei lainkaan	2488	17,3	4,2	<i>F-testi, p = .02</i>
2. 2-3 krt/kk	1150	17,2	4,1	<i>monivertailutesti:</i>
3. Viikottain	124	16,3	4,5	<i>1 > <3, p < .05,</i> <i>2 > <3, p < .05</i>
Yhteensä	3762	17,3	4,2	

Ei lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusattujen oppilaiden keskiarvot eroavat kaikissa kolmessa ryhmässä toisistaan ($p < .001$). Monivertailutestien (Bonferroni ja Scheffe) mukaan vaihtelua eri ryhmien (2-3 krt/kk vs. ei lainkaan, ei lainkaan vs. viikottain ja 2-3 krt/kk vs. viikottain) välillä esiintyy tasolla $p < .001$. Viikottain kiusattujen itsetunto on huonompi kuin muiden ryhmien. Parhaimmaksi itsetunnon kokevat oppilaat, joita ei lainkaan kiusata. (Kts. taulukko 12.)

Taulukko 12. Itsetuntoindeksin keskiarvojen vaihtelu kolmessa kiusattujen oppilaiden ryhmässä.

Kiusattujen ryhmät	N	Keskiarvo	Keskihajonta	Tilastollinen merkitsevyys
1. Ei lainkaan	2361	17,7	4,1	<i>F-testi, p < .001</i>
2. 2-3 krt/kk	1176	16,7	4,1	<i>monivertailutesti:</i>
3. Viikottain	217	15,2	4,6	<i>2 > <1, p < .001,</i> <i>1 > <3, p < .001,</i> <i>2 > <3, p < .001</i>
Yhteensä	3754	17,2	4,2	

Ei lainkaan kiusattujen tai kiusaavien, väliryhmän sekä usein kiusattujen ja kiusaavien oppilaiden itsetuntoindeksin keskiarvot eroavat kaikissa kolmessa ryhmässä toisistaan ($p < .001$). Monivertailutestien (Bonferroni ja Scheffe) mukaan vaihtelua eri ryhmien (väliryhmä vs. ei lainkaan, ei lainkaan vs. usein kiusaaja ja kiusattu, väliryhmä vs. usein kiusaaja ja kiusattu) välillä esiintyy tasolla $p < .001$. Molemmissa rooleissa toimivat (usein kiusaavat ja kiusatut) kokevat itsetuntonsa huonommaksi kuin muut ryhmät. Parhaimmaksi itsetuntonsa kokevat ei lainkaan kiusatut ja kiusaavat oppilaat. (Kts. taulukko 13.)

Taulukko 13. Itsetuntoindeksin keskiarvojen vaihtelu kolmessa erilaisessa kiusaaja- ja kiusatturyhmässä.

Kombinaatio-ryhmät	N	Keskiarvo	Keskihajonta	Tilastollinen merkitsevyys
1. Ei lainkaan	1771	17,7	4,1	<i>F-testi, $p < .001$</i>
2. Väliryhmä	1998	16,9	4,2	<i>monivertailutesti: 2><1, $p < .001$, 1><3, $p < .001$, 2><3, $p < .001$</i>
3. Usein kiusattu ja kiusaaja	84	15,1	4,2	
Yhteensä	3853	17,3	4,2	

11.4 Turvallisuuden tunteen kokeminen koulussa

Taulukossa 14 kuvataan yleistä turvallisuuden tunnetta kouluissa kiusatuiksi joutuneilla oppilailla. Kiusaaminen korreloi voimakkaasti turvallisuuden tunteeseen siten, että kiusaamisen lisääntyessä turvallisuuden tunne vähenee ($p = .320$) (kts. liite 7). Aina turvalliseksi itsensä tuntevien oppilaiden osuudet vähenevät kiusaamisen yleistyessä sekä tytöillä että pojilla. Viikottain kiusatuista sekä tytöistä että pojista noin 60 prosenttia tuntee olonsa turvalliseksi aina tai usein. Sitä vastoin niistä oppilaista, joita kiusataan harvoin tai joita ei kiusata lainkaan, noin 90 prosenttia tuntee olonsa turvalliseksi aina tai usein. Tyttöjen ja poikien välillä ei ole suuria eroja turvallisuuden kokemisessa koulussa. Ei lainkaan, harvoin ja viikottain kiusattujen oppilaiden ryhmät eroavat tilastollisesti erittäin merkitsevästi toisistaan.

Taulukko 14. Yleisen turvallisuuden tunteen osuudet koulussa kiusatuilla oppilailla sukupuolen mukaan (koko aineisto).

TURVALLISUUDEN TUNNE KOULUSSA	KIUSATTU					
	EI JUURI LAINKAAN %	POJAT 2-3 KRT/KK %	VIIKOTTAIN %	EI JUURI LAINKAAN %	TYTÖT 2-3 KRT/KK %	VIIKOTTAIN %
AINA	56	25	15	48	22	15
USEIN	39	63	46	45	64	51
JOSKUS	4	10	24	6	10	21
HARVOIN / EI KOSKAAN	2	3	16	2	4	13
YHTEENSÄ (N)	100 (1303)	100 (820)	100 (166)	100 (1576)	100 (660)	100 (126)
		$p < .001$			$p < .001$	

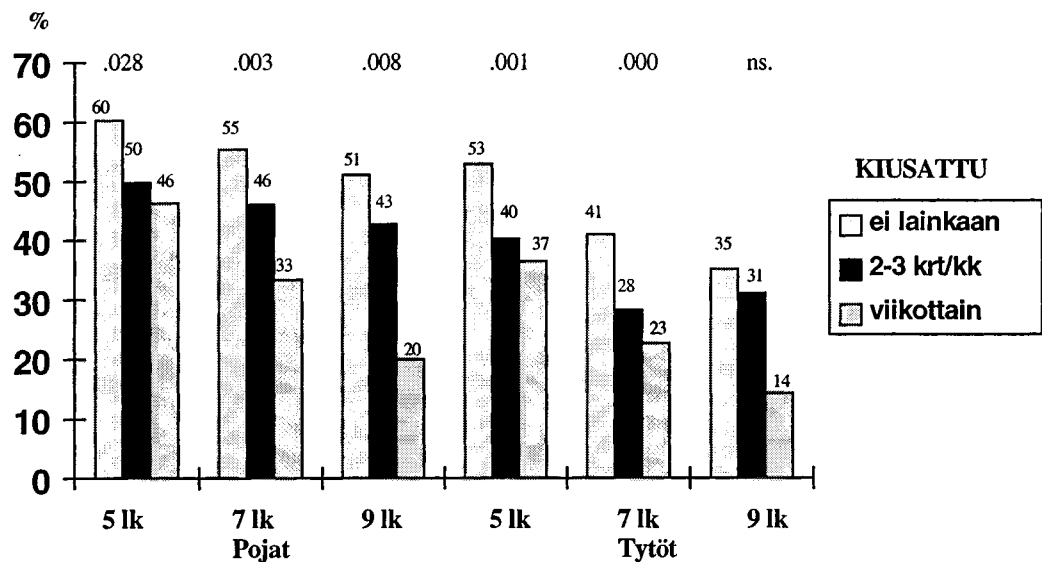
Kiusaaminen korreloi jonkin verran turvallisuuden tunteeseen ($p = .082$) (kts. liite 7). Viikottain kiusaavista oppilaista noin 90 prosenttia pojista ja noin 70 prosenttia tytöistä kokee olonsa turvalliseksi koulussa aina tai usein. Ei lainkaan, harvoin ja viikottain kiusaavien oppilaiden ryhmät eroavat toisistaan turvallisuuden tunteen kokemisessa tilastollisesti erittäin merkitsevästi. Viikottain kiusaavat tytöt kokevat vähemmän turvallisuuden tunnetta kuin ei lainkaan kiusaavat tytöt (13 % vs. 3 %). Vaikka poikien erot eri kiusaamisen ryhmissä ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä, ne eivät ole yhtä selkeitä kuin tyttöillä. (Kts. taulukko 15.)

Taulukko 15. Yleisen turvallisuuden tunteen osuudet koulussa kiusaavilla oppilailla sukupuolen mukaan (koko aineisto).

TURVALLISUUDEN TUNNE KOULUSSA	KIUSAAJA					
	EI JUURI LAINKAAN %	POJAT 2-3 KRT/KK %	VIIKOTTAIN %	EI JUURI LAINKAAN %	TYTÖT 2-3 KRT/KK %	VIIKOTTAIN %
AINA	45	37	42	41	31	22
USEIN	47	51	45	50	55	47
JOSKUS	6	10	7	6	12	18
HARVOIN / EI KOSKAAN	2	3	7	3	2	13
YHTEENSÄ (N)	100 (1206)	100 (946)	100 (134)	100 (1804)	100 (518)	100 (45)
		p < .001			p < .001	

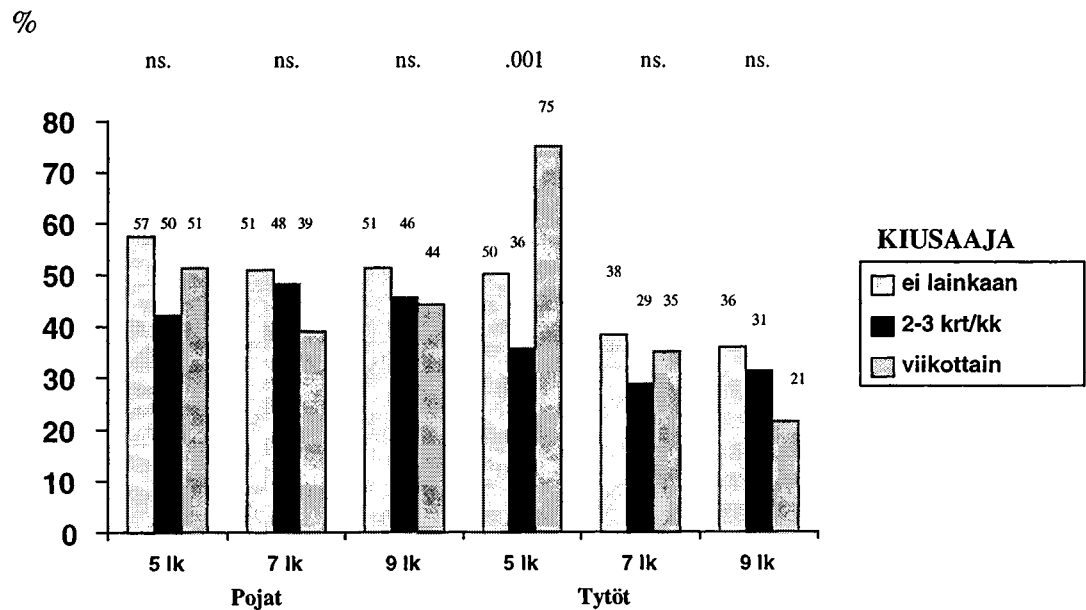
11.5 Koettu terveys

Itsensä erittäin terveeksi kokeminen on yleisempää niillä oppilailla, joita ei lainkaan kiusata, kuin niillä, joita kiusataan viikottain. Viikottain kiusatuilla yhdeksännen luokan tytöillä ja pojilla itsensä erittäin terveeksi tuntevien osuudet ovat pienimmät. Pojat ja tytöt eroavat toisistaan itsensä terveeksi kokemisen suhteen siten, että pojat tuntevat itsensä terveimmiksi kaikissa ikäryhmissä eri kiusaamisen tasoilla kuin tytöt. Iän myötä itsensä erittäin terveeksi kokeminen vähenee johdonmukaisesti kaikilla kiusaamisen tasoilla sekä tytöillä että pojilla. Erot ovat tilastollisesti merkitseviä lähes kaikissa osaryhmissä. (Kts. kuvio 5 ja liite 4: taulukot 26-28.)

Kuvio 5. Itsensä erittäin terveeksi tuntevien osuudet kiusatuilla oppilailla, sukupuolen ja iän mukaan.

Yleisesti pojat kokevat itsensä terveimmiksi kaikissa kiusaamisryhmissä verrattuna tyttöihin, paitsi 5. lk:n viikottain kiusaavat tytöt poikkeavat muista ryhmistä kokemalla itsensä erittäin terveeksi (75 %). Viidennen ja yhdeksännen luokan viikottain kiusaavilla tytöillä ero terveytensä erittäin hyväksi kokemisessa on yli 50 prosenttia. Ainoastaan viidennen luokan tytöillä ei lainkaan, muutaman kerran kuukaudessa ja viikottain kiusaavien oppilaiden ryhmät eroavat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi (n = 12). (Kts. kuvio 6 ja liite 4: taulukot 29-31.)

Kuvio 6. Itsensä erittäin terveeksi tuntevien osuudet kiusaavilla oppilailta, sukupuolen ja iän mukaan.

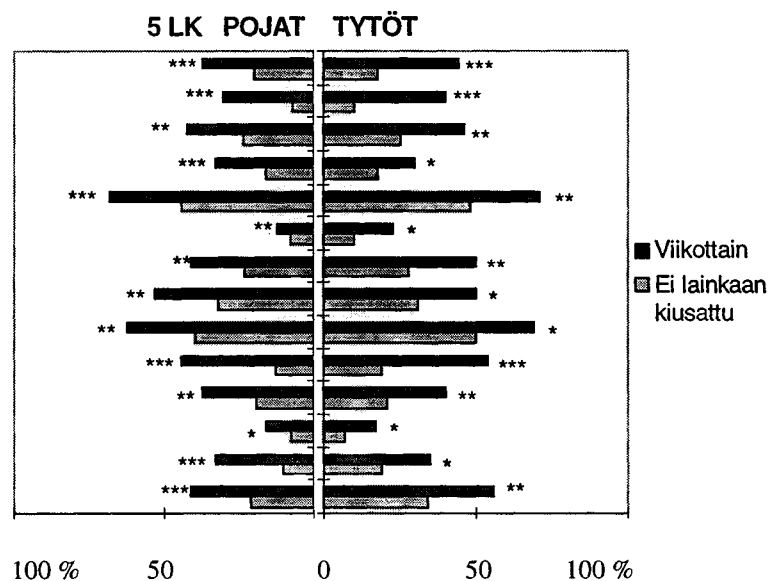
11.6 Kolottaako koululaista?

11.6.1 Kiusattujen oppilaiden viikottainen oireilu

Viidesluokkalaisilla oppilailla kiusaamisella on yhteys kaikkiin 14 oireeseen. Viikottain kiusatut viidesluokkalaiset oppilaat oireilevat yleisemmin kuin ei lainkaan kiusatut oppilaat. Viikottain kiusatuilla sekä tytöillä että pojilla, esiintyy yleisemmin viikottaista väsymystä (noin 70 %), ärtyneisyyttä (noin 60-70 %) ja päänsärkyä (noin 40-50 %). Pojilla kiusaamisen ja oireilun välinen yhteys tulee voimakkaimmin ($p < .001$) esille yöheräilyn, alakuloisuuden, ruokahaluttomuuden, väsymyksen, masentuneisuuden, vatsakivun ja päänsärlyn kokemisessa. Tytöillä ryhmien välillä eroja esiintyy yleisemmin yöheräilyn, masentuneisuuden ja alakuloisuuden kokemisessa. Heillä on myös poikia enemmän melkein merkitseviä eroja ei lainkaan ja viikottain kiusattujen ryhmässä. (Kts. kuvio 7 ja liite 5: taulukko 32.)

VIIKOTTAISET OIREET

Yöheräily
Alakuloisuus
Jännittyneisyys
Ruokahaluttomuus
Väsymys
Huimaus
Nukahtamisvaikeudet
Hermostuneisuus
Ärtyneisyys
Masentuneisuus
Niska-hartiasärky
Selkäkipu
Vatsakipu
Päänsärky

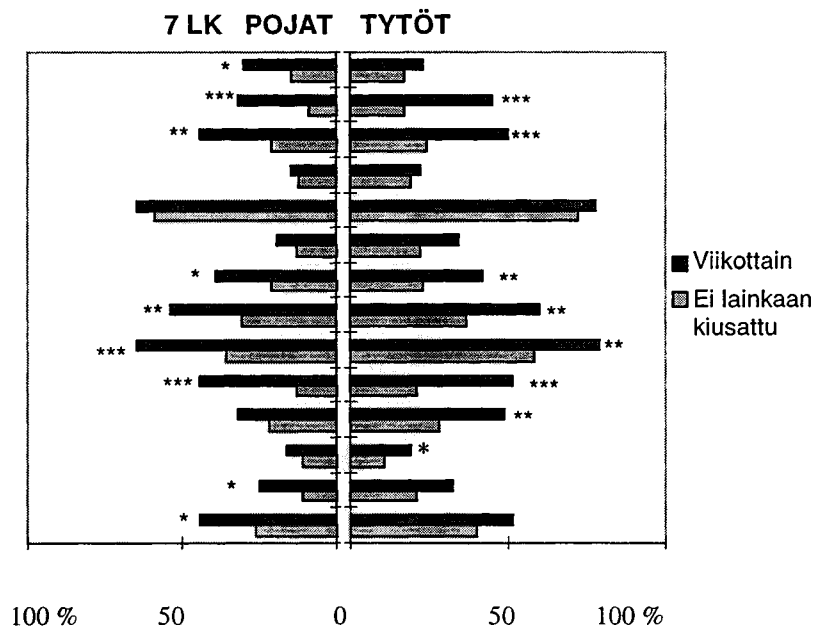

Kuvio 7. Viikottain oireilevien osuudet viidesluokkalaisten ei lainkaan ja viikottain kiusattujen oppilaiden keskuudessa. P-arvojen testaus on tehty viikottain ja ei lainkaan kiusaamisryhmien välillä.

Viikottain kiusatut seitsemäsluokkalaiset oppilaat oireilevat yleisemmin kuin ne oppilaat, joita ei lainkaan kiusata. Kuitenkin väsymys on yleistä sekä tytöillä että pojilla riippumatta siitä, että kiusataanko heitä. Viikottain kiusatut ilmoittivat kokeneensa lähes kaikkia oireita yleisemmin kuin ei lainkaan kiusatut oppilaat. Yleisemmin kiusaamisryhmien välisiä eroja esiintyy pojilla alakuloisuuden, ärtyneisyyden ja masentuneisuuden kokemisessa ($p < .001$). Kiusaamisryhmien välillä tytöillä on eroja eniten alakuloisuuden, jännittyneisyyden ja masentuneisuuden kokemisessa ($p < .001$). Viikottain kiusatuilla tytöillä esiintyy jonkin verran poikia yleisemmin viikottaista väsymystä (78 % vs. 65 %), ärtyneisyyttä (79 % vs. 65 %), masentuneisuutta ja päänsärkyä (51 % vs. 44 %) ja niska-hartiasärkyä (49 % vs. 32 %). (Kts. kuvio 8 ja liite 5: taulukko 33.)

VIKOTTAISET OIREET

Yöheräily
Alakuloisuus
Jännittyneisyys
Ruokahaluttomuus
Väsymys
Huimaus
Nukahtamisvaikeudet
Hermostuneisuus
Ärtyneisyys
Masentuneisuus
Niska-hartiasärky
Selkäkipu
Vatsakipu
Päänsärky

Kuvio 8. Viikottain oireilevien osuudet seitsemäsluokkalaisten ei lainkaan ja viikottain kiusattujen oppilaiden keskuudessa. P-arvojen testaus on tehty viikottain ja ei lainkaan kiusaamisryhmien välillä.

Yhdeksännellä luokalla tytöt oireilevat yleisemmin kuin pojat. Kaikista yhdeksäsluokkalaisista oppilaista yli 70 % kokee itsensä viikottain väsyneeksi, ja kiusatuista tytöistä kaikki vastanneet ilmoittavat olevansa viikottain väsyneitä. Kiusatut tytöt oireilevat yleisemmin kuin kiusatut pojat. Pojilla kiusaamisryhmien (ei lainkaan vs. viikottain) välillä tilastollisesti erittäin merkitsevä ero on alakuloisuuden kokemisessa (11 % vs. 41 %) ja melkein merkitseviä eroja on kahdeksan oireen kokemisessa. Tyttöillä melkein merkitseviä ryhmien välisiä eroja on seuraavien kolmen oireen yleisyydessä: jännittyneisyys (27 % vs. 57 %), huimaus (29 % vs. 62 %) ja hermostuneisuus (40 % vs. 71 %). Yöheräilyn kokemisessa ei lainkaan kiusattujen tyttöjen osuus on suurempi kuin viikottain kiusattujen ($p < .05$). Kiusaamisella ei ole yhteyttä tyttöillä kahdeksaan oireen yleisyyteen. (Kts. liite 5: taulukko 34 ja kuvio 9.)

Yhteenvedona voidaan todeta, että viidennen luokan pojilla kiusaamisella on voimakas yhteys monen oireen kokemiseen. Iän myötä kiusaamisen yhteys oireiluun heikkenee tyttöillä enemmän kuin pojilla; yhdeksännellä luokalla tyttöjen kiusaamisen yhteys oireiluun on heikompi kuin muilla luokkatasoilla. Pojilla tilastollisesti erittäin merkitseviä eroja eri ryhmissä esiintyy luokkatasosta riippumatta alakuloisuuden kokemisessa. Viides- ja seitsemäsluokkalaisilla tytöillä oireista erottuvat alakuloisuus ja masentuneisuus, seitsemäs- ja yhdeksäsluokkalaisilla tytöillä jännittyneisyys. (Kts. kuviot 7-8 ja liite 5: taulukot 32-34 ja kuvio 9) Ryhmien väliset erot (ei lainkaan, muutaman kerran kuukaudessa ja viikottain) oireilussa löytyvät liitteestä viisi taulukosta 38.

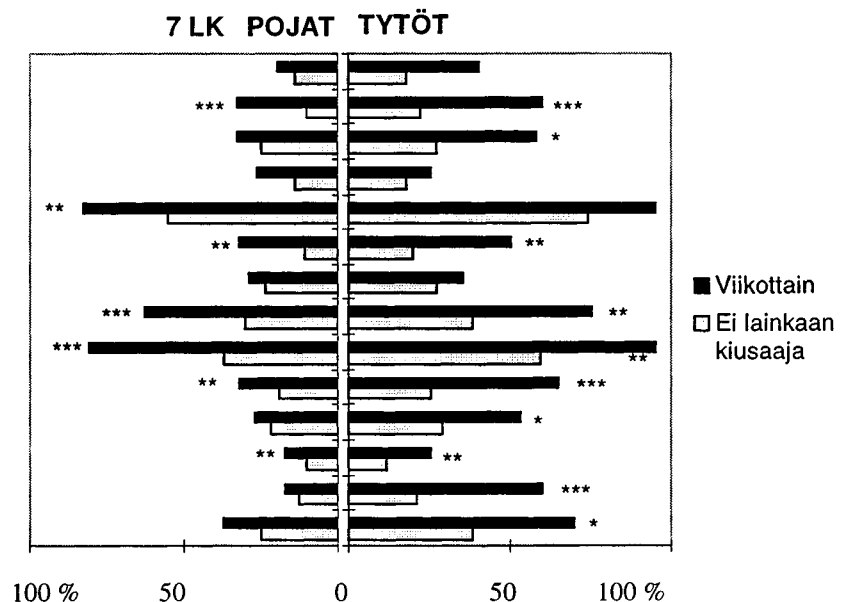
11.6.2 Kiusaajana toimivien oppilaiden viikottainen oireilu

Viidennen luokan pojilla kiusaaminen on voimakkaammin yhteydessä oireiluun kuin tyttöillä. Viikottain kiusaavat pojat oireilevat enemmän kuin ne pojat, jotka eivät lainkaan kiusaa muita. Kiusaavilla pojilla ovat väsymyksen (85 %), ärtyneisyyden (75 %), hermostuneisuuden (66 %), alakuloisuuden (28 %), nukahtamisvaikeuksien (51 %) ja yöheräilyn (49 %) prosenttiosuudet suuria. Kyseisten oireiden erot eri kiusaamisryhmissä (viikottain vs. ei lainkaan) ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä. Viikottain kiusaavilla tytöillä ainoastaan huimauksen kokemisessa esiintyy eroja kiusaamisryhmien välillä ($p < .001$), muiden oireiden osalta tilastollista merkitsevyyttä ei ole. (Kts. liite 5: taulukko 35 ja kuvio 10.)

Seitsemännellä luokalla yleisesti oireiden prosenttiosuudet ovat suuremmat tytöillä kuin pojilla. Viikottain kiusaavilla pojilla ja tytöillä esiintyy yleisemmin viikottaista väsymystä (83 % vs. 95 %), ärtyneisyyttä (81 % vs. 95 %) ja hermostuneisuutta (63 % vs. 75 %). Viikottain kiusaavilla tytöillä oireilu on yleisempää kuin ei lainkaan kiusaavilla tytöillä, erityisesti alakuloisuuden, masentuneisuuden ja vatsakivun kokemisessa erot ovat selkeät. Pojilla oireilussa erottuvat alakuloisuus, hermostuneisuus ja ärtyneisyys. Eri ryhmien (viikottain vs. ei lainkaan kiusaavat oppilaat) väliset erot edellä mainituissa oireissa ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä. Kiusaamisryhmien välillä ei esiinny eroja pojilla seitsemän ja tytöillä viiden oireen yleisyydessä. (Kts. kuvio 11 ja liite 5: taulukko 36.)

VIKOTTAISET OIREET

Yöheräily
Alakuloisuus
Jännittyneisyys
Ruokahaluttomuus
Väsymys
Huimaus
Nukahtamisvaikeudet
Hermostuneisuus
Ärtyneisyys
Masentuneisuus
Niska-hartiasärky
Selkäkipu
Vatsakipu
Päänsärky

Kuvio 11. Viikottain oireilevien osuudet seitsemäsluokkalaisten ei lainkaan ja viikottain kiusaavilla oppilailla. P-arvojen testaus on tehty viikottain (pojat n = 54, tytöt n = 56) ja ei lainkaan kiusaamisryhmien välillä.

Yhdeksännellä luokalla sekä pojat että tytöt kokevat oireista yleisimmin väsymystä. Kaikki kiusaavat tytöt kokevat itsensä väsyneiksi viikottain. Kiusaavat pojat oireilevat yleisemmin kuin kiusaavat tytöt. Yhdeksäsluokkalaisista oppilaista tilastollisesti merkitseviä eroja ei lainkaan ja viikottain kiusaavien ryhmien välillä ($p < .05$) esiintyy pojilla lähes kaikissa oireissa. Ruokahaluttomuudessa (8 % vs. 25 %), hermostuneisuudessa (27

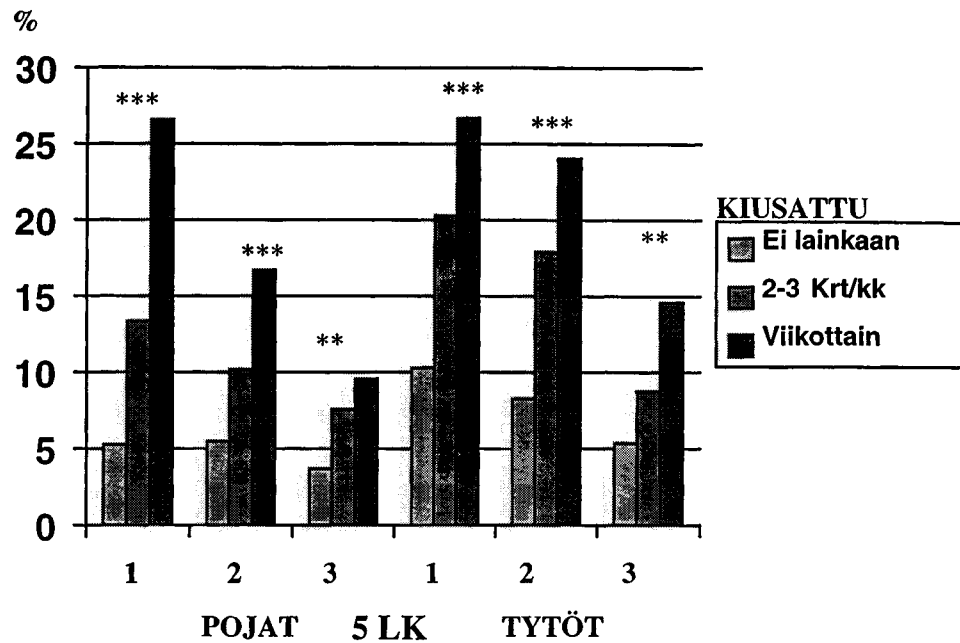

% vs. 58 %), vatsakivussa (6 % vs. 30 %) ja päänsäryssä (23 % vs. 48 %) ryhmien väliset erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä. Tilastollisesti melkein merkitseviä eroja eri kiusaamisryhmien välillä on tytöillä vatsakivun ja alakuloisuuden kokemisessa, muiden oireiden osalta yhteys ei ole tilastollisesti merkitsevä. (Kts. liite 5: taulukko 37 ja kuvio 12.)

Yhteenvetona voidaan todeta, että seitsemännellä luokalla sekä tyttöjen että poikien kiusaamisryhmissä esiintyy eroja suunnilleen yhtä paljon. Viidennen- ja yhdeksännen luokan pojat erottuvat eri kiusaamisryhmissä tytöistä siten, että pojilla esiintyy eniten tilastollisesti merkitseviä eroja ryhmien välillä. Paljon oireilevat erityisesti seitsemännen luokan viikottain kiusaavat tytöt; yhdeksän oireen kokemisessa kiusaavien tyttöjen prosenttiosuudet ovat yli 50 prosenttia. Kuitenkaan viidennen- ja yhdeksännen luokan tytöillä tilastollisesti merkitseviä eroja kiusaamisryhmien välillä ei ole juuri lainkaan. Viikottain kiusaavilla oppilailla esiintyy yleensä eniten väsymystä, hermostuneisuutta ja ärtyneisyyttä sukupuolesta ja iästä riippumatta. Pojilla hermostuneisuus on yhteydessä kiusaamiseen kaikilla luokkatasoilla, ärtyneisyys ja alakuloisuus ovat yhteydessä 5. ja 7. lk:lla. Tytöillä ryhmien väliset erot eri oireiden kohdalla eivät ole yhtä johdonmukaisia eri luokkatasoilla kuin pojilla. (Kts. kuvio 11 ja liite 5: taulukot 35-37 ja kuviot 10, 12.) Ryhmien väliset erot (ei lainkaan, muutaman kerran kuukaudessa ja viikottain) oireilussa löytyvät liitteestä viisi taulukosta 39.

11.6.3 Kiusattujen oppilaiden mieliala-, kipuoireilu ja uni- ja syömisongelmat

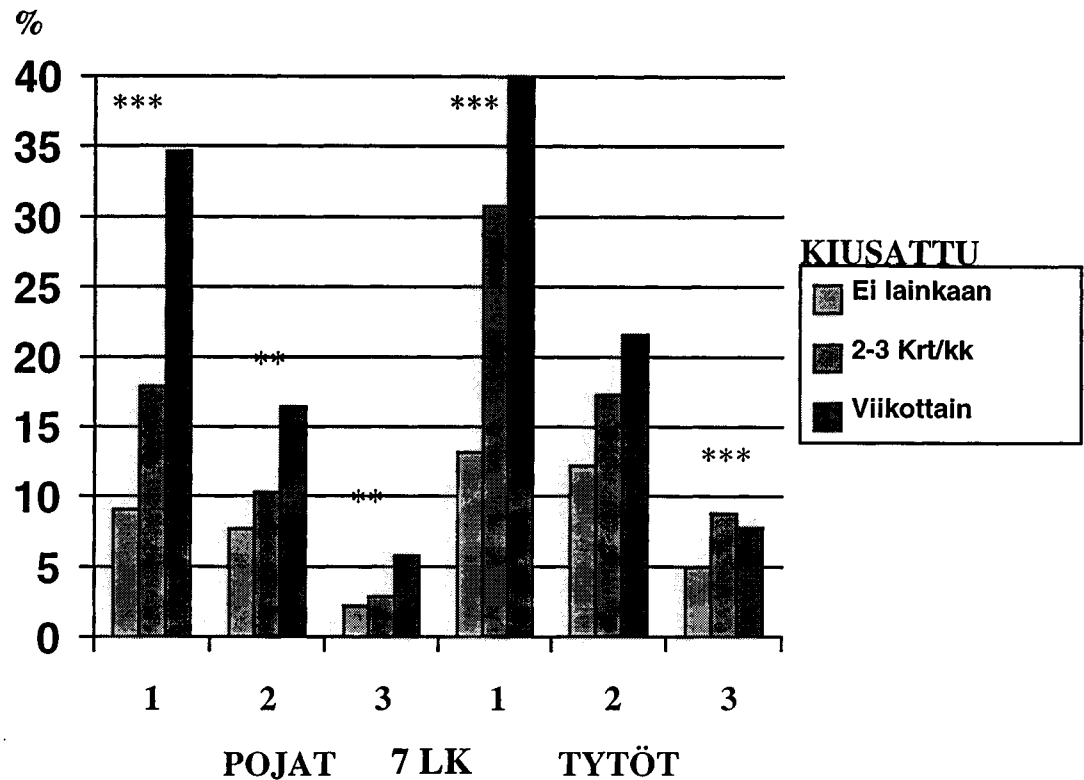
Ei lainkaan, muutaman kerran kuukaudessa ja viikottain kiusatuilla viidennen luokan oppilailla on huomattavia eroja oireilussa siten, että kiusatuilla oppilailla esiintyy yleisemmin useita oireita viikottain. Viikottain 5-6 mielialaoiretta esiintyy viikottain kiusatuilla tytöillä ja pojilla yhtä yleisesti (27 %). Kipuoireita ja uni- ja syömisongelmia on tytöillä yleisemmin kuin pojilla. Lähes kaikkien ryhmien väliset erot ovat tilastollisesti erittäin merkitseviä. (Kts. kuvio 13 ja liite 6: taulukot 40, 43, 46.)

- 1 Mielialaoireet , johon sisältyvät hermostuneisuus, ärtyneisyys, masentuneisuus, alakuloisuus, jännittyneisyys ja väsymys.
- 2 Kipuoireet, johon sisältyvät selkäkipu, niska-hartiasärky, päänsärky ja vatsakipu.
- 3 Uni- ja syömisiongelmat, johon sisältyvät yöheräily, nukahtamisvaikeudet ja ruokahaluttomuus.

Kuvio 13. Mielialaoireiden (5-6/vk), kipuoireiden (3-4/vk) ja uni- ja syömisiongelmien (3/vk) osuudet viidennen luokan kiusatuilla oppilailla sukupuolen mukaan.

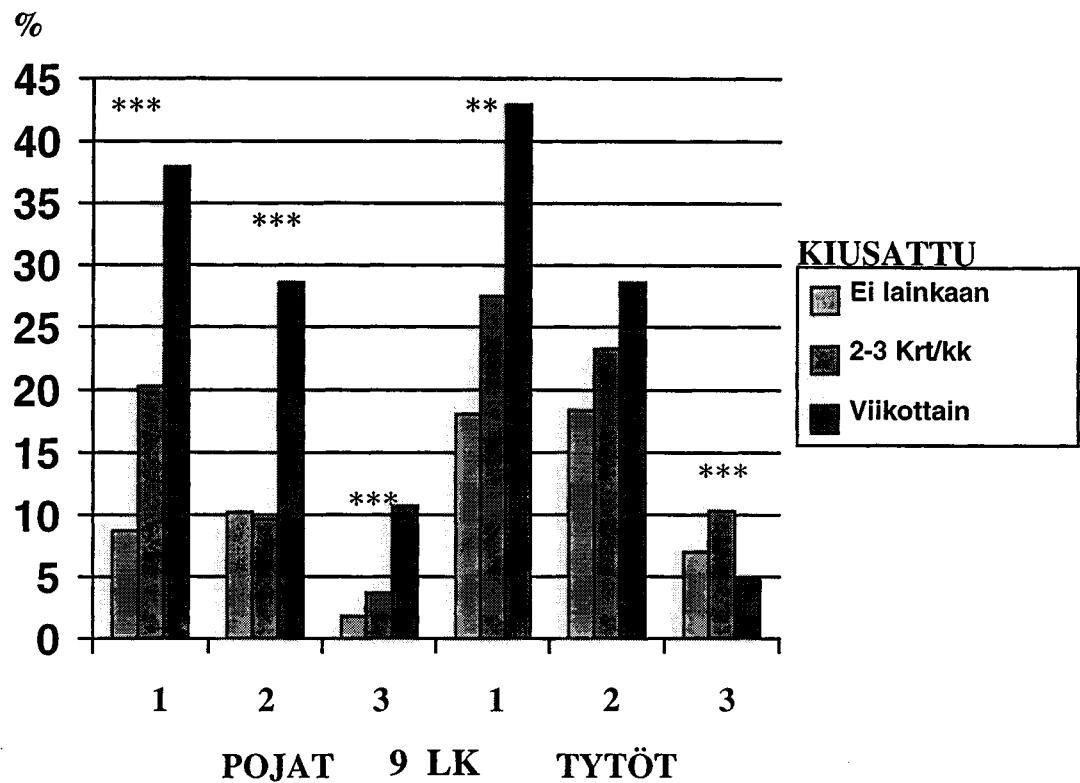
Seitsemännellä luokalla oireilu on yleisempää kuin viidennellä luokalla. Mielialaoireita esiintyy seitsemannen luokan oppilailla yleisemmin verrattuna muuhun oireiluun. Tyttöillä oireilun prosenttiosuudet ovat kaikilla kiusaamisen tasoilla suuremmat kuin pojilla. Viikottain kiusatuilla tytöillä ja pojilla kaikkia oireita esiintyy yleisemmin kuin ei lainkaan kiusatuilla. Lukuun ottamatta tyttöjen kipuoireiden kokemista kaikkien muiden oireiden yleisyydessä esiintyy eroja eri kiusaamisryhmien välillä. (Kts. kuvio 14 ja liite 6: taulukot 41, 44, 47.)

- 1 Mielialaoireet , johon sisältyvät hermostuneisuus, ärtyneisyys, masentuneisuus, alakuloisuus, jännittyneisyys ja väsymys.
- 2 Kipuoireet, johon sisältyvät selkäkipu, niska-hartiasärky, päänsärky ja vatsakipu.
- 3 Uni- ja syömisongelmat, johon sisältyvät yöheräily, nukahtamisvaikeudet ja ruokahaluttomuus.

Kuvio 14. Mielialaoireiden (5-6/vk), kipuoireiden (3-4/vk) ja uni- ja syömisongelmien (3/vk) osuudet seitsemännen luokan kiusatuilla oppilailla sukupuolen mukaan

Yhdeksännellä luokalla oireilu on jonkin verran yleisempää kuin viides- ja seitsemäsluokkalaisten oppilaiden keskuudessa. Mielialaoireiden osuudet ovat viikottain kiusatuilla 38-43 prosenttia ja kipuoireiden 29 prosenttia sekä pojilla että tytöillä. Pojilla prosentuaaliset erot ovat ei lainkaan ja viikottain kiusatuksi tulleiden ryhmissä suuremmat kuin tyttöjen vastaavissa ryhmissä. Pojilla uni- ja syömisongelmien osuudet lisääntyvät, mitä useammin heitä kiusataan (ei lainkaan 2 % vs. viikottain 11 %). Tyttöillä sen sijaan uni- ja syömisongelmia on eniten muutaman kerran kuukaudessa kiusatuilla (10 %). Kiusaamisryhmien väliset erot ovat tilastollisesti merkitseviä, ainoastaan tyttöjen kipuoireiden kokemisessa ei eroja esiinny. (Kts. kuvio 15 ja liite 6: taulukot 42, 45, 48.)

- 1 Mielialaoireet , johon sisältyvät hermostuneisuus, ärtyneisyys, masentuneisuus, alakuloisuus, jännittyneisyys ja väsymys.
- 2 Kipuoireet, johon sisältyvät selkäkipu, niska-hartiasärky, päänsärky ja vatsakipu.
- 3 Uni- ja syömisongelmat, johon sisältyvät yöheräily, nukahtamisvaikeudet ja ruokahaluttomuus.

Kuvio 15. Mielialaoireiden (5-6/vk), kipuoireiden (3-4/vk) ja uni- ja syömisongelmien (3/vk) osuudet yhdeksännen luokan kiusatuilla oppilailla sukupuolen mukaan.

Taulukossa 16 tarkastellaan sitä, miten kiusaaminen korreloi oireilusta laadittuihin summamuuttujiin. Voimakkaimmin korreloivat mielialaoireet kaikkien kiusaamis-
muuttujien kanssa siten, että mitä useammin oppilas on kiusaajana, kiusattuna tai molemmissa rooleissa, sitä yleisemmin hänellä on useita mielialaoireita viikottain. Toiseksi eniten korreloi kiusaaminen uni- ja syömisongelmiin. Kiusaamisen lisääntyessä yleistyy myös uni- ja syömisongelmat. Vähiten kiusaaminen on yhteydessä kipuoireisiin. Ryhmien väliset erot ovat kaikkien oiresummamuuttujien osalta erittäin merkitseviä.

Taulukko 16. Kiusaamista ja oireilua kuvaavien summamuuttujien välinen yhteys. Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimet koko aineistosta.

	KIUSAAJA	KIUSATTU	KIUSAAJA JA/TAI KIUSATTU
	- viikottain	- viikottain	- usein molempia
MIELIALA- OIREET	*** .196	*** .160	*** .205
- useita oireita			
KIPUOIREET	*** .118	*** .099	*** .108
- useita oireita			
UNI- JA SYÖ- MISONGEL- MAT	*** .144	*** .112	*** .146
- useita oireita			

*** p < .001

11.6.4 Kuinka terveytensä kokevat ne oppilaat, jotka ovat samanaikaisesti sekä kiusatuja että kiusaajia?

Kaikilla oppilailla esiintyy yleisimmin mielialaoireita ja vähiten uni- ja syömisongelmia. Oireettomien oppilaiden määrät vaihtelevat kiusaamiseen osallistumattomien ryhmässä 25-62 prosenttiin. Yleisemmin kaikilla oppilailla esiintyy joitakin oireita viikottain ja harvemmin monioireisuutta. Viikottainen oireilu on sitä yleisempää, mitä useammin oppilas on kiusaajan ja/tai kiusatun roolissa. Kuitenkin oppilailla, jotka samanaikaisesti ovat sekä usein kiusattuina että kiusaajina, on muita oppilaita yleisemmin useita oireita viikottain. Näistä oppilaista noin kolmasosalla on viikottain 5-6 mielialaoiretta, neljäsosalla 3-4 kipuoiretta ja kymmenesosalla 3 uni- ja syömisongelmaa. (Kts. taulukot 17-19.)

Seitsemällä prosentilla samanaikaisesti kiusatuista ja kiusaavista oppilaista ei esiinny mielialaoireita. Ei lainkaan kiusaamisessa osallisena olevilla niitä ei esiinny neljäsosalla. Samanaikaisesti kiusatuilla ja kiusaavilla oppilailla esiintyy 34 prosentilla viikottain 5-6 mielialaoiretta. Joitakin mielialaoireita (1-4) esiintyy yleisemmin väliryhmässä (66 %). (Kts. taulukko 17.)

Taulukko 17. Viikottaisten mielialaoireiden osuudet ei kiusatuilla eikä kiusaajilla, väliryhmällä sekä usein kiusatuilla että kiusaajilla.

KIUSATTU JA / TAI KIUSAAJA			
Mielialaoireet Viikottain (lkm))	EI KUMPI- KAAN %	VÄLI- RYHMÄ **) %	USEIN KIUSATTU JA KIUSAAJA %
0	25	15	7
1-4	64	66	60
5-6	10	20	34
Yhteensä (N)	100 (1957)	100 (2329)	100 (107)

p = .000

*) hermostuneisuus, ärtyneisyys, masentuneisuus, alakuloisuus, jännittyneisyys ja väsymys

**) Oppilaat, jotka ovat sekä kiusattuja että kiusaajia samanaikaisesti tai oppilaat, jotka ovat joko kiusattuja tai kiusaajia joskus lukukauden aikana.

Toiseksi yleisemmin oppilailla esiintyy kipuoireita. Usein kiusattujen ja kiusaajien joukossa yhtä tai kahta kipuoiretta viikottain kokevien osuus on lähes puolet, ja kolmea tai neljää kipuoiretta kokevien osuus neljännes. Ei lainkaan kiusatuista ja kiusaavista oppilaista yli 50 prosentilla esiinny kipuoireita. (Kts. taulukko 18.)

Taulukko 18. Viikottaisten kipuoireiden osuudet ei kiusatuilla eikä kiusaajilla, väliryhmällä sekä usein kiusatuilla että kiusaajilla.

KIUSATTU JA / TAI KIUSAAJA			
Kipuoireet viikottain (lkm))	EI KUMPI- KAAN %	VÄLI- RYHMÄ **) %	USEIN KIUSATTU JA KIUSAAJA %
0	53	45	31
1-2	37	41	46
3-4	10	14	23
Yhteensä (N)	100 (2062)	100 (2502)	100 (113)

p = .000

*) selkäkipu, niska-hartiasärky, päänsärky ja vatsakipu

**) Oppilaat, jotka ovat sekä kiusattuja että kiusaajia samanaikaisesti tai oppilaat, jotka ovat joko kiusattuja tai kiusaajia joskus lukukauden aikana.

Vähiten oppilailla on uni- ja syömisiongelmiä. Kiusaamiseen osallisena olemisen lisääntyessä myös uni- ja syömisiongelmat yleistyvät. Näistä oppilaista uni- ja syömisiongelmistä kärsivien osuus on 50-60 prosenttia, kun taas kiusaamiseen osallistumattomien

joukossa osuus on noin 40 %. Ei kumpikaan, väliryhmä (kiusattuina ja kiusaajina samanaikaisesti tai joko kiusattuja tai kiusaajia) ja usein sekä kiusattuna että kiusaajana olevien ryhmät eroavat tilastollisesti erittäin merkitsevästi toisistaan kaikkien oireyhdistelmien mukaan. (Kts. taulukko 19.)

Taulukko 19. Viikottaisten uni- ja syömisongelmien osuudet ei kiusatuilla eikä kiusaajilla, väliryhmällä sekä usein kiusatuilla että kiusaajilla.

KIUSATTU JA / TAI KIUSAAJA			
Uni- ja syömis- ongelmat viikottain (lkm))	EI KUMPI- KAAN %	VÄLI- RYHMÄ ** %	USEIN KIUSATTU JA KIUSAAJA %
0	62	50	40
1-2	35	43	51
3	3	7	9
Yhteensä (N)	100 (2033)	100 (2442) p = .000	100 (111)

*) yöheräily, nukahtamisvaikeudet ja ruokahaluttomuus

**) Oppilaat, jotka ovat sekä kiusattuja että kiusaajia samanaikaisesti tai oppilaat, jotka ovat joko kiusattuja tai kiusaajia joskus lukukauden aikana.

Taulukoista 17-19 voidaan yhteenvedona todeta, että usein sekä kiusatuilla että kiusaavilla oppilailla on yleisemmin mieliala- ja kipuoireita sekä uni- ja syömisongelmia kuin muilla vertailuryhmillä. Voimakkaimmin kiusattuna ja kiusaajana oleminen korreloivat mielialaoireisiin ($p = .205$) (kts. taulukko 16). Kuitenkin usein kiusattujen ja kiusaavien oppilaiden määrät ovat huomattavasti pienempiä kuin muiden ryhmien ($n = 107-113$).

12. POHDINTA

12.1 Tutkimuksen päätulosten tarkastelua

ONKO KIUSAAMINEN YLEISTÄ?

Ensimmäisenä tutkimuskysymyksenämme oli selvittää, kuinka yleistä koulukiusaaminen Suomen peruskouluissa on. Kiusaamisen yleisyydessä on tapahtunut pieniä muutoksia verrattuna aikaisempiin tutkimuksiin, erityisesti ei lainkaan kiusattujen osuudet ovat kasvaneet (vrt. WHO:n koululaistutkimus ja kouluterveystutkimus). Tutkimuksemme mukaan säännöllinen kiusaaminen oli Suomessa melko harvinaista. Viikottain kiusattujen osuus oli 6-10 prosenttia viidensillä luokilla. Iän myötä viikottainen kiusattujen osuus väheni sekä tytöillä että pojilla. Viikottain kiusaavia oppilaita on vain 1-7 prosenttia oppilaista. Pojat olivat kiusaajia tyttöjä yleisemmin, ja iän myötä kiusaavien poikien osuudet lisääntyivät hiukan. Sekä kiusattuja että kiusaajia koskevat tulokset tukevat aikaisempia tutkimuksia (Olweus 1992, Kannas ym. 1995, Salmivalli 1995 ja Tikkanen 1996).

Samanaikaisesti sekä usein kiusaavia että kiusattuja oppilaita oli noin kaksi prosenttia oppilaista. Samaan tulokseen on päätyntä myös Vikat ym. (1998) kouluterveystutkimuksessa. Ryhmään voi sisältyä myös Olweuksen kutsumat ns. provokatiiviset uhrit. Huomattavaa on kuitenkin, että kiusaamisprosessissa mukana on 56 prosenttia oppilaista joskus lukukauden aikana (harvoin, muutamia kertoja kuukaudessa ja viikottain kiusattujen sekä kiusaajien ryhmät). Määrä vaikuttaa huolestuttavan suurelta, vaikka suurin osa oppilaista ei itse joudukaan säännöllisesti kiusatuksi tai kiusaa säännöllisesti. Yksittäinenkin kiusaamistapa voi olla jollekin oppilaalle traumaattisempi kuin jollekin toiselle jatkuva kiusaaminen. Ei tule unohtaa, että kiusaamisilmiöllä voi olla vaikutuksia myös muihin oppilaisiin. (vrt. Boulton, Underwood 1992).

MITÄ SAIMME SELVILLE TAUSTATEKIJÖISTÄ?

Toisena tutkimuskysymyksenämme pyrimme selvittämään, onko kiusaajilla ja kiusatuilla yhteyttä oppilaan uusien ystävien saamiseen, koulumenestykseen, koulunkäyntiasenteeseen ja perheen taloudelliseen tilanteeseen. Poikien osalta vaikeus saada ystäviä näyttäisi useammin kuin tytöillä olevan yhteydessä jatkuvaan kiusaamiseen. Kiusaamisella voi usein olla erilaisia vaikutuksia oppilaisiin heidän voimavaroistaan ja sosiaalisesta tuestaan riippuen. Tärkeää olisikin huomioida ne oppilaat, joilla sosiaalinen tukiverkosto puuttuu. Ederin (1988) tutkimuksien mukaan lapsilta, joilta puuttuu samanikäiset toverit, myös terveydelliset riskit ovat suuremmat. Tutkimustulostemme perusteella voisi päätellä, että nimenomaan kiusatuilla pojilla olisi suurempi riski oireiluun kuin muilla vertailuryhmillä, koska heille uusien ystävien saaminen oli vaikeampaa.

Oppilaan arvioimalla perheen taloudellisella tilanteella näyttäisi myös olevan yhteyttä jonkin verran siihen, kiusataanko oppilasta tai kiusaako hän itse. Perheen taloudellisella tilanteella ei ole yhteyttä poikien kiusatuksi joutumiseen. Viikottain kiusaavia tyttöjä ja poikia on eniten perheistä, joiden taloudellinen tilanne ei ole kovin hyvä. Erityisesti tytöillä perheen taloudellisen tilanteen erityisen hyväksi kokeminen näyttäisi hieman suojaavan oppilasta kiusaajana toimimiselta. Omat tuloksemme poikkesivat hieman Olweuksen aikaisemmista tutkimuksista, joiden perusteella hän on todennut, että perheen taloudellisilla tekijöillä ei voida selittää kiusaajana tai kiusattuna olemista (1992).

Kiusaajalla koulumenestys on selkeä taustatekijä kiusaamiselle. Tämä tulos tukee aikaisempia tutkimuksia (esim. Olweus 1993). Koulumenestyksellä on yhteyttä kiusaamiseen siten, että huonommin koulussa menestyvät oppilaat kiusaavat enemmän. Rolandin (1984) tutkimuksen mukaan koulumenestyksellä olisi yhteyttä kiusatuksi joutumiseen siten, että kiusatut menestyvät koulussa keskimääräistä huonommin. Kuitenkin tutkimuksemme mukaan oikein hyvin menestyviä poikia kiusataan vähän enemmän kuin muita. Koulussa huonosti menestyvät pojat kiusaavat hyvin menestyviä poikia. Syynä saattaa olla se, että he ovat turhautuneita ja pyrkivät pätemään joillakin elämänalueilla, esimerkiksi kiusaamalla muita oppilaita. Toisaalta koulussa hyvin menestyviä poikia saatetaan myös kadehtia ja heitä kiusataan sen vuoksi. Ryhmän vahvistaessa kiusaajan käyttäytymistä, hän kokee saavansa yleistä hyväksyntää.

Kiusaajaksi ajautuminen voi alkaa jo lapsuudessa, jolloin on opittu sellaisia käyttäytymisen malleja, joihin liittyy aggressiivista käyttäytymistä toisia kohtaan. Kiusaajana toimivalla on usein vaikeuksia asettua kiusatun asemaan, eikä hän ehkä välitä siitä, miltä toisesta tuntuu. Toisten oppilaiden kiusaaminen saattaa johtua myös halusta rikkoa sosiaalisia käyttäytymisnormeja tai vallan halusta.

Mitä tylsemmäksi oppilas kokee koulunkäynnin, sitä useammin hän kiusaa muita. Pojilla koulun tylsäksi kokeminen näyttää lisäävän kiusaajana toimimista enemmän kuin tytöillä. Kiusattujen oppilaiden koulunkäynnin tylsäksi kokemisella ei ole havaittavaa yhteyttä kiusaamiseen. Myöskään kiusatuksi joutuminen ei näyttäisi lisäävän koulun tylsäksi kokemista.

Vikat ym. (1998, 31) on todennut joillakin perhettä kuvaavilla muuttujilla selvän yhteyden kiusaamiseen. Kiusaajilla ja kiusatuilla on todennäköisemmin ongelmia ja epäjätkuvuutta perhetaustassa (esim. vanhempien työttömyys, huonot suhteet vanhempien kanssa tai vanhemmat eivät asu yhdessä) kuin muilla oppilailta silloin, kun oireilua esiintyy eri ryhmillä yhtä paljon. Drumsonin ja Hewson-Bowerin (1997) tutkimuksessa on tullut esille myös, että enemmän koulutettujen vanhempien lapset sairastelivat vähemmän stressitilanteissa. Sisarusten lukumäärässä ja muissa olosuhteissa ei ollut suuria eroja vertailuryhmään.

Mielestämme koulukiusaajan ja kiusatun tyypittelyyn tulee suhtautua harkiten, sillä ne voivat luoda liian yksiselitteisen kuvan kiusaamisesta. On vaikeaa sanoa, onko erilaiset tyypit kiusaamisen syy vai seuraus. Vaikka usein kiusaamisessa onkin kyse ryhmädynamiikasta ja kouluyhteisön normeista, ei tulisi unohtaa, että myös yksittäinen oppilas voi olla kiusaajana.

ITSETUNTO

Itsetuntonsa huonommaksi kokeminen on yhteydessä viikottaiseen kiusatuksi joutumiseen. Ei lainkaan kiusatut/kiusaajat saivat jonkin verran parempia pistemääriä itsetuntoindeksistä. Huonommaksi itsetuntonsa kokivat ne oppilaat, jotka ovat samanaikaisesti sekä kiusaajia että kiusattuja. Asiaa voidaan tarkastella eri näkökulmista, sillä kiusatuilla kyse voi olla siitä, että itsetunnon huononeminen aiheutuu kiusaamisesta. Yllättävää on se, että kiusaavat oppilaat saivat alhaisemmat pistemäärät itsetuntoindeksistä kuin ei lainkaan kiusaavat. Esimerkiksi Olweuksen (1992) tutkimusten mukaan kiusaajilla on myönteinen minäkuva. Nuoret, joilla on negatiivinen kuva itsestään joutuvat helpommin kiusatuksi (Olweus 1992, Salmivalli 1998c, Roland 1984). Toisaalta itsetuntoindeksistä saadut pistemäärät ovat melko korkeita ja ne kertovat enemmänkin ryhmien välisistä eroista. Käyttämämme itsetuntoindeksi ei kata kaikkia osa-alueita (esim. kokemusta ulkonäöstä, ruumiinkuvasta ja identiteetistä).

MITÄ SEURAUKSIA KIUSAAMISELLA ON?

Kiusatut oppilaat kokevat terveytensä huonommaksi yleisemmin kuin kiusaajat. Itsensä erityisen terveeksi kokeminen vähenee 9. lk:lle tultaessa kaikissa kiusattujen ryhmässä. Pojat tuntevat itsensä terveemmiksi kaikilla kiusaamisen tasoilla verrattuna tyttöihin iästä riippumatta. Yllättävää oli se, että kiusaavista oppilaista viidennen luokan tytöt kokivat itsensä erityisen terveeksi (75 %), tosin oppilaita oli ainoastaan kaksitoista. Kiusaajien määrät olivat vähäisemmät kuin kiusattujen oppilaiden, ja sillä voi olla vaikutusta tilastollisen merkitsevyyden löytämiseen muiden ryhmien osalta.

Viides-, seitsemäs- ja yhdeksäsluokkalaiset viikottain kiusatut oppilaat oireilevat yleisemmin kuin ei lainkaan kiusatut oppilaat. Viidennellä luokalla kiusaamisella on yhteys kaikkiin oireisiin sekä tytöillä että pojilla. Seitsemännellä luokalla kiusatut tytöt oireilevat enemmän kuin pojat. Yhdeksännellä luokalla tyttöjen kiusaamisen ja oireilun välinen yhteys on heikompi kuin muilla luokilla. Pojilla erot säilyvät lähes samanlaisina luokkatasosta riippumatta. Kiusaavilla pojilla oireilun välinen yhteys on voimakkaampi kuin tytöillä. Viidennen ja yhdeksännen luokan kiusaavilla pojilla oireilun välinen yhteys on voimakkainta. Seitsemännen luokan tytöillä ja pojilla oireilu on suunnilleen sa-

manlaista.

5. Ik:n kiusatuiksi joutuminen on yhteydessä useisiin mieliala- ja kipuoireisiin sekä uni- ja syömisongelmiin. Pojilla yhteys on samanlainen luokkatasosta riippumatta, tytöillä kipuoireiden yhteys ei 7. ja 9.:llä luokalla ole yhtä selkeästi yhteydessä kiusatuksi joutumiseen, syynä voi olla esimerkiksi kuukautiskipujen vaikutus. Samanaikaisesti sekä usein kiusatut että kiusaavat oppilaat oireilevat muita oppilaita useammin. Yleisimpiä ovat mielialaoireet ja vähiten on uni- ja syömisongelmia. Mielenkiintoista on se, että tällä ryhmällä kipuoireita esiintyy enemmän kuin vastaavasti kiusatuilla oppilailla kipuoireita on vähiten.

Mielestämme kiusaamisen vaikutuksia oppilaaseen voidaan kuvata stressireaktiomallin avulla. Malli sopii paremmin kiusattujen oppilaiden oireilun ymmärtämiseen, koska he poikkeavat kiusaavista oppilaista esimerkiksi taustatekijöiltään. Stressireaktion alkuvaiheessa, kun kiusaaminen ei ole jatkunut pitkään tai se ei ole oppilaan kestäkyvyn ylittävää, oppilas ei yleensä oireile normaalia enempää ja hän pitää koulunkäynnistä. Hälytysvaiheessa oppilas kokee kiusaamisen stressaavana, ja se alkaa vaikuttaa myös oppilaan mielialaan aiheuttamalla huolestuneisuutta, tyytymättömyyttä ja lievää väsymystä. Oppilaasta koulunkäynti alkaa tuntua rutiininomaiselta.

Vastustusvaiheessa oppilas pyrkii kieltämään kiusaamisen aiheuttamat ongelmat ja oireilu on runsaampaa. Tyypillisiä ovat erilaiset lievät mielialaoireet. Tässä vaiheessa kiusaaminen on oppilaalle jo ongelma, ja kiusaamiseen tulisi puuttua tehokkaasti, ettei oppilas ajaudu ylipääsemättömään tilanteeseen. Ulkopuolinen tuki saattaa pysäyttää oppilaan stressireaktion etenemisen.

Negatiivisessa suojautumisvaiheessa oppilaan itsetunto on melko heikko ja turvattomuuden tunne on yleistä. Oppilas kokee voimistuvien mielialaoireiden lisäksi useita muita psykosomaattisia oireita. Tähän vaiheeseen liittyy läheisesti hankaluudet ystävyyssuhteissa ja huono koulumotivaatio. Oppilas tiedostaa pahan olonsa. Oireilu on yleistä, mutta oppilaalla ei ole vielä monioireisuutta. Useimmat oppilaat pystyvät selviytymään ongelmista itsenäisesti, mutta selviytyminen vaatii paljon voimavaroja.

Luopumisvaiheessa oppilaan itsetunto katoaa ja hänellä on monioireisuutta ja ihmisuhteet ovat vaikeutuneet tai kadonneet kokonaan. Oppilaalla ei ole enää resursseja vaikuttaa tilanteeseen. Säännöllisesti viikottain tapahtuva kiusaaminen on oppilaalle traumaattinen kokemus, ja tutkimusten (esim. Williams ym. 1996) mukaan sillä on paljon yhteyksiä oppilaan koettuun terveyteen. On mahdollista, että monioireiset oppilaat ovat stressireaktion luopumisvaiheessa.

Pojat kokevat itsensä yleisesti terveemmiksi kuin tytöt. Kuitenkin pojilla oireilulla on paljon yhteyttä kiusaamisen kanssa. Miksi pojat reagoivat kiusaamiseen oireilemalla enemmän kuin tytöt? Syinä voisivat olla esimerkiksi, että tyttöjen saattaa olla helpompi puhua kiusaamisesta läheisilleen tai poikia kiusataan rajummin kuin tyttöjä.

Tutkimuksemme mukaan suurimmalla osalla kiusaamisessa mukana olevista oppilaista oli eniten juuri mielialaoireita. Monioireisuutta esiintyi viikottain kiusatuilla mielialaoireista 25-45 prosentilla, kipuoireita 15-30 prosentilla ja uni- ja syömisongelmia 5-15 prosentilla. Usein kiusaaja ja kiusattu ryhmässä yhteys on voimakkaampi. Kaikki oireilu ei kuitenkaan johdu kiusaamisesta, vaan taustalla voi olla myös muita tekijöitä ja ongelmia.

Turvallisuuden tunteen kokeminen vähenee kiusaamisen yleistyessä. Viikottain kiusatut tytöt ja pojat kokevat huomattavasti vähemmän turvallisuuden tunnetta. Sitä vastoin viikottain kiusaavista oppilaista noin 80 prosenttia kokee olonsa yleensä turvalliseksi koulussa. Viikottain kiusaavat tytöt kokevat turvallisuuden tunnetta vähemmän aina kuin viikottain kiusaavat pojat. Miksi näin on, sitä voisi tarkastella jatkotutkimuksissa enemmänkin.

12.2 Haasteita terveyden edistämiseen

KOULU

Kiusaamisilmiö vaikuttaa koko kouluyhteisöön ja siitä kärsivät myös opettajat. Yhä useampi opettaja väsy työssään ja epäilee, ettei jaksa jatkaa eläkeikään saakka (Parkatti ym.1995). Oppilaiden väliset ristiriidat vaikuttavat myös opettajan jaksamiseen, ja usein yläasteella myös opettajat joutuvat kiusaamisen kohteeksi. Sen vuoksi olisikin tärkeää luoda koululle ilmapiiri, jossa kiusaamista ei sallita. Kiusaamiseen kannattaa puuttua mahdollisimman varhain, sillä silloin mahdollisuudet kiusaamisen lopettamiseksi ovat suuremmat. (Olweus 1992, 31.) Koulun rooli on tukea vanhempien kasvatusta ja toimia yhteistyössä perheiden kanssa ja laatia ryhmään ”pelisäännöt”, jotka eivät salli kiusaamisen ilmenemistä koulussa. Vuorovaikutustaitojen harjoittelun avulla kiusaamista voidaan ennaltaehkäistä.

On mahdollista, että kouluympäristö voi olla osaltaan vaikuttamassa koulukiusaamiseen. Koulu on rakennuksiltaan useimmiten tyly ja virikkeetön. Oppilailla ei ole ollut paljon mahdollisuuksia vaikuttaa koulussa viihtymiseen. Toisaalta koulu on jäänyt jälkeen yleisestä yhteiskunnallisesta kehityksestä, sillä koululaisen elämään nykyään sisältyy koulun lisäksi muitakin oppimisympäristöjä, joita koulu ei huomioi riittävästi (vrt. Aittola ym. 1994). Usein oppilailla ei ole mitään mielekästä tekemistä välitunneilla (etenkin yläasteella) ja nuoret saattavat haluta kapinoida auktoriteetteja vastaan. Nuorten yksilöllisiä erityispiirteitä, persoonallisuutta ja vahvuuksia ei ehkä huomioida riittävästi.

Kouluyhteisössä toimivien tulisi sitoutua luomaan yhdessä terve ja turvallinen koulu. Oppilashuoltoryhmän yhdessä terveystieteiden koordinaattorin kanssa pitäisi arvioida koulun vahvuuksia ja heikkouksia kouluilmapiirin parantamiseksi. Arvioinnin pohjalta voidaan muotoilla koulun terveystieteiden opetusta yhdessä saavuttaaksemme terveyttä edistävä kouluympäristö.

Kiusaamiskierrettä on vaikea katkaista yksin, joten oppilaan vaikeaan elämäntilanteeseen on koulun ja lähipiirin puututtava. Kiusaamisen uhri kokee usein olevansa pitkään vaikeassa tilanteessa. Myös vanhemmat ja opettajat voivat olla huolestuneita lasten turvallisu-

desta. Oppilaan omat mahdollisuuden paeta tilanteesta ovat melko pienet, ellei erityisesti pyritä muutosten aikaansaamiseen. Suurin riskiryhmä ovat ne oppilaat, jotka joutuvat kiusatuiksi jo ala-asteella, ja kiusaaminen jatkuu koko kouluajan. Tosin heilläkin on yksilöllisiä selviytymiskeinoja ja erityispiirteitä, jotka vaikuttavat oppilaan selviytymiseen.

Kouluterveydenhuollolla on merkittävä rooli koulukiusaamisen ennaltaehkäisyssä, sillä koulukiusaamisen on selvästi osoitettu olevan yhteydessä mielenterveyteen. Usein kiusaamisongelmat ilmentävät lapsen psyykkistä häiriötä, ja oireillaan lapsi viestittää pahaa oloaan aikuisille. Tällöin terveyskasvatuksen näkökulmasta korostuu arkiterapeuttisen tehtävän tärkeys. Olweus (1992) on todennut, että kiusaavalla oppilaalla on lisääntynyt todennäköisyys ajautua myöhemmässä elämässään rikollisuuden pariin. Sen vuoksi olisi erittäin tärkeää pyrkiä katkaisemaan kiusaamiskierre jo kouluaikana.

Ennaltaehkäisevässä mielessä tärkeää olisi löytää ne oppilaat, jotka kiusaamisen vuoksi oireilevat jonkin verran. Esimerkiksi heillä saattaa olla mielialaoireita. Tällöin voidaan vielä oppilasta tukemalla ja ympäristöön vaikuttamalla ehkäistä stressireaktion eteneminen ylipääsemättömäksi ongelmaksi. Esimerkiksi kouluterveydenhoitaja voisi kartoittaa oireisuutta ja selvittää taustatekijöitä, onko kyseessä esimerkiksi koulukiusaaminen.

Työtä tehdessä olimme ilahtuneita niistä tutkimustuloksista, joissa todettiin, että kiusaamiskierre ei välttämättä jatku aikuisuuteen. Lisäksi tutkimuksessa (Tikkanen 1997, 26) on todettu, että koulukiusaamista on mahdollista vähentää varsin nopeasti. Tärkeää on luoda koululle ilmapiiri, jossa kiusaamista ei hyväksytä ja siihen halutaan puuttua ajoissa. Kiusaamisongelman poistamisessa on ehdottoman tärkeää myöntää kiusaamisen esiintyminen, pahinta on jos ongelman olemassaolo kielletään. Ongelman vähättelystä ja kieltämisestä tulisi päästä eroon.

PERHE

Terveyskasvatuksen avulla voidaan pyrkiä vaikuttamaan yhteiskunnallisiin arvoihin ja normeihin, ja sitä kautta myös koulukiusaamiseen. Yhteiskuntamme säätelee hyvin pitkälle sen mikä on hyväksyttyä ja mikä ei, esimerkiksi sosiaalisesti hyväksyttävät arvot ja normit lapset oppivat pääasiassa vanhemmiltaan. Vanhempia tulisi tukea lasten kasva-

tuksessa tarjoamalla enemmän mahdollisuuksia saada käytännöllisiä neuvoja ongelmatilanteiden käsittelyyn. Vanhempien tulisi saada opastusta esimerkiksi vanhempainkouksissa tilanteista, joissa oppilas alkaa "oireilla" normaalia enemmän ja kyseessä saattaisi olla kiusaaminen. Esimerkiksi niissä ikäryhmissä, joissa kiusaaminen on yleisintä, voitaisiin vanhemmille antaa opaslehtisiä, joissa olisi ohjeita ja neuvoja kiusaamisen ehkäisemiseen. Erityisesti kiusatuille oppilaille perheen tuki on tärkeä.

Kiusaaviin oppilaisiin kohdistuvalta terveyskasvatukselta vaaditaan erilaista otetta. Kiusaavan oppilaan kotona käytetään usein huutamista, rankaisua ja aggressiivisia kasvatuskeinoja. Suhteet vanhempiin saattavat olla huonot, joten tilannetta tuskin parantaa vanhempien käyttämät ”kurinpalautuskeinot”. Kiusaava oppilas tulisikin saada mukaan erilaisiin sosiaalisten taitojen harjoittelutilanteisiin. Toisaalta myös kiusaavien oppilaiden perhetaustojakin kannattaisi selvittää, mikäli heillä on ongelmia perheen keskinäisissä suhteissa. Vanhempia tulisi auttaa ilmaisemaan tunteitaan positiivisemmin ja rakentavammin. Ongelmia saattaa aiheuttaa kuitenkin haluttomuus yhteistyöhön ja pelko leimautumisesta.

Vanhempien kasvatusvastuu korostuu kiusaajaksi kehittyemisessä, sillä heidän olisi tärkeää opettaa lapsilleen vastuuntuntoa, empatiaa ja toisten huomioonottamista. Esimerkiksi väkivaltaisten televisio-ohjelmien, elokuvien ja tietokonepelien käyttöä tulee valvoa. Vanhempien on tärkeää olla perillä nuorten elämästä ja ystäväpiiristä. Antamalla perheille enemmän yhteistä aikaa ja korostamalla vanhempien kasvatusvastuuta, pystymme ehkä myös vaikuttamaan yhteiskuntaan laajemmin. Poukkoileva perhepolitiikka ja vanhemmuuteen liittyvät uupuminen sekä rajojen asettamisen vaikeus ovat osaltaan lisäämässä perheen, ja sitä kautta myös lasten ongelmia.

Oheisessa kolumnissa (”Toinen mies” 1998) ilmenee, millaisen kuvan elokuvat välittävät nuorisostamme. Olisiko asialle tehtävä jotain ja onko elokuvien välittämä kuva oikea? Jos on, lienee turha pohtia sitä, miksi lehtien palstoilla esiintyneet kiusaamisotsikot ovat kertomuksia raaosta väkivaltaisuuksista ja itsemurhista. Voimme vain todeta että, ihmiset ovat muuttuneet yhä kovemmiksi ja raaemmiksi ja turtuneet vähäisemmille kärsimyksille. Vai onko tämä sensaatiohakuisuus medioiden luoma illuusio?

Oheisessa kolumnissa tulee esille, miten nuorisokulttuurin muutokset ilmenevät nuoriselokuvissa aina 30-luvulta tähän vuosikymmeneen.

”Toinen mies” 1998

TOINEN MIES

Kurittomat sukupolvet

NUORISOSTA ON AINA ollut pelkkää harmia. Jokaisella sukupolvella on ollut oma nuorisonsa, ja harmit ovat aina olleet kasvattajien näköisiä.

Jokaisella sukupolvella on ollut myös oma nuorisoelovakansa, jonka perusteella voi helposti muodostaa kuvan kunkin sukupolven kipupisteistä. Nämä elokuvat auttavat myös ymmärtämään, että jokaisen sukupolven on ratkaistava sama ongelma omalla tavallaan:

KURITON SUKUPOLVI

Tässä Mika Waltarin näytelmään perustuvassa elokuvassa 1930-luvun nuoriso alkaa hyppiä vanhempiensa silmille. Professori-isä ottaa lopulta ohjaat käsiinsä, asettaa lapsille rajat ja määrää kotiintuloajat.

VIRTASET JA LAHTISET

Leena Härmän menestyskomediassa 1950-luvun lättähatut ja myssymissit panevat perheen perusarvot sekaisin. Hyvän perheen tytär sekstailee pärinäpojan kanssa. Jälleen perheen isä pistää porukat ja perhearvot ojennukseen.

JENGI

Seuraava nuorisokuvaus oli nimeltään Jengi, koska elokuvansensuuri oli kieltänyt elokuvan alkuperäisen nimen ”Ota minut nuorena”. Jengi kertoo, kuinka nuoriso jengiydyttyään ajautuu lavealle tielle, mutta vanhempien avulla hyvien perheiden lapset saadaan pelastettua.

KÄPY SELÄN ALLA

1960-luvun nuorisokuvaus kertoo neljästä nuoresta, jotka lähtevät telttaretkelle ilman isää ja äitiä. Elokuvassa nuoret saavat selvittää ongelmistaan ihan omin päin. Isä ja äiti eivät ole auttamassa.

TÄÄLTÄ TULLAAN ELÄMÄ

1970-luvun nuorisokuvauksessa vanhempia ei ole enää kotonakaan. Ainoan kontaktin virkaa hoitavat keittiön pöydälle jätetyt viestit siitä, mitä syötävää on jääkaapissa. Lastenkasvatus on siirtynyt viranomaisten tehtäväksi.

SAIRAAN KAUNIS MAAILMA

Viimeisimmässä nuorisokuvauksessa viranomaisetkin ovat menettäneet otteensa nuorisosta. Nuoriso sanoo viimeisen sanan. Kyseinen sana toistuu elokuvassa 600 kertaa.

Seuraavaa nuorisoeelokuvaa odotellessa voi vain edellisten pohjalta arvailla tulevan toimintaelokuvan tapahtumia: Kahdeksanvuotias tytär hakkaa äitinsä sairaalakuuntoon, kun tämä unohtaa viedä tytön ratsastustunnille. Tytär pakenee vuotta vanhemman pojan kanssa, joka on polttanut kotinsa, koska hänestä ei välitetty sen vertaa, että olisi saanut kännykän.

OLWEUKSEN INTERVENTIO-OHJELMAN YDINKOHTIA

Olweuksen interventio-ohjelma perustuu koulun arkipäivän realiteetteihin. Ohjelman tavoitteena on kiusaamisen vähentäminen ja vaikuttaminen toverisuhteiden laatuun. Pyrkimyksenä on luoda sellaiset olot, joissa sekä kiusatun että kiusaajan on mahdollista tulla toimeen ja käyttäytyä paremmin koulussa sekä sen ulkopuolella. (Autiosaari 1993.)

Olweuksen ohjelmassa on kolme avainperiaatetta. Kouluun pyritään luomaan ympäristö, jossa aikuiset paneutuvat lasten asioihin. Ei-hyväksyttävälle käyttäytymiselle muodostetaan myös rajat. Kolmantena periaatteena on, että sääntöjen ja rajojen rikkomistapauksissa käytetään johdonmukaisia rangaistuksia, mutta rajat eivät saa olla vihamielisiä. Koulussa aikuisilla on selvä auktoriteetti-rooli: voimasuhteet ovat selvät ja tiedetään kenenellä on vastuu negatiiviseen käyttäytymiseen puuttumisessa. Keskustelut vanhempien ja kiusaamiseen sekaantuneiden lasten kanssa ovat tärkeitä. Muita työmuotoja ovat vanhempainkokoukset, luokkaneuvostot ja kyselytutkimukset kiusaamisesta. (Autiosaari 1993.)

Interventio-ohjelman alatavoitteina ovat kiusaamisongelman havaitseminen koulussa, opettajien ja vanhempien aktivointi ongelmien käsittelyyn, selvien toimintamallien ja sääntöjen kehittäminen kiusaamista vastaan ja kiusattujen oppilaiden suojaaminen ja tukeminen. Kaiken toiminnan edellytyksenä on kiusaamisen havaitseminen ja siihen puuttuminen. Onnistuakseen interventio-ohjelma edellyttää jatkuvuutta ja sitoutumista. (Autiosaari 1993, Penttilä 1993b, 104-107.)

12.3 Mahdollisia jatkotutkimusaiheita

Suomessa koulukiusaamista (vrt. Salmivalli) ja aggressiivisuutta (vrt. Pulkkinen) on tutkittu muutamilla pitkittäistutkimuksilla, joilla on saatu arvokasta tietoa esimerkiksi kiusaamisrooleista ja aggressiivisen käyttäytymisen pysyvyydestä. Me emme ole löytäneet yhtään observointiin perustuvaa tutkimusta, joka olisi tehty nimenomaan koulukiusaamista koskien. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteen laitoksella tutkija Kaarlo Laine on tehnyt observointitutkimusta yhden oululaisen yläasteen oppilaista. Keskustelussamme hän mainitsi ettei tarkkaillessaan havainnut juuri lainkaan kiusaamista oppilaiden keskuudessa.

Observointitutkimuksen avulla voisi olla mahdollista saada arvokasta tietoa koulukiusaamisen luonteesta.

Koulukiusaamiseen liittyy useita erilaisia määritelmiä. Usein kiusaamismääritelmistä unohdetaan kiusaamisen aiheuttamat subjektiiviset kokemukset. Merenheimon (1990) mukaan tytöt kiusaavat epäsuorasti (psykykkistä kiusaamista) useammin kuin pojat. Kiusaaminen voi saada alkunsa pienistä asioista, ja kiusatuksi joutuminen voi olla myös koululaisen elämässä monen tekijän summa. Kiusaamiselle ei ole olemassa vain yhtä syytä. Kiusaamista olisikin mielenkiintoista tutkia laadullisin menetelmin, esimerkiksi tarkkailemalla oppilaita ja haastatteluilla. Useissa kouluissa erityisesti epäsuoran (esim. eristäminen) koulukiusaamisen osuus saattaa olla huomattavasti suurempi kuin suoran kiusaamisen. Eristämisellä voi kuitenkin olla yhtä vakavia ellei vakavampiakin vaikutuksia oppilaan hyvinvoinnille ja sosiaaliselle kanssakäymiselle. Eristämisen osuutta tulisikin tutkia syvällisemmin ja oppilaiden subjektiivisia kokemuksia koulukiusaamisesta ei pitäisi unohtaa.

Herkullinen tilaisuus olisikin analysoida koulukiusaamisilmiön luonnetta ja käytyä julkista keskustelua esimerkiksi vuoden aikana käydystä aikakausi- ja sanomalehtikirjoittelusta. Voisi myös pohtia tarkemmin sitä, miksi ilmiö on noussut julkisuuteen juuri nyt, vaikka sitä on esiintynyt kautta aikojen. Luultavasti käyty keskustelu on saattanut vaikuttaa koulukiusaamiseen preventiivisesti, ainakin joissakin kouluissa asiaa on paneuduttu hyvin.

Olisi ollut mielenkiintoista tutkia myös, onko viikottain kiusatuille tai kiusaajille kasaantunut monioireisuutta siten, että oppilaalla on samanaikaisesti mieliala-, kipuoireita sekä uni- ja syömisongelmia. Millaisia olisivat näiden oppilaiden taustatekijät? Tarkemman tutkimuksen avulla olisi myös helpompi kohdentaa terveyden edistämistoimenpiteitä. Tämän hetkisen tietomme pohjalta olisi tärkeää löytää ne oppilaat, jotka kärsivät monioireisuudesta ja joiden oma vaikuttamismahdollisuutensa kiusaamiseen ja omaan selviytymiseen ovat joko kaventuneet tai kokonaan kadonneet. Kannattaisi myös selvittää niiden kiusattujen tai kiusaavien oppilaiden poissaoloja koulusta, jotka ovat oireettomia, mutta käyttävät erilaisia oireita tekosyynä, ettei kouluun tarvitse mennä. Tällä kyselyllä sellaisten oppilaiden määrien kartoittaminen ei onnistu.

Keskusteltuamme joidenkin koulukiusattujen kanssa, he korostivat sitä, että ns. parempien perheiden lapset olivat usein kiusaajina johtajia ja häijympiä kuin muut kiusaajat. Olisi mielenkiintoista tutkia, että onko kiusaamistavoissa todellista eroa perheolojen perusteella. Aiemmat tutkimukset (esim. Olweus) eivät kuitenkaan vahvista tätä väitettä.

Jatkotarkasteluissa olisi myös mielenkiintoista tutkia, onko tyttöjen osalta väkivaltainen käyttäytyminen lisääntynyt. Olisi mielenkiintoista selvittää, joutuvatko pojat kiusatuksi (esim. ”mamis”, ”homottelu”) helpommin, jos he poikkeavat poikien ryhmänormistosta. Toisaalta persoonallisuus on melko pysyvä ominaisuus, roolit taas vaihtuvat eri tilanteissa. Aikainen maturaatio on yhteydessä riskikäyttäytymiseen. Onko sillä yhteyttä myös kiusaamiseen? (Koski 1999.)

Mielenkiintoinen tutkimuskysymys tulevaisuudessa saattaa olla se, käyttävätkö kiusatut ja kiusaajat muita enemmän internetiä ja ovatko he muita oppilaita alttiimpia ns. nettiriippuvuuteen. Nettiriippuvuus liittyy usein sellaisten ihmisten elämään, joilla on ongelmia ihmissuhteissa. Erityisesti palvelut, joihin liittyy näennäisiä tai todellisia kontakteja muiden ihmisten kanssa, aiheuttavat riippuvuutta. (Riippuvuus huolettaa internetin käyttäjiä 1999.)

Miten koulunkäytännöt (esimerkiksi joissakin kouluissa kiusaamiseen puututaan herkemmin) ovat yhteydessä kiusaamiseen? Entä millainen yhteys on koulujen eri toimintatavoilla (sosiaaliset normit, arvot, asenteet) koulukiusaamisen esiintymiseen ja vakavuuteen? Toisaalta myös opettaja voi kiusata (epäoikeudenmukainen kohtelu) tai olla itse kiusattu. Tästä ei ole julkisuudessa paljon puhuttu, mutta aihe saattaa olla ajankohtainen.

LÄHTEET

- Aarø, L.1991. Skolen: Ressurs eller risikofaktor. Teoksessa Klepp, K-I., Aarø, L (red.). Ungdom, livstil og helsefremmende arbeid. PDC Printing Data Center as, 1991. Oslo. 205-206.
- Aittola, T., Erämies, T., Laine, K.1994. Nuoret, koulu ja uudet oppimisympäristöt. Kasvatus 25. 5: 472-482.
- Alkula, T., Pöntinen, S., Ylöstalo, P. 1995. Sosiaalityöskimien kvantitatiiviset menetelmät. Juva. WSOY.
- Arajärvi, T. 1989. Tasapainoinen lapsuus. Porvoo. WSOY.
- Autiosaari, R. 1993. ” Professori Dan Olweus kumoaa myyttejä koulukiusaamisesta”. Psykologiauutiset 7: 7.
- Boulton, M. J., Underwood, K. 1992. Bully/Victim Problems Among Middle School Children. British Journal of Educational Psychology. 62: 73-87.
- Brunell, V., Kannas, L., Levälähti, E., Tynjälä, J., Välimaa, R. 1996. Liskvalitet i skolan. Folkhälsan. Terveystieteen laitoksen julkaisuja 5/1996. Jyväskylän yliopisto.
- Drumson, P. D., Hewson-Bower, B. 1997. Increased psychosocial stress and decreased mucosal immunity in children with recurrent upper respiratory tract infections. Journal of Psychosomatic Research. Vol. 43. No. 3: 271- 277.
- Eder, A. 1988. Gesundheitsverhalten. Teil 3: Einsamkeit als Risikofaktor. Bundeskanzleramt, 1/88, Wien.
- Elliott, M. 1989. Bullying – Harmless Fun or Murder. Teoksessa Munthe, E., Roland, E. (Toim.) Bullying. An International Perspective. London: David Fulton Publishers, foreword. 107.

Genta, M.L., Menesini, E., Fonta, A. 1996. Bullies and Victims in schools in central and southern Italy. *European Journal of Psychology of Education*. 97-110.

Gilmartin, B. G. 1987. Peer Group Antecedents of Severe Love-shyness in Males. *Journal of Personality*. 55: 467-489.

Grufman, M., Berg-Kelly, K. 1997. Physical fighting and associated health behaviours among Swedish adolescents. *Acta Pædiatr* 86. Scandinavian University Press .77-81.

Hallmann, M., Kannas, L., Tynjälä, J. 1992. Tupakka, tuoppi ja elämisen terveystyyli. Tutkimus 11-16-vuotiaiden tupakoinnista ja alkoholin käytöstä. Sosiaali- ja terveyshallitus. Raportteja 61. VAPK. Helsinki. 1-2.

Huttunen, A., Salmivalli, C. 1996. Ystävyysuhteet ja kiusaaminen koululuokassa. *Psykologia* 31: 433-439.

Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Rantanen, P., Rimpelä, A. 1998. Koulukiusaaminen, masentuneisuus ja itsetuhoajatukset. *Suomen lääkirilehti*. 24/98 vsk 53: 2543-2549.

Kannas, L., Välimaa, R., Liinamo, A., Tynjälä, J. 1995. Oppilaiden kokemuksia kouluviihtyvyydestä ja kuormittuneisuudesta sekä koulukiusaamisesta Euroopassa ja Kanadassa. Kannas, L. (toim.) *Teoksessa Koululaisen kokema terveys, hyvinvointi ja kouluviihtyvyys. WHO:n koululaistutkimus. Opetushallitus*. 138-147.

Karvonen, A-E. 1998. Kätketty kiusaaminen. Yliopisto. *Acta Universitatis Helsingiensis*. 9/98. 34-36.

Keltinkangas-Järvinen, L. 1985. *Aggressiivinen lapsi*. Keuruu. Otava.

Keltinkangas-Järvinen, L. 1994. *Hyvä itsetunto*. WSOY. Juva.

Koivisto, H., Tamminen, E. 1996. "Lahjakkuusko ärsyttää". Pro gradu. Erityispedagogiikan laitos. Jyväskylän yliopisto.

Koski, N. 1999. ”Biologisen maturaation yhteydet nuorten seurusteluun, seurustelukokemuksiin ja riskikäyttäytymiseen.”. Julkaisematon opinnäytetyö. Terveystieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto.

Laine, K. 1995. ”Pakollinen aivojenkasvattamispaikka” - nuorten metaforia ja koulukokemuksia. Nuorisotutkimus 13:3: 21-31.

Liimatainen-Lamberg, A-E. 1996. Teoksessa Liimatainen-Lamberg (toim.). Syrjäytymisriskien ehkäisy, syrjäytyneiden koulutuspalvelut ja ohjaustoiminta. Arvointi 7/96. Opetushallitus. Yliopistopaino. Helsinki.1996. 12-13.

Liinamo, A. 1997. Kouluterveys 1997 -tutkimuksen ennakkotietoja Tampereelta. Oppilaiden arvioita koulujen työoloista. Kouluterveys 2002 -tiedotuslehti N:o 3. Stakes. 9.

Maccoby, E. E. 1986. Social Groupings in Childhood: Their Relationship to Prosocial and Antisocial Behavior in Boys and Girls. Teoksessa Olweus, D., Block, J., Radke-Yarrow, M. Development of Antisocial and Prosocial Behavior. Research, Theories and Issues. Academic Press, Inc. Orlando, Florida. 270-281.

Matsui, T., Tsuzuki, Y., Kakuyama, T., Onglatco, M-L. 1996. Long-term outcomes of early victimization by peers among Japanese male university students: model of a vicious cycle. Psychological Reports. 79: 711-720.

Merenheimo, J. 1990. Koulukiusaaminen ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä. Oulun yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan tutkimuksia 74/1990.

Metsähonkala, L. 1997. Migraine in Childhood. Turun yliopiston julkaisuja. Medica - Odontologica. Sarja D. Osa 266.

Mustonen, A. 1998a. Media violence and its audience. Studies in Education Psychology and Social Research. 135. Jyväskylän yliopisto.

Mustonen, A. 1998b. Liisa lumemaassa -nuoret ja virtuaalitodellisuus. Promo 4.

Terveyden edistämisen lehti 1: 4-6.

Mynard, H., Joseph, S. 1997. Bully/victim problems and their association with Eysenck's personality dimensions in 8 to 13 year-olds. *British Journal of Educational Psychology* 67: 51-54.

Niemelä, P., Sipola, S., Vornanen, R. 1994. Kuopiolaisten nuorten terveys ja hyvinvointi. Snellman-instituutin B-sarja 35. Kuopio.

Nummenmaa, T., Konttinen, R., Kuusinen, J., Leskinen, E. 1997, Tutkimusaineiston analyysi. Porvoo. WSOY.

Nupponen, R. 1994. Terveyspsykologian perusteet. Stakes. Oppaita 21. Gummerus. Jyväskylä.

Nurmi, J-E. 1995. Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä. Lyytinen, H. Lyytinen, P., Korkeakangas, M. (toim.) Teoksessa Näkökulmia kehityspsykologiaan. Kehitys kontekstissään. Porvoo. WSOY. 270.

Olweus, D. 1978. Aggression in the schools: Bullies and whipping boys. Washington, DC: Hemisphere.

Olweus, D. 1991. Mobbing blant skolebarn- grunnleggende fakta og et framgangsrikt tiltaksprogram. Klepp, K-I, Aarø, L. E. (red.). Teoksessa Ungdom, livstil og helsefremmende arbeid. PDC Printing Data Center as, 1991. Oslo. 67-78.

Olweus, D. 1992. Kiusaaminen koulussa. Suom. Mäkelä, M. teoksesta Bullying among schoolchildren- What we know and what we can do. Keuruu. Otava.

Olweus, D. 1993. Victimization by peers: Antecedent and long-term outcomes. Teoksessa Rubin K.H., Asendorf J.B. (toim.), Social withdrawal, inhibition, and shyness in childhood. Hillsdale, Nj: Erlbaum. 315-341.

Parkatti, T., Kannas, L. 1995. Väliraportti 9.11.1995. Jyväskylän koulut terveyttä edistävänä työympäristönä: Opettajien hyvinvointi ja työviihtyvyys. Koulun terveyden edistämisen työryhmä. Terveystieteen laitos, Jyväskylän yliopisto.

Peltonen, H. 1996. Koulukiusaaminen ja kouluviihtyvyys. Teoksessa Liimatainen-Lamberg, A-E (toim.). Syrjäytymisriskien ehkäisy, syrjäytyneiden koulutuspalvelut ja ohjaustoiminta. Arvointi 96. Opetushallitus. Yliopistopaino. Helsinki.1996. 98: 101-105.

Penttilä, E. 1993a. Koulukiusaamista koskeva selvitysmiehen raportti 4.10.1993. Opetushallitus. Helsinki. Liite 1.

Penttilä, E. 1993b. Turvallinen koulu. Opetus 2000. WSOY. Juva.

Pikas, A. 1990. Irti kouluväkivallasta. Weilin+Göös. Imatra.

Pulkkinen, L. 1982. Gender role differences in aggression. Psykologian laitoksen julkaisuja 1982/248. Jyväskylä.

Pulkkinen, L. 1985. Nuoret ja kotikasvatus. Otava. Keuruu.

Pulkkinen, L. 1997. Kasvaminen aikuiseksi. Sosiaalinen kehitys lapsuudessa ja nuoruudessa. Pulkkinen, L. (toim.) Teoksessa Lapsesta aikuiseksi. WSOY. Juva. 9-10, 25, 29-42.

Puuronen, V. 1995. Modernin nuoruuden erityisyydestä. Nuorisotutkimus 13: 30-34.

Raitasalo, R. 1995. Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 1. Kela. Helsinki.

Randall, P. 1996. A Community Approach to bullying. Trentham Books Limited. Great Britain.

Riippuvuus huolettaa internetin käyttäjiä. Uutislehti 100. 22.1.1999. 9.

Roland, E. 1984. (Strategi mot mobbing.1993.) Kiusanteosta toveruuteen: väkivallan torjuntatapoja. Suomen oloihin soveltaen suomentaneet Manninen, K. ja Zettenberg, M-L. Keuruu. Otava.

Rosenberg, M. 1965. Society and the adolescent self-image. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Räsänen, E. 1996. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta. Teoksessa Räsänen, E., Moilanen, I., Tamminen, T., Almgvist, F. Lasten ja nuorisopsykiatria. Duodecium. Jyväskylä. 304-309.

Salmivalli, C. 1994. Kalvosarja. Koulukiusaaminen.

Salmivalli, C. 1995. Kiusaajat, uhrit - ja ne muut: kouluväkivalta ryhmäilmiönä. Psykologia 30: 364-372.

Salmivalli, C., Karhunen, J., Lagerspetz, K.M.J. 1996a. How Do the Victims Respond to Bullying? *Aggressive Behavior* 22: 99-109.

Salmivalli, C., Lagerspetz, K., Björkqvist, K., Österman, K., Kaukiainen, A. 1996b. Bullying as a Group Process: Participant Roles and Their Relations to Social Status within the Group. *Aggressive Behavior*. 22: 1-15.

Salmivalli, C. 1998a. Not Only Bullies and Victims. Participation in Harassment in School Classes: Some Social and Personality Factors. Turun yliopiston julkaisuja. Humaniora. Sarja B. Osa 225.

Salmivalli, C., Lappalainen, M., Lagerspetz, K.M.J. 1998b. Stability and Change of Behavior in Connection with Bullying in Schools: a Two-Year Follow-up. *Aggressive Behavior* (In Press). 1-13.

Salmivalli, C. 1998c. Intelligent, Attractive, Well-Behaving, Unhappy: The Structure of Adolescents` Self-Concept and Its Relations to Their Social Behavior. *Journal of Research*

on Adolescence. (Submitted). 1-16.

Salmivalli, C. 1998d. Toverien hyljeksintä lannistaa lapsen. Helsingin Sanomat 4.4.1998. Vieraskynä. A 1.

Sharp, S., Thompson, D. 1992. Sources of stress: A contrast between pupil perspectives and teachers perspectives. *School Psychology International*. 13: 229-242.

Sihvola, S. 1997. Terveys, kouluviihtyvyys, huolenpito Espoossa, Turussa ja Keski-Suomessa. Koulutulokas 1997-tutkimus. Perusraportti. MLL. Helsinki.

Siltala, J. 1995. Väkivalta toimintakyvyn takeena. *Nuorisotutkimus* 13:1: 23-28.

Slee, P-T. 1995. Bullying: Health concerns of Australian secondary school students. *International Journal of Adolescence and Youth*. Vol 5: 4: 215-224.

Tikkanen, T. 1997. Kiusaaminen ja normi-ilmapisto: Intervention vaikutus Helsingin peruskouluissa. Lisensiaattityö. Psykologian laitos. Jyväskylän yliopisto.

”Toinen mies”. 1998. Kurittomat sukupolvet. Helsingin sanomat. 14.12.1998. A4.

Vikat, A., Nedis-ryhmä. 1998. Kiusaamisen yleisyys ja riskitekijät. *Kouluterveys 2002 - tiedotuslehti* N:o 6. Stakes. 30-33.

Williams, K., Chambers, M., Logan, S., Robinson, 1996. D. Association of common health symptoms with bullying in primary school children. *British Medical Journal*. 13:17-19.

LIITE 1 TUTKIELMASSA KÄYTETYT WHO-KOULULAISTUTKIMUKSEN (1998) KYSYMYKSET

1. Sukupuoli
- Poika   Tyttö
4. Millä luokalla olet?
5. luokalla   7. luokalla   9. luokalla
12. Oman näkemyksesi mukaan: Mitä mieltä luokanopettajasi tai luokanvalvojasi on koulumenestyksestäsi luokkatovereihisi verrattuna? Hänen mielestään olen:
- Oikein hyvä
 Hyvä
 Keskitasoa
 Alle keskitason
13. Mitä pidät koulunkäynnistä tällä hetkellä?
- Pidän koulunkäynnistä hyvin paljon
 Pidän koulunkäynnistä melko paljon
 En pidä koulunkäynnistä kovin paljon
 En pidä koulunkäynnistä lainkaan
43. Kuinka terveeksi koet itsesi?
- Erittäin terveeksi
 Melko terveeksi
 En kovin terveeksi

46. Kuinka usein sinulla on ollut seuraavia oireita viimeisen 6 kuukauden aikana? (Merkitse yksi vaihtoehto jokaisen oireen osalta.)

	Lähes päivittäin	Useammin kuin kerran viikossa	Noin kerran viikossa	Noin kerran kuukaudessa	Harvemmin tai ei koskaan
Päänsärkyä	☐	☐	☐	☐	☐
Vatsakipu	☐	☐	☐	☐	☐
Niska-hartiasärkyä	☐	☐	☐	☐	☐
Selkäkipu	☐	☐	☐	☐	☐
Masentuneisuutta	☐	☐	☐	☐	☐
Ärtynyttä tai pahantuulisuutta	☐	☐	☐	☐	☐
Hermostuneisuutta	☐	☐	☐	☐	☐
Vaikeuksia päästä uneen	☐	☐	☐	☐	☐
Huimauksen tunnetta	☐	☐	☐	☐	☐
Väsymyksen tunnetta	☐	☐	☐	☐	☐
Ruokahaluttomuutta	☐	☐	☐	☐	☐
Jännittyneisyyttä	☐	☐	☐	☐	☐
Alakuloisuutta	☐	☐	☐	☐	☐
Heräilemistä öisin	☐	☐	☐	☐	☐
Allergisen nuhan oireita	☐	☐	☐	☐	☐
Astmaoireita	☐	☐	☐	☐	☐

58. Onko sinun helppoa vai vaikeaa saada uusia ystäviä?

- Erittäin helppoa
 Helppoa
 Vaikeaa
 Erittäin vaikeaa

65. Merkitse se vaihtoehto, joka pitää yleensä paikkansa sinun kohdallasi.

	Täysin samaa mieltä	Osittain samaa mieltä	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä
Tunnen olevani ainakin yhtä pystyvä ja taitava ihminen kuin muutkin	☐	☐	☐	☐
Minusta tuntuu, että minulla on useita hyviä ominaisuuksia	☐	☐	☐	☐
Tunnen itseni usein epäonnistuneeksi	☐	☐	☐	☐
Pystyn suoriutumaan asioista yhtä hyvin kuin useimmat muutkin ihmiset	☐	☐	☐	☐
Tunnen, että kelpaan	☐	☐	☐	☐
Olen tyytyväinen itseeni	☐	☐	☐	☐
Tunnen itseni toisinaan kerta kaikkiaan hyödyttömäksi	☐	☐	☐	☐
Toisinaan ajattelen, että minusta ei ole mihinkään	☐	☐	☐	☐

- 70.** Seuraavaksi kolme kysymystä koulukiusaamisesta. Kiusaamisella tarkoitetaan tässä sitä, kun toinen oppilas tai ryhmä oppilaita sanoo tai tekee epämiellyttäviä asioita jollekin oppilaalle. Kiusaamista on myös se, kun oppilasta kiusoitellaan toistuvasti tavalla, josta hän ei pidä. Kiusaamista ei ole se, kun kaksi suunnilleen samanvahvuista oppilasta riitelee tai tappelee.

	Ei kertaakaan	Kerran tai kaksi kertaa	2-3 kertaa kuukaudessa	Noin kerran viikossa	Useita kertoja viikossa
Kuinka usein sinua on kiusattu tämän kevätlukukauden aikana?	☐	☐	☐	☐	☐
Kuinka usein olet osallistunut muiden kiusaamiseen tämän kevätlukukauden aikana?	☐	☐	☐	☐	☐
Kuinka usein tämän kevätlukukauden aikana toiset oppilaat eivät ole halunneet olla kanssasi koulussa ja olet joutunut olemaan yksin?	☐	☐	☐	☐	☐

- 73.** Tunnetko olosi turvalliseksi koulussa?

- Aina
- Useimmiten
- Silloin tällöin
- Harvoin
- En koskaan

- 78.** Mitä mieltä olet perheesi taloudellisesta tilanteesta?

- Perheeni tulee erittäin hyvin toimeen taloudellisesti
- Perheeni tulee hyvin toimeen taloudellisesti
- Perheeni varakkuus on keskitasoa
- Perheeni ei tule kovin hyvin toimeen taloudellisesti
- Perheeni ei tule ollenkaan hyvin toimeen taloudellisesti

LIITE 2 MUUTTUJIEN FREKVENSSI- JA PROSENTTIJAKAUMAT

F14 Been bullied (Kiusaamisen kohteena oleminen)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
NOT ONCE	1	2910	59,8	62,0	62,0
ONCE OR TWICE	2	1254	25,8	26,7	88,7
2-3 TIMES A MONTH	3	237	4,9	5,0	93,7
ABOUT ONCE A WEEK	4	176	3,6	3,7	97,5
SEVERAL TIMES A WEEK	5	118	2,4	2,5	100,0
	,	169	3,5	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	1,581	Std dev	,933		
Valid cases	4695	Missing cases	169		

F15 Have bullied (Kiusaajana toimiminen)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
NOT ONCE	1	3041	62,5	64,7	64,7
ONCE OR TWICE	2	1238	25,5	26,4	91,1
2-3 TIMES A MONTH	3	239	4,9	5,1	96,2
ABOUT ONCE A WEEK	4	115	2,4	2,4	98,6
SEVERAL TIMES A WEEK	5	65	1,3	1,4	100,0
	,	166	3,4	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	1,494	Std dev	,815		
Valid cases	4698	Missing cases	166		

KIUSATTU JA/TAI KIUSAAJA

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
EI KUMPIKAAN VÄLIRYHMÄ	,00	2137	43,9	43,9	43,9
USEIN MOLEMPIA	1,00	2609	53,6	53,6	97,6
	2,00	118	2,4	2,4	100,0
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	,585	Std dev	,540		
Valid cases	4864	Missing cases	0		

C1 Sex

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
BOY	1	2397	49,3	49,3	49,3
GIRL	2	2467	50,7	50,7	100,0
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	1,507	Std dev	,500		
Valid cases	4864	Missing cases	0		

C4 Grade

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
PRIM. 6 (5.lk)	1	1691	34,8	34,8	34,8
SEC. 2 (7.lk)	2	1628	33,5	33,5	68,2
SEC. 4 (9.lk)	3	1545	31,8	31,8	100,0
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	1,970	Std dev	,815		
Valid cases	4864	Missing cases	0		

C73 Easy to make friends (Ystävien saaminen)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
VERY EASY	1	689	14,2	14,4	14,4
EASY	2	3242	66,7	67,8	82,2
DIFFICULT	3	797	16,4	16,7	98,9
VERY DIFFICULT	4	55	1,1	1,1	100,0
	,	81	1,7	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	2,046	Std dev	,596		
Valid cases	4783	Missing cases	81		

F27 Family well off (Perheen taloudellinen tilanne)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
VERY WELL OFF	1	881	18,1	18,8	18,8
WELL OFF	2	1656	34,0	35,3	54,1
AVERAGE	3	1840	37,8	39,3	93,4
NOT VERY WELL OFF	4	287	5,9	6,1	99,5
NOT AT ALL WELL OFF	5	22	,5	,5	100,0
	,	178	3,7	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	2,341	Std dev	,867		
Valid cases	4686	Missing cases	178		

C10 Academic achievement (Koulumenestys)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
VERY GOOD	1	409	8,4	8,6	8,6
GOOD	2	2211	45,5	46,2	54,8
AVERAGE	3	1996	41,0	41,7	96,5
BELOW AVERAGE	4	167	3,4	3,5	100,0
	,	81	1,7	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	2,402	Std dev	,694		
Valid cases	4783	Missing cases	81		

F13 School is boring (Koulunkäyntiasenne)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
VERY OFTEN	1	730	15,0	15,2	15,2
OFTEN	2	1060	21,8	22,0	37,2
SOMETIMES	3	2194	45,1	45,6	82,8
RARELY	4	766	15,7	15,9	98,8
NEVER	5	60	1,2	1,2	100,0
	,	54	1,1	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	2,660	Std dev	,960		
Valid cases	4810	Missing cases	54		

C11 Liking school (Koulunkäynnistä pitäminen)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
LIKE A LOT	1	385	7,9	8,0	8,0
LIKE A BIT	2	2408	49,5	50,1	58,1
NOT VERY MUCH	3	1733	35,6	36,0	94,1
NOT AT ALL	4	283	5,8	5,9	100,0
	,	55	1,1	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	2,398	Std dev	,719		
Valid cases	4809	Missing cases	55		

F21 Feel safe at school (Yleinen turvallisuuden tunne koulussa)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ALWAYS	1	1905	39,2	39,9	39,9
OFTEN	2	2367	48,7	49,6	89,4
SOMETIMES	3	362	7,4	7,6	97,0
RARELY	4	91	1,9	1,9	98,9
NEVER	5	51	1,0	1,1	100,0
	,	88	1,8	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	1,747	Std dev	,764		
Valid cases	4776	Missing cases	88		

C40 Reported health (Koettu terveys)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
VERY HEALTHY	1	2178	44,8	45,0	45,0
QUITE HEALTHY	2	2563	52,7	53,0	98,0
NOT VERY HEALTHY	3	99	2,0	2,0	100,0
	,	24	,5	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	1,570	Std dev	,535		
Valid cases	4840	Missing cases	24		

C43 Headache (Päänsärky)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	189	3,9	3,9	3,9
MORE THAN ONCE WEEK	2	452	9,3	9,3	13,2
ABOUT EVERY WEEK	3	1025	21,1	21,2	34,4
ABOUT EVERY MONTH	4	1788	36,8	37,0	71,4
RARELY OR NEVER	5	1384	28,5	28,6	100,0
	,	26	,5	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	3,770	Std dev	1,082		
Valid cases	4838	Missing cases	26		

C44 Stomachache (Vatsakipu)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	70	1,4	1,4	1,4
MORE THAN ONCE WEEK	2	219	4,5	4,5	6,0
ABOUT EVERY WEEK	3	563	11,6	11,7	17,6
ABOUT EVERY MONTH	4	2192	45,1	45,4	63,0
RARELY OR NEVER	5	1788	36,8	37,0	100,0
	,	32	,7	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	4,119	Std dev	,886		
Valid cases	4832	Missing cases	32		

C45 Backache (Selkäkipu)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	110	2,3	2,3	2,3
MORE THAN ONCE WEEK	2	180	3,7	3,7	6,0
ABOUT EVERY WEEK	3	400	8,2	8,3	14,3
ABOUT EVERY MONTH	4	1278	26,3	26,5	40,8
RARELY OR NEVER	5	2856	58,7	59,2	100,0
	,	40	,8	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	4,366	Std dev	,946		
Valid cases	4824	Missing cases	40		

C46 Feeling low (Masentuneisuus)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	150	3,1	3,1	3,1
MORE THAN ONCE WEEK	2	342	7,0	7,1	10,2
ABOUT EVERY WEEK	3	681	14,0	14,1	24,3
ABOUT EVERY MONTH	4	1436	29,5	29,7	54,1
RARELY OR NEVER	5	2218	45,6	45,9	100,0
	,	37	,8	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	4,083	Std dev	1,076		
Valid cases	4827	Missing cases	37		

C47 Irritable-bad temper (Ärtynisyys)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	339	7,0	7,0	7,0
MORE THAN ONCE WEEK	2	761	15,6	15,8	22,8
ABOUT EVERY WEEK	3	1500	30,8	31,1	54,0
ABOUT EVERY MONTH	4	1522	31,3	31,6	85,6
RARELY OR NEVER	5	694	14,3	14,4	100,0
	,	48	1,0	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	3,305	Std dev	1,113		
Valid cases	4816	Missing cases	48		

C48 Nervous (Hermostuneisuus)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	235	4,8	4,9	4,9
MORE THAN ONCE WEEK	2	523	10,8	10,8	15,7
ABOUT EVERY WEEK	3	1131	23,3	23,4	39,2
ABOUT EVERY MONTH	4	1571	32,3	32,6	71,7
RARELY OR NEVER	5	1364	28,0	28,3	100,0
	,	40	,8	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	3,685	Std dev	1,136		
Valid cases	4824	Missing cases	40		

C49 Difficulties in falling asleep (Nukahtamisvaikeudet)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	234	4,8	4,8	4,8
MORE THAN ONCE WEEK	2	421	8,7	8,7	13,6
ABOUT EVERY WEEK	3	780	16,0	16,1	29,7
ABOUT EVERY MONTH	4	1113	22,9	23,0	52,7
RARELY OR NEVER	5	2284	47,0	47,3	100,0
	,	32	,7	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	3,992	Std dev	1,191		
Valid cases	4832	Missing cases	32		

C50 Dizziness (Huimaus)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	153	3,1	3,2	3,2
MORE THAN ONCE WEEK	2	291	6,0	6,0	9,2
ABOUT EVERY WEEK	3	471	9,7	9,7	18,9
ABOUT EVERY MONTH	4	949	19,5	19,6	38,6
RARELY OR NEVER	5	2970	61,1	61,4	100,0
	,	30	,6	Missing	
Total		4864	100,0	100,0	
Mean	4,302	Std dev	1,071		
Valid cases	4834	Missing cases	30		

FIN16 Neck-shoulder ache (Niska-hartiasärky)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	224	4,6	4,7	4,7
MORE THAN ONCE WEEK	2	394	8,1	8,3	13,1
ABOUT EVERY WEEK	3	799	16,4	16,9	29,9
ABOUT EVERY MONTH	4	1551	31,9	32,8	62,7
RARELY OR NEVER	5	1767	36,3	37,3	100,0
	,	129	2,7	Missing	
Total		4864	100,0	100,0	
Mean	3,896	Std dev	1,136		
Valid cases	4735	Missing cases	129		

FIN17 Feeling tired (Väsymys)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	770	15,8	16,2	16,2
MORE THAN ONCE WEEK	2	1113	22,9	23,4	39,6
ABOUT EVERY WEEK	3	1271	26,1	26,8	66,4
ABOUT EVERY MONTH	4	1042	21,4	21,9	88,3
RARELY OR NEVER	5	555	11,4	11,7	100,0
	,	113	2,3	Missing	
Total		4864	100,0	100,0	
Mean	2,895	Std dev	1,248		
Valid cases	4751	Missing cases	113		

FIN51 Not hungry (Ruokahaluttomuus)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	105	2,2	2,2	2,2
MORE THAN ONCE WEEK	2	263	5,4	5,6	7,8
ABOUT EVERY WEEK	3	545	11,2	11,5	19,3
ABOUT EVERY MONTH	4	1006	20,7	21,3	40,7
RARELY OR NEVER	5	2801	57,6	59,3	100,0
	,	144	3,0	Missing	
Total		4864	100,0	100,0	
Mean	4,300	Std dev	1,021		
Valid cases	4720	Missing cases	144		

FIN52 Feel tense about (Jännittyneisyys)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	117	2,4	2,5	2,5
MORE THAN ONCE WEEK	2	343	7,1	7,3	9,8
ABOUT EVERY WEEK	3	885	18,2	18,9	28,7
ABOUT EVERY MONTH	4	1764	36,3	37,6	66,3
RARELY OR NEVER	5	1578	32,4	33,7	100,0
	,	177	3,6	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	3,927	Std dev	1,019		
Valid cases	4687	Missing cases	177		

FIN53 Feel down (Alakuloisuus)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	103	2,1	2,2	2,2
MORE THAN ONCE WEEK	2	221	4,5	4,7	6,9
ABOUT EVERY WEEK	3	529	10,9	11,3	18,3
ABOUT EVERY MONTH	4	1319	27,1	28,2	46,5
RARELY OR NEVER	5	2499	51,4	53,5	100,0
	,	193	4,0	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	4,261	Std dev	,984		
Valid cases	4671	Missing cases	193		

FIN54 Wake up at night (Yöheräily)

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
ABOUT EVERY DAY	1	181	3,7	3,8	3,8
MORE THAN ONCE WEEK	2	293	6,0	6,2	10,0
ABOUT EVERY WEEK	3	473	9,7	10,0	20,1
ABOUT EVERY MONTH	4	1035	21,3	21,9	42,0
RARELY OR NEVER	5	2735	56,2	58,0	100,0
	,	147	3,0	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	4,240	Std dev	1,103		
Valid cases	4717	Missing cases	147		

ITSETUNTOINDEKSI

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
PISTEITÄ:	,00	2	,0	,1	,1
	1,00	1	,0	,0	,1
	2,00	5	,1	,1	,2
	3,00	5	,1	,1	,3
	4,00	8	,2	,2	,5
	5,00	7	,1	,2	,7
	6,00	9	,2	,2	1,0
	7,00	24	,5	,6	1,6
	8,00	47	1,0	1,2	2,8
	9,00	56	1,2	1,5	4,3
	10,00	76	1,6	2,0	6,2
	11,00	124	2,5	3,2	9,4
	12,00	142	2,9	3,7	13,1
	13,00	214	4,4	5,6	18,7
	14,00	252	5,2	6,5	25,2
	15,00	271	5,6	7,0	32,3
	16,00	347	7,1	9,0	41,3
	17,00	322	6,6	8,4	49,6
	18,00	335	6,9	8,7	58,3
	19,00	330	6,8	8,6	66,9
	20,00	296	6,1	7,7	74,6
	21,00	316	6,5	8,2	82,8
	22,00	271	5,6	7,0	89,8
	23,00	206	4,2	5,3	95,1
	24,00	187	3,8	4,9	100,0
	,	1011	20,8	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	17,251	Std dev	4,187		
Valid cases	3853	Missing cases	1011		

SUMMATERVEYS1 mielialaoireet

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
	,00	841	17,3	19,1	19,1
	1,00	910	18,7	20,7	39,9
	2,00	792	16,3	18,0	57,9
	3,00	622	12,8	14,2	72,0
	4,00	532	10,9	12,1	84,2
	5,00	374	7,7	8,5	92,7
	6,00	322	6,6	7,3	100,0
	,	471	9,7	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	2,342	Std dev	1,850		
Valid cases	4393	Missing cases	471		

SUMMATERVEYS1R mielialaoireet 3-luokk.

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
0 OIRETTA	,00	841	17,3	19,1	19,1
1-4	1,00	2856	58,7	65,0	84,2
5-6	2,00	696	14,3	15,8	100,0
	,	471	9,7	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	,967	Std dev	,591		
Valid cases	4393	Missing cases	471		

SUMMATERVEYS2 kipuoireet

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
	,00	2245	46,2	48,0	48,0
	1,00	1121	23,0	24,0	72,0
	2,00	719	14,8	15,4	87,3
	3,00	406	8,3	8,7	96,0
	4,00	186	3,8	4,0	100,0
	,	187	3,8	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	,967	Std dev	1,157		
Valid cases	4677	Missing cases	187		

SUMMATERVEYS2R kipuoireet 3-luokk.

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
0 OIRETTA	,00	2245	46,2	48,0	48,0
1-2	1,00	1840	37,8	39,3	87,3
3-4	2,00	592	12,2	12,7	100,0
	,	187	3,8	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	,647	Std dev	,694		
Valid cases	4677	Missing cases	187		

SUMMATERVEYS3 uni- ja syömishäiriöt

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
	,00	2513	51,7	54,8	54,8
	1,00	1221	25,1	26,6	81,4
	2,00	601	12,4	13,1	94,5
	3,00	251	5,2	5,5	100,0
	,	278	5,7	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	,693	Std dev	,896		
Valid cases	4586	Missing cases	278		

SUMMATERVEYS3R uni- ja syömishäiriöt 3-luokk.

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
0 OIRETTA	,00	2513	51,7	54,8	54,8
1-2	1,00	1822	37,5	39,7	94,5
3	2,00	251	5,2	5,5	100,0
	,	278	5,7	Missing	
	Total	4864	100,0	100,0	
Mean	,507	Std dev	,600		
Valid cases	4586	Missing cases	278		

LIITE 3 KOULUMENESTYS JA KOULUNKÄYNTIASENNE

Taulukko 20. Ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusaavien oppilaiden osuudet koulumenestyksen ja sukupuolen mukaan (koko aineisto).

KOULUMENESTYS								
KIUSAAJA	POJAT				TYTÖT			
	OIKEIN HYVÄ %	HYVÄ %	KESKI- TASOA %	ALLE KESKI- TASON %	OIKEIN HYVÄ %	HYVÄ %	KESKI- TASOA %	ALLE KESKI- TASON %
EI JUURI LAINKAAN	59	55	51	41	81	79	74	50
2-3 KRT/ KK	37	40	43	43	18	20	23	41
VIIKOT- TAIN	4	5	6	16	1	1	3	9
YHTEENSÄ (N)	100 (189)	100 (1009)	100 (972)	100 (105)	100 (211)	100 (1133)	100 (953)	100 (54)
	p < .001				p < .001			

Taulukko 21. Ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusattujen oppilaiden osuudet koulumenestyksen ja sukupuolen mukaan (koko aineisto).

KOULUMENESTYS								
KIUSATTU	POJAT				TYTÖT			
	OIKEIN HYVÄ %	HYVÄ %	KESKI- TASOA %	ALLE KESKI- TASON %	OIKEIN HYVÄ %	HYVÄ %	KESKI- TASOA %	ALLE KESKI- TASON %
EI JUURI LAINKAAN	58	54	58	70	68	67	66	73
2-3 KRT/ KK	34	39	35	22	27	29	27	18
VIIKOT- TAIN	8	7	7	8	6	4	7	9
YHTEENSÄ (N)	100 (187)	100 (1013)	100 (968)	100 (105)	100 (211)	100 (1134)	100 (953)	100 (55)
	p = .018				p = ns.			

Taulukko 22. Ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusattujen oppilaiden osuudet koulunkäynnistä pitämisen ja sukupuolen mukaan (koko aineisto).

KOULUNKÄYNNISTÄ PITÄMINEN								
KIUSATTU	POJAT				TYTÖT			
	PITÄÄ PALJON	PITÄÄ MELKO PALJON	EI PIDÄ KOVIN PALJON	EI PIDÄ LAINKAAN	PITÄÄ PALJON	PITÄÄ MELKO PALJON	EI PIDÄ KOVIN PALJON	EI PIDÄ LAINKAAN
	%	%	%	%	%	%	%	%
EI JUURI LAINKAAN	60	57	57	57	63	67	66	76
2-3 KRT/ KK	30	36	37	32	33	27	28	20
VIIKOTTAIN	10	7	7	11	4	6	5	5
YHTEENSÄ (N)	100 (132)	100 (1058) ns.	100 (917)	100 (182)	100 (237)	100 (1290) ns.	100 (750)	100 (86)

Taulukko 23. Ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusaavien oppilaiden osuudet koulunkäynnistä pitämisen ja sukupuolen mukaan (koko aineisto).

KOULUNKÄYNNISTÄ PITÄMINEN								
KIUSAAJA	POJAT				TYTÖT			
	PITÄÄ PALJON	PITÄÄ MELKO PALJON	EI PIDÄ KOVIN PALJON	EI PIDÄ LAINKAAN	PITÄÄ PALJON	PITÄÄ MELKO PALJON	EI PIDÄ KOVIN PALJON	EI PIDÄ LAINKAAN
	%	%	%	%	%	%	%	%
EI JUURI LAINKAAN	73	57	48	38	88	80	68	62
2-3 KRT/ KK	24	40	44	48	12	19	29	27
VIIKOTTAIN	3	3	8	14		1	3	12
YHTEENSÄ (N)	100 (132)	100 (1052) p < .001	100 (921)	100 (183)	100 (242)	100 (1285) p < .001	100 (751)	100 (86)

Taulukko 24. Ei juuri lainkaan, kerran tai pari ja viikottain kiusattujen oppilaiden osuudet koulunkäyntiasenteen ja sukupuolen mukaan (koko aineisto).

KOULUSSA ON TYLSÄÄ						
KIUSATTU	POJAT			TYTÖT		
	HARVOIN TAI EI KOSKAAN %	JOSKUS TYLSÄÄ %	USEIN TYLSÄÄ %	HARVOIN TAI EI KOSKAAN %	JOSKUS TYLSÄÄ %	USEIN TYLSÄÄ %
EI JUURI LAINKAAN	59	56	57	70	67	66
KERRAN TAI PARI	35	38	34	27	27	29
VIIKOT- TAIN	6	6	9	3	6	5
YHTEENSÄ (N)	100 (341)	100 (976) ns.	100 (974)	100 (461)	100 (1149) ns.	100 (757)

Taulukko 25. Koulunkäyntiasenteiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla oppilailta sukupuolen mukaan (koko aineisto).

KIUSATTU						
KOULUSSA ON TYLSÄÄ	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAN %	2-3 KRT/ KK %	VIIKOT- TAIN %	EI JUURI LAIN- KAAN %	2-3 KRT/ KK %	VIIKOT- TAIN %
HARVOIN TAI EI KOSKAAN	16	15	12	20	19	12
JOSKUS	42	45	37	48	48	56
USEIN	43	41	51	31	33	32
YHT. (N)	100 (1305)	100 (819) ns.	100 (167)	100 (1582)	100 (660) ns.	100 (125)

LIITE 4 KOETTU TERVEYS

Taulukko 26. Itsensä terveeksi kokevien osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla viidennen luokan oppilailla sukupuolen mukaan.

KIUSATTU						
ITSENSÄ TERVEEKSI KOKEMI- NEN	EI JUURI LAINKAAN	POJAT 2-3 KRT/KK	VIHKOT- TAIN	EI JUURI LAINKAAN	TYTÖT 2-3 KRT/KK	VIHKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
ERITTÄIN TERVE	60	50	46	53	40	37
MELKO TERVE	39	49	53	45	58	58
EI KOVIN- KAAN TERVE	1	1	1	2	2	6
YHTEENSÄ (N)	100 (413)	100 (306)	100 (80)	100 (539)	100 (253)	100 (52)
		p = .028			p = .002	

Taulukko 27. Itsensä terveeksi kokevien osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla seitsemännen luokan oppilailla sukupuolen mukaan.

KIUSATTU						
ITSENSÄ TERVEEKSI KOKEMI- NEN	EI JUURI LAINKAAN	POJAT 2-3 KRT/KK	VIHKOT- TAIN	EI JUURI LAINKAAN	TYTÖT 2-3 KRT/KK	VIHKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
ERITTÄIN TERVE	55	46	33	41	28	23
MELKO TERVE	44	52	63	58	69	72
EI KOVIN- KAAN TERVE	1	2	4	1	2	6
YHTEENSÄ (N)	100 (381)	100 (328)	100 (57)	100 (478)	100 (258)	100 (53)
		p = .003			p = .001	

Taulukko 28. Itsensä terveeksi kokevien osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla yhdeksännen luokan oppilailla sukupuolen mukaan.

KIUSATTU						
ITSENSÄ TERVEEKSI KOKEMI- NEN	EI JUURI LAINKAAN	POJAT 2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN	EI JUURI LAINKAAN	TYTÖT 2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
ERITTÄIN TERVE	51	43	20	35	31	14
MELKO TERVE	47	56	77	61	62	81
EI KOVIN- KAAN TERVE	2	2	3	4	7	5
YHTEENSÄ (N)	100 (516)	100 (192) p = .008	100 (30)	100 (565)	100 (151) ns.	100 (21)

Taulukko 29. Itsensä terveeksi kokevien osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusaavilla viidennen luokan oppilailla sukupuolen mukaan.

KIUSAAJA						
ITSENSÄ TERVEEKSI KOKEMI- NEN	EI JUURI LAINKAAN	POJAT 2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN	EI JUURI LAINKAAN	TYTÖT 2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
ERITTÄIN TERVE	57	50	51	50	36	75
MELKO TERVE	45	48	46	48	61	17
EI KOVIN- KAAN TERVE	1	2	2	2	4	8
YHTEENSÄ (N)	100 (437)	100 (312) ns.	100 (41)	100 (693)	100 (138) p = .001	100 (12)

Taulukko 30. Itsensä terveeksi kokevien osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusaavilla seitsemännen luokan oppilailta sukupuolen mukaan.

KIUSAAJA						
ITSENSÄ TERVEEKSI KOKEMI- NEN	EI JUURI LAINKAAN	POJAT 2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN	EI JUURI LAINKAAN	TYTÖT 2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
ERITTÄIN TERVE	51	48	39	38	29	35
MELKO TERVE	48	50	61	60	69	60
EI KOVIN- KAAN TERVE	1	2		2	2	5
YHTEENSÄ (N)	100 (424)	100 (314)	100 (41)	100 (566)	100 (209)	100 (20)
		ns.			ns.	

Taulukko 31. Itsensä terveeksi kokevien osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusaavilla yhdeksännen luokan oppilailta sukupuolen mukaan.

KIUSAAJA						
ITSENSÄ TERVEEKSI KOKEMI- NEN	EI JUURI LAINKAAN	POJAT 2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN	EI JUURI LAINKAAN	TYTÖT 2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
ERITTÄIN TERVE	51	46	44	36	31	21
MELKO TERVE	47	53	52	60	64	71
EI KOVIN- KAAN TERVE	2	2	4	4	5	7
YHTEENSÄ (N)	100 (355)	100 (327)	100 (52)	100 (553)	100 (170)	100 (14)
		ns.			ns.	

LIITE 5 KIUSSATTUJEN JA KIUSSAAJIEN VIIKOTTAINEN OIREILU 5., 7. JA 9. LUOKALLA

Taulukko 32. Viikottaisten oireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla oppilailla sukupuolen mukaan viidennellä luokalla.

KIUSATTU 5 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
Päänsärky	21	30	41	34	37	56
Vatsakipu	10	19	33	19	25	35
Selkäkipu	8	12	16	7	14	17
Niska-hartiasärky	19	27	37	21	30	40
Masentuneisuus	13	21	44	19	33	54
Ärtyneisyys	40	46	62	50	63	69
Hermostuneisuus	32	38	53	31	44	50
Nukahtamisvaikeudet	23	29	41	28	36	50
Huimaus	8	8	12	10	15	23
Väsymys	44	55	68	48	60	71
Ruokahaluttomuus	16	25	33	18	27	30
Jännittyneisyys	24	30	42	25	36	46
Alakuloisuus	7	14	30	10	26	40
Yöheräily	20	24	37	18	22	44

Taulukko 33. Viikottaisten oireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla oppilailla sukupuolen mukaan seitsemännellä luokalla.

KIUSATTU 7 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
Päänsärky	26	31	44	40	44	51
Vatsakipu	11	17	25	21	26	32
Selkäkipu	11	14	16	11	16	19
Niska-hartiasärky	22	26	32	28	37	49
Masentuneisuus	13	25	44	21	40	51
Ärtyneisyys	36	59	65	58	72	79
Hermostuneisuus	31	42	54	37	51	60
Nukahtamisvaikeudet	21	35	39	23	39	42
Huimaus	13	19	19	22	30	34
Väsymys	59	66	65	72	82	78
Ruokahaluttomuus	12	20	15	19	27	22
Jännittyneisyys	21	35	44	24	36	50
Alakuloisuus	9	18	32	17	35	45
Yöheräily	15	15	30	17	27	23

Taulukko 34. Viikottaisten oireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla oppilailla sukupuolen mukaan yhdeksännellä luokalla.

KIUSATTU 9 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
Päänsärky	24	29	40	44	53	43
Vatsakipu	10	9	28	19	22	43
Selkäkipu	19	16	27	21	24	24
Niska-hartiasärky	27	35	52	44	51	43
Masentuneisuus	16	23	40	30	36	57
Ärtynisyys	44	58	63	62	62	76
Hermotuneisuus	33	49	60	40	49	71
Nukahtamisvaikeudet	23	42	45	31	37	52
Huimaus	18	25	43	29	36	62
Väsytys	72	80	87	82	85	100
Ruokahaluttomuus	9	20	30	22	22	29
Jännittyneisyys	22	31	48	27	43	57
Alakuloisuus	11	21	41	27	30	33
Yöheräily	13	20	24	23	29	14

Taulukko 35. Viikottaisten oireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusaavilla oppilailla sukupuolen mukaan viidennellä luokalla.

KIUSAAJA 5 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
Päänsärky	24	29	44	34	42	33
Vatsakipu	11	20	27	21	25	25
Selkäkipu	8	13	22	9	14	17
Niska-hartiasärky	21	26	34	23	33	46
Masentuneisuus	14	24	35	23	38	33
Ärtynisyys	37	51	75	53	68	50
Hermotuneisuus	32	41	66	34	45	33
Nukahtamisvaikeudet	20	33	51	29	40	50
Huimaus	7	9	10	10	21	50
Väsytys	43	58	85	49	70	67
Ruokahaluttomuus	16	26	41	18	34	42
Jännittyneisyys	22	32	43	28	36	42
Alakuloisuus	8	16	28	15	24	33
Yöheräily	20	25	49	20	26	17

Taulukko 36. Viikottaisten oireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusaavilla oppilailta sukupuolen mukaan seitsemännellä luokalla.

KIUSAAJA 7 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
Päänsärky	25	34	37	38	52	70
Vatsakipu	13	16	17	21	26	60
Selkäkipu	10	15	17	12	17	25
Niska-hartiasärky	22	27	27	29	41	53
Masentuneisuus	19	20	32	25	38	65
Ärtyneisyys	37	58	81	59	76	95
Hermostuneisuus	30	43	63	38	56	75
Nukahtamisvaikeudet	24	34	29	27	36	35
Huimaus	11	19	32	20	34	50
Väsymys	55	69	83	74	80	95
Ruokahaluttomuus	14	16	26	18	33	25
Jännittyneisyys	25	32	33	27	36	58
Alakuloisuus	10	17	33	22	30	60
Yöheräily	14	18	20	18	24	40

Taulukko 37. Viikottaisten oireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusaavilla oppilailta sukupuolen mukaan yhdeksännellä luokalla.

KIUSAAJA 9 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
Päänsärky	23	26	48	45	47	43
Vatsakipu	6	11	30	18	26	50
Selkäkipu	17	21	14	21	23	14
Niska-hartiasärky	24	33	43	44	49	43
Masentuneisuus	18	19	25	31	35	50
Ärtyneisyys	42	53	67	62	64	71
Hermostuneisuus	27	46	58	41	44	57
Nukahtamisvaikeudet	23	34	44	33	33	36
Huimaus	16	24	35	30	38	43
Väsymys	70	79	85	82	87	100
Ruokahaluttomuus	8	15	25	21	27	43
Jännittyneisyys	21	29	37	30	33	36
Alakuloisuus	11	16	29	27	27	57
Yöheräily	13	15	28	23	25	21

Taulukko 38. P-arvot ei juuri lainkaan, muutaman kerran kuukaudessa ja viikottain kiusattujen oppilaiden koetuista oireista (ei lainkaan, kuukausittain ja viikottain oireita). P-arvot mittaavat kiusaamismuuttujan tasojen välisiä eroja oireilun suhteen.

p-arvot	5lk		7lk		9lk	
	pojat	tytöt	pojat	tytöt	pojat	tytöt
OIREET						
Päänsärky	.001	.002	.006	ns.	ns.	ns.
Vatsakipu	.000	.003	.009	ns.	.012	ns.
Selkäkipu	ns.	.002	ns.	.014	ns.	ns.
Niska-hartiasärky	.003	.000	.036	.002	.017	ns.
Masentuneisuus	.000	.000	.000	.000	.000	.035
Ärtyneisyys	.006	.003	.000	.000	.006	ns.
Hermostuneisuus	.009	.000	.000	.000	.000	.000
Nukahtamisvaikeudet	.010	.000	.000	.000	.000	ns.
Huimaus	.015	.043	.008	.009	.005	.002
Väsytys	.000	.000	ns.	.025	ns.	ns.
Ruokahaluttomuus	.000	.004	.001	.007	.000	ns.
Jännittyneisyys	.009	.003	.000	.000	.002	.000
Alakuloisuus	.000	.000	.000	.000	.000	.027
Yöheräily	.000	.000	.015	.004	.007	.019

Taulukko 39. P-arvot ei juuri lainkaan, muutaman kerran kuukaudessa ja viikottain kiusaavien oppilaiden koetuista oireista (ei lainkaan, kuukausittain ja viikottain oireita). P-arvot mittaavat kiusaamismuuttujan tasojen välisiä eroja oireilun suhteen.

p-arvot	5lk		7lk		9lk	
	pojat	tytöt	pojat	tytöt	pojat	tytöt
OIREET						
Päänsärky	.003	ns.	.008	.000	.000	ns.
Vatsakipu	.002	ns.	ns.	.000	.000	.001
Selkäkipu	.016	ns.	.002	.001	.020	ns.
Niska-hartiasärky	.014	.013	.026	.002	.012	ns.
Masentuneisuus	.000	.006	.002	.000	.011	ns.
Ärtyneisyys	.000	.005	.000	.000	.003	ns.
Hermostuneisuus	.000	.014	.000	.000	.000	ns.
Nukahtamisvaikeudet	.000	.045	.009	.047	.000	ns.
Huimaus	.033	.000	.000	.000	.004	ns.
Väsytys	.000	.000	.000	.015	.001	ns.
Ruokahaluttomuus	.000	.000	ns.	.000	.000	.012
Jännittyneisyys	.005	.040	.037	.000	.011	ns.
Alakuloisuus	.000	.010	.000	.000	.000	.031
Yöheräily	.000	ns.	ns.	ns.	ns.	ns.

VIKOTTAISET OIREET

Yöheräily

Alakuloisuus

Jännittyneisyys

Ruokahaluttomuus

Väsymys

Huimaus

Nukahtamisvaikeudet

Hermostuneisuus

Ärtynisyys

Masentuneisuus

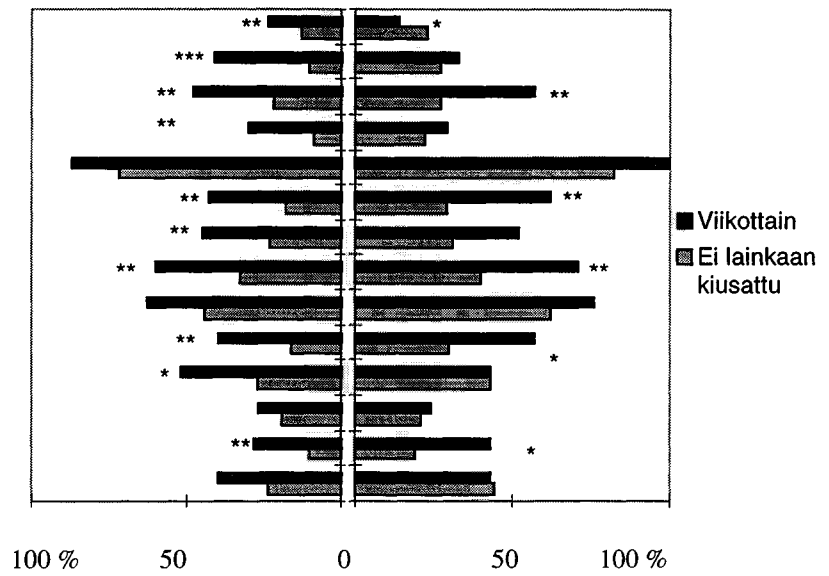
Niska-hartiasärky

Selkäkipu

Vatsakipu

Päänsärky

9 LK POJAT TYTÖT

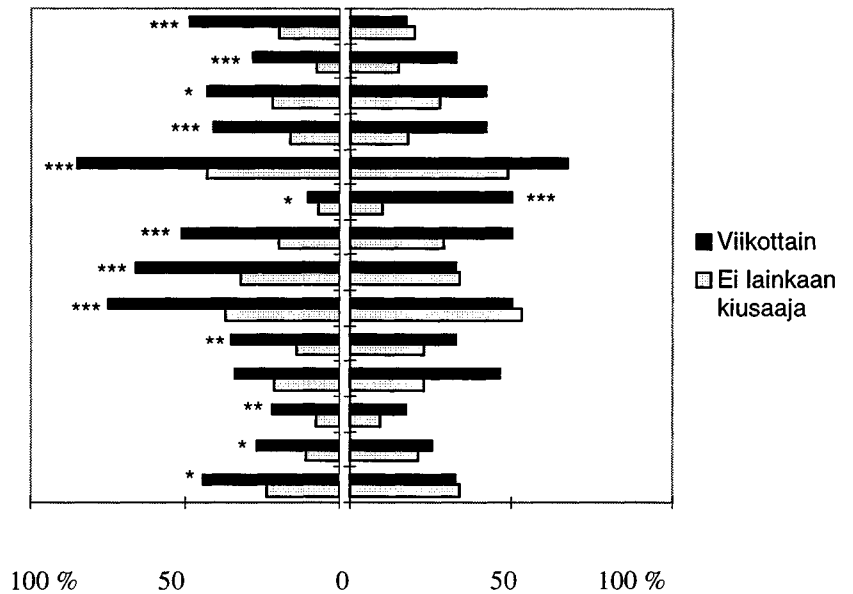

Kuvio 9. Viikottain oireilevien osuudet yhdeksäsluokkalaisten ei lainkaan ja viikottain kiusattujen oppilaiden keskuudessa. P-arvojen testaus on tehty viikottain ja ei lainkaan kiusaamisryhmien välillä.

VIKOTTAISET OIREET

Yöheräily
Alakuloisuus
Jännittyneisyys
Ruokahaluttomuus
Väsymys
Huimaus
Nukahtamisvaikeudet
Hermostuneisuus
Ärtynisyys
Masentuneisuus
Niska-hartiasärky
Selkäkipu
Vatsakipu
Päänsärky

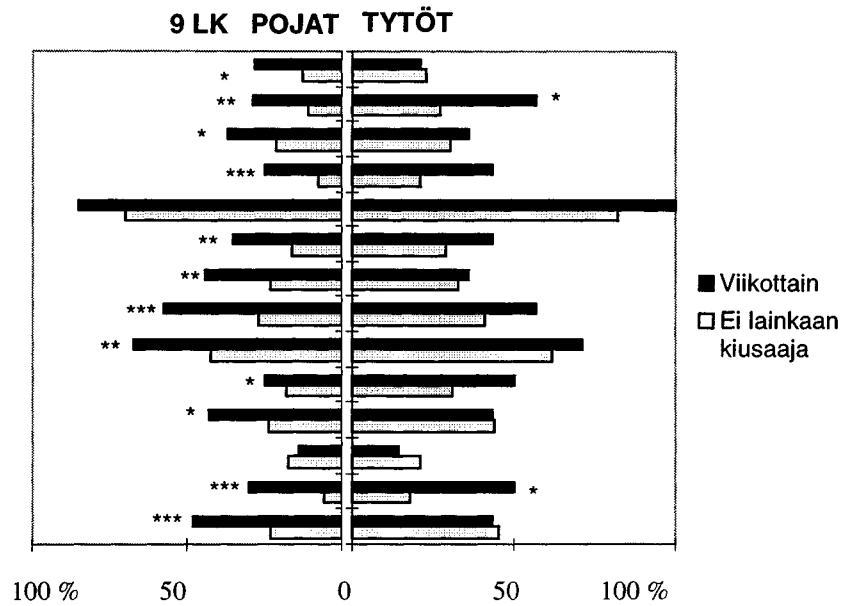
5 LK POJAT TYTÖT

Kuvio 10. Viikottain oireilevien osuudet viidesluokkalaisten ei lainkaan ja viikottain kiusaavilla oppilailla. P-arvojen testaus on tehty viikottain (pojat n = 80, tytöt n = 51) ja ei lainkaan kiusaamisryhmien välillä.

VIKOTTAISET OIREET

Yöheräily
Alakuloisuus
Jännittyneisyys
Ruokahaluttomuus
Väsymys
Huimaus
Nukahtamisvaikeudet
Hermostuneisuus
Ärtyneisyys
Masentuneisuus
Niska-hartiasärky
Selkäkipu
Vatsakipu
Päänsärky

Kuvio 12. Viikottain oireilevien osuudet viidesluokkalaisten ei lainkaan ja viikottain kiusaavilla oppilailta. P-arvojen testaus on tehty viikottain (pojat n = 30, tytöt n = 22) ja ei lainkaan kiusaamisryhmien välillä.

LIITE 6 MIELIALAOIREIDEN, KIPUIREIDEN JA UNI- JA SYÖMISONGELMIEN OSUUDET

Taulukko 40. Viikottaisten mielialaoireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla viidennen luokan tytöillä ja pojilla.

KIUSATTU 5 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
0	33	28	11	32	16	7
1-4	62	59	63	58	64	67
5-6	5	13	27	10	20	27
Yhteensä (N)	100 (359)	100 (261)	100 (64)	100 (496)	100 (232)	100 (45)
	p < .001			p < .001		

*) hermostuneisuus, ärtyneisyys, masentuneisuus, alakuloisuus, jännittyneisyys ja väsymys

Taulukko 41. Viikottaisten mielialaoireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla seitsemännen luokan tytöillä ja pojilla.

KIUSATTU 7 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
0	29	18	16	16	7	10
1-4	62	65	49	71	62	50
5-6	9	18	35	13	31	40
Yhteensä (N)	100 (351)	100 (301)	100 (49)	100 (446)	100 (240)	100 (50)
	p < .001			p < .001		

*) hermostuneisuus, ärtyneisyys, masentuneisuus, alakuloisuus, jännittyneisyys ja väsymys

Taulukko 42. Viikottaisten mielialaoireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla yhdeksännen luokan tytöillä ja pojilla.

KIUSATTU 9 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
0	18	12	3	11	8	
1-4	73	67	59	71	65	57
5-6	9	20	38	18	28	43
Yhteensä (N)	100 (469)	100 (177)	100 (29)	100 (530)	100 (138)	100 (21)
	p < .001			p = .007		

*) hermostuneisuus, ärtyneisyys, masentuneisuus, alakuloisuus, jännittyneisyys ja väsymys

Taulukko 43. Viikottaisten kipuoireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla viidennen luokan tytöillä ja pojilla.

KIUSATTU 5 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
0	64	51	35	53	48	28
1-2	30	39	49	39	35	48
3-4	6	10	17	8	18	24
Yhteensä (N)	100 (379)	100 (285)	100 (78)	100 (528)	100 (246)	100 (50)
		$p < .001$			$p < .001$	

*) selkäkipu, niska-hartiasärky, päänsärky ja vatsakipu

Taulukko 44. Viikottaisten kipuoireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla seitsemännen luokan tytöillä ja pojilla.

KIUSATTU 7 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
0	61	51	38	44	40	28
1-2	31	39	46	44	43	51
3-4	8	10	16	12	17	22
Yhteensä (N)	100 (362)	100 (319)	100 (55)	100 (474)	100 (255)	100 (51)
		$p = .004$			ns.	

*) selkäkipu, niska-hartiasärky, päänsärky ja vatsakipu

Taulukko 45. Viikottaisten kipuoireiden osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla yhdeksännen luokan tytöillä ja pojilla.

KIUSATTU 9 LK	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAAN	2-3 KRT/KK	VIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
0	57	46	29	34	28	33
1-2	33	44	43	47	49	38
3-4	10	10	29	18	23	29
Yhteensä (N)	100 (502)	100 (185)	100 (28)	100 (555)	100 (150)	100 (21)
		$p < .001$			ns.	

*) selkäkipu, niska-hartiasärky, päänsärky ja vatsakipu

Taulukko 46. Viikottaisten uni- ja syömisoongelmien osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla viidennen luokan tytöillä ja pojilla.

KIUSATTU 5 LK Uni- ja syömisoongelmat viikottain (lkm) (*)	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
0	59	52	36	58	50	29
1-2	38	41	55	37	42	56
3	4	8	10	5	9	15
Yhteensä (N)	100 (380)	100 (276)	100 (73)	100 % (516)	100 % (238)	100 % (48)
		p = .002			p = .001	

*) yöheräily, nukahtamisvaikeudet ja ruokahaluttomuus

Taulukko 47. Viikottaisten uni- ja syömisoongelmien osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla seitsemännen luokan tytöillä ja pojilla.

KIUSATTU 7 LK Uni- ja syömisoongelmat viikottain (lkm) (*)	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
0	64	52	48	61	41	45
1-2	34	46	46	34	51	47
3	2	3	6	5	9	8
Yhteensä (N)	100 (360)	100 (309)	100 (52)	100 (461)	100 (255)	100 (51)
		p = .008			p < .001	

*) yöheräily, nukahtamisvaikeudet ja ruokahaluttomuus

Taulukko 48. Viikottaisten uni- ja syömisoongelmien osuudet ei juuri lainkaan, 2-3 krt/kk ja viikottain kiusatuilla yhdeksännen luokan tytöillä ja pojilla.

KIUSATTU 9 LK Uni- ja syömisoongelmat viikottain (lkm) (*)	POJAT			TYTÖT		
	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN	EI JUURI LAIN- KAAN	2-3 KRT/KK	VIIKOT- TAIN
	%	%	%	%	%	%
0	67	47	43	52	50	38
1-2	31	49	46	41	40	57
3	2	4	11	7	10	5
Yhteensä (N)	100 (498)	100 (187)	100 (28)	100 (542)	100 (145)	100 (21)
		p < .001			ns.	

*) yöheräily, nukahtamisvaikeudet ja ruokahaluttomuus

LIITE 7 SPEARMANIN JÄRJESTYSKORRELAATIOKERTOIMET

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23		
1. Kiusattuna (- viikottain)	1.000																								
2. Kiusaajana (- viikottain)	***	1.000																							
4. Kiusattu ja/tai kiusaaja (- usein)	***	***	1.000																						
3. Koulumenesitys (- alle keskitason)	.639	***	***	1.000																					
5. Koulunkäynti on tylsää (- ei koskaan)	-.001	.122	.062	1.000																					
6. Uusien ystävä. saaminen (- erittäin vaikeaa)	-.050	***	***	***	1.000																				
7. Perheen taloud. tilanne (- ei kovin hyvä)	***	*	***	***	***	1.000																			
8. Turvallisuuden tunne (- ei koskaan)	***	***	***	***	***	***	1.000																		
9. Koettu terveys (- ei kovin hyvä)	.320	.082	.230	.073	.194	.223	.116	1.000																	
10. Yöheräily (- harvoin)	***	***	***	***	***	***	***	***	1.000																
11. Alakuloisuus (- harvoin)	.096	.006	.089	.170	.160	.142	.207	.187	1.000																
12. Jännittyneisyys (- harvoin)	***	***	***	***	***	***	***	***	***	1.000															
13. Ruokahaluttomuus (- harvoin)	-.128	-.083	-.111	-.072	.132	-.079	-.091	-.148	-.148	1.000															
14. Väsymys (- harvoin)	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	1.000														
15. Huimaus (- harvoin)	-.179	-.114	-.164	-.082	.226	-.139	-.150	-.222	-.230	.338	1.000														
16. Nukahamisvaikeudet (- harvoin)	-.169	-.097	-.149	-.068	.147	-.084	-.064	-.199	-.166	.279	.465	1.000													
17. Hermostuneisuus (- harvoin)	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	1.000												
18. Ärtynisyys (- harvoin)	-.117	-.105	-.138	-.112	.163	-.027	-.051	-.150	-.194	.298	.348	.346	1.000												
19. Masentuneisuus (- harvoin)	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	1.000											
20. Selkäkipu (- harvoin)	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	1.000										
21. Niska-hartiasärky (- harvoin)	-.156	-.161	-.177	-.142	.224	-.084	-.114	-.212	-.210	.290	.488	.513	.323	.407	.309	.352	1.000								
22. Vatsakipu (- harvoin)	-.145	-.136	-.143	-.122	.235	-.073	-.132	-.166	-.206	.278	.473	.379	.301	.437	.300	.318	.593	1.000							
23. Pänsärky (- harvoin)	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	1.000						
	-.193	-.102	-.155	-.117	.225	-.144	-.157	-.243	-.262	.283	.663	.414	.329	.412	.342	.339	.500	.503	1.000						
	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	1.000				
	-.070	-.092	-.080	-.109	.149	-.035	-.118	-.102	-.189	.196	.265	.243	.209	.294	.286	.204	.264	.245	.295	1.000					
	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	1.000			
	-.092	-.081	-.097	-.088	.153	-.019	-.118	-.121	.204	.238	.315	.293	.245	.378	.339	.265	.309	.307	.346	.553	1.000				
	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	1.000		
	-.099	-.091	-.091	-.101	.137	-.017	-.111	-.130	-.220	.237	.319	.299	.284	.314	.320	.237	.336	.341	.328	.287	.370	1.000			
	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	***	1.000	
	-.087	-.069	-.083	-.095	.160	-.043	-.137	-.136	-.240	.258	.297	.276	.289	.361	.333	.254	.310	.330	.331	.313	.404	.455	1.000		

* = p < .05, ** = p < .01, *** = p < .001

LIITE 8 FAKTORIANALYYSI

Pattern Matrix

	Factor		
	1	2	3
hermostuneisuus	.761		
ärtyneisyys	.667		
masentuneisuus	.662		
alakuloisuus	.605		
jännittyneisyys	.477		
väsymys	.321		
selkäkipu		.772	
niska-hartiasärky		.659	
päänsärky		.389	
vatsakipu		.350	
yöheräily			.591
nukahtamisvaikeudet			.492
ruokahaluttomuus			.448

Extraction Method: Principal Axis Factoring.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

a Rotation converged in 6 iterations.

Scree Plot

